

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Teorie evropské integrace na příkladu regionu
střední a severovýchodní Evropy**

Jan Jandura

Plzeň 2013

**Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická**

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

**Teorie evropské integrace na příkladu regionu
střední a severovýchodní Evropy**

Jan Jandura

Vedoucí práce:

PhDr. Marek Ženíšek, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Obsah

1	ÚVOD	1
2	TEORIE EVROPSKÉ INTEGRACE	6
	2.1 Federalismus	8
	2.2 Transakcionalismus.....	9
	2.3 Funkcionalismus.....	10
	2.4 Neofunkcionalismus	11
	2.5 Realismus	12
	2.6 Marxismus	14
	2.7 Nový institucionalismus.....	16
	2.8 Sociální konstruktivismus.....	16
	2.9 Víceúrovňové vládnutí.....	17
	2.10 Liberální mezivládní přístup	19
3	POLITICKÁ INTEGRACE STŘEDNÍ EVROPY	23
	3.1 Geografické vymezení regionu zemí Visegrádské skupiny ...	25
	3.2 Sociálně – demografická charakteristika zemí Visegrádu	27
	3.3 Kulturní charakteristika zemí Visegrádské skupiny	31
	3.4 Visegrádská smlouva	32
	3.4.1 Historické kořeny	32
	3.4.2 Deklarace o spolupráci	35
	3.4.3 Visegrádská skupina a cesta do EU a NATO.....	38

3.4.4	Možnosti a meze visegrádské spolupráce.....	44
3.4.5	Inovativní Visegrád	49
3.4.5.1	Výsledky českého předsednictví	50
3.4.6	Zhodnocení spolupráce	56
4	POLITICKÁ INTEGRACE SEVEROVÝCHODNÍ EVROPY	62
4.1	Geografické vymezení baltských států	64
4.2	Sociálně - demografická charakteristika baltských států	67
4.3	Kulturní charakteristika baltských států.....	72
4.4	Historické formování baltských států	73
4.5	Vnitroregionální politické vztahy baltských států.....	75
4.5.1	Baltské shromáždění	79
4.5.2	Baltská rada ministrů	84
4.5.3	Baltská rada.....	86
4.5.4	Baltská prezidentská rada	86
4.5.5	Společná strategie pro začlenění do EU	87
4.5.6	Společná strategie pro začlenění do NATO	90
4.5.6.1	Baltský prapor	92
4.5.6.2	Baltská námořní flotila.....	94
4.5.6.3	Kontrolní síť baltského vzdušného prostoru.....	96
4.5.6.4	Baltská obranná akademie	97
4.6	Politické vztahy baltských zemí k vnějšímu prostředí.....	99
4.6.1	Spolupráce severských a baltských států.....	100
4.6.2	Rada států Baltského moře	102
5	EKONOMICKÁ INTEGRACE STŘEDNÍ A SEVEROVÝCHODNÍ EVROPY	105
5.1	Středoevropská zóna volného obchodu – CEFTA.....	108
5.1.1	Vznik středoevropské ekonomické integrace	109

5.1.2 Společná deklaráce o volném obchodu.....	112
5.1.3 Rozšiřování CEFTA.....	115
5.1.4 Plnění cílů CEFTA	118
5.1.5 CEFTA 2006.....	122
5.1.6 Přínos spolupráce CEFTA.....	125
5.2 Baltská zóna volného obchodu - BAFTA.....	129
5.2.1 Ekonomická charakteristika baltských států	130
5.2.2 Vznik baltské ekonomické integrace	132
5.2.3 Dohoda o volném obchodu baltských zemí	133
5.2.4 Plnění cílů BAFTA	136
5.2.5 Přínos spolupráce BAFTA	136
6 ZÁVĚR	138
7 SEZNAM ZKRATEK.....	141
8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	143
9 RESUMÉ	150
10 PŘÍLOHY	152

1 ÚVOD

V počátcích poválečné spolupráce, od 50. let 20. století, byla evropská integrace motivována především nutností zajistit bezpečnost. Postupně se přidaly i důvody ekonomické a politické. Konec 80. let 20. století je již ve znamení vzestupu regionalismu a regionálních integračních procesů, které pokračují de facto dodnes. Mnohdy jsou revitalizovány staré regionální organizace. Obnovený zájem o regionalismus a regionální integraci je do značné míry ovlivněn změnami v mezinárodních vztazích po ukončení studené války. Panuje neustálý strach o stabilitu mezinárodního ekonomického systému a multilaterálního obchodního pořádku. Důsledkem je, že se národy snaží posilovat demokratické režimy a globalizaci. Hlavní důvodem pro vytváření regionálních integračních seskupení stále zůstává politická, bezpečnostní a ekonomická spolupráce. Nebývalý nárůst počtu celních unií, zón volného obchodu, které jsou registrovány po roce 1991 u Všeobecné dohody o clech a obchodu (GATT), po roce 1995 pak u Světové obchodní organizace (WTO), výše uvedené plně potvrzuje.¹ V roce 1987 bylo evidováno pouze 15 takových dohod. Naopak k 10. lednu 2013 bylo doručeno GATT/WTO celkem již 546 žádostí o registraci regionální spolupráce, z nichž 354 bylo nakonec aktivních. Aktuálně, k 10. lednu 2013, je globálně v platnosti 246 regionálních obchodních dohod – RTA (Regional trade agreements).²

Maastrichtská smlouva z roku 1992 (v platnosti od roku 1993), která ustanovovala vznik Evropské unie, přinášela s sebou i vytvoření Výboru regionů, který se snaží reprezentovat regiony Evropské unie. Jeho

¹ WAISOVÁ, Šárka. *Regionální integrační procesy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. S. 27.

² World Trade Organisation. Regional Trade Agreements [online]. In: WTO. c2013 [cit. 30.1.2013]. Dostupné z WWW:<https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm>; seznam aktivních RTAs je dostupný na adrese: <http://rtais.wto.org/UI/PublicAllRTAList.aspx>

snahou je respektovat regionální a místní identity a jejich aktivní zapojení do politik v rámci Evropské unie.³

V souvislosti s nárůstem počtu regionálních seskupení a regionalismu nastupuje v 90. letech 20. století i teoretický výzkum těchto procesů.⁴ Fakt, že se tak děje v Evropě, a že se rozbor zabývá evropskou integrací, není náhoda. Tento postoj je ovlivněn všeobecně rozšířeným, ale mylným argumentem, že ostatní (mimoevropské) regionální integrační procesy budou analogicky postupovat dle evropského vzoru. Racionálnější odůvodnění má sociologický charakter, kdy se větší pozornost opírá o studium západního integračního uskupení, tedy Evropské unie, nežli ostatního nezápadního světa.⁵ Neustálý vývoj evropských struktur a charakter evropského integračního procesu neumožňuje zcela využít všechny integrační paradigmatata. Ta se v průběhu vývoje integrace prolínala a střídala. Omezené možnosti praktického uplatnění teoretických přístupů neznamenaají, že by jejich přínos měl být snižován. Naopak. Umožňují lépe porozumět specifickým vlivům a postupům při sjednocování Evropy a mají tak mimojiné i klasifikační charakter.⁶

Teorie regionalismu umožňuje vymezit proces a výsledek utváření regionů - regionotvornosti na základě specifických rysů. Tyto regiony, jakožto teritoriální jednotky, mohou vznikat přirozenou neboli přírodní cestou, která je dána geografickým charakterem konkrétní oblasti nebo uměle vyvolanou cestou, která svým způsobem odráží kulturní, ekonomický, politický či sociální vývoj společnosti. Pokud se zaměříme na oblast evropského kontinentu, můžeme zde jako výsledek lidské

³ BLAHUŠIAK, Igor. Výbor regionů [online]. *Euroskop.cz*. c2013 [cit. 2013-03-06]. Dostupné z WWW:<<https://www.euroskop.cz/86/sekce/vybor-regionu/>>

⁴ WAISOVÁ, Šárka. *Regionální integrační procesy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. S. 36.

⁵ Tamtéž, s. 37.

⁶ FIALA, Petr; PITROVÁ, Markéta. *Evropská unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. S. 18.

činnosti vysledovat existenci velkého množství transhraničních, ale také transnacionálních⁷ regionů. Tyto lokální regiony sledují své vlastní zájmy a současně respektují i nadřazené jednotky, ve kterých probíhají závazné ekonomické a politické procesy. Díky decentralizaci, tedy procesu, kdy jsou určité kompetence přenášeny na nižší úroveň vládnutí, je umožněn vznik různých regionálních společností, společenství či regionálních států.

Cílem mé diplomové práce je vývoj teoretických přístupů při formování evropské integrace a jejich aplikace na prostor střední a severovýchodní Evropy, kde se nacházejí transnacionální regiony států Visegrádské čtyřky, respektive baltských států. Teoretická část diplomové práce je zaměřena na ideový vývoj evropské integrace, obsahem následné praktické části je aplikace získaných poznatků při prezentaci konkrétních projektů regionálních integrací:

1. Politické integrace střední Evropy - Visegrádské skupiny
2. Politické integrace severovýchodní Evropy, tzn. baltských států
3. Ekonomické integrace v prostoru střední a severovýchodní Evropy CEFTA a BAFTA.⁸

Základní hypotézou nutnou pro dosažení cíle této diplomové práce, zejména pak praktické části, je především potvrzení mezivládní spolupráce ve sledované oblasti. Abych mohl učinit konkrétní závěry, je nutné sledovat vývoj, smysl a vzájemně podstatné souvislosti spolupráce, pochopit o co jednotlivým regionům uvnitř Evropské unie jde, co sledují, jaké jsou jejich cíle, ambice, možnosti, realizované společné projekty, ale také provedení komparace získaných poznatků.

⁷ Transhraniční region je sdružením minimálně dvou států se společnými historickými, kulturními, politickými, jazykovými a dalšími vazbami v jednotný politický region, který nerespektuje státní hranice; Transnacionální region vychází také ze společných kulturních, historických, jazykových, politických a dalších společných tradic, společná příbuznost je však rozdělena státními hranicemi.

⁸ CEFTA – Středoevropská zóna volného obchodu; BAFTA – Baltská zóna volného obchodu

Abych skutečně potvrdil existenci mezivládní spolupráce jednak v zemích Visegrádu a jednak v pobaltských zemích, vytýčil jsem si následující stěžejní otázky, na které budu v praktické části práce postupně předkládat konkrétní odpovědi. I když tyto odpovědi mnohdy vyplývají ze studie jednotlivých kapitol, z důvodu lepší zřetelnosti jsou zvýrazněny v sumarizačních, tematicky ucelených blocích.

1. Vyvíjely členské země snahu k vytvoření integrace přirozenou, nenásilnou cestou?

2. Jaké konkrétní cíle členské země sledovaly?

3. Pomohla účast v integraci členským zemím v dalším ekonomickém, politickém či kulturním vývoji?

4. Dodržovaly jednotlivé země vždy jednotný, stejný přístup?

5. Jaké byly ambice jednotlivých zemí? Měli někdy tendenci stát se supranacionální (nadmárodní)? Vzhledem k povaze otázky, přidávám následující konkretizaci: a) Nechtěl některý z členských států být nadmárodní ve smyslu, že chtěl řešit specifické problémy za ostatní členy a být tak svým způsobem nadřazený a mít tak například silnější pozici, resp. zda toto nevyžadovali nebo neočekávali od něj ostatní členové? b) Neměli členské státy tendenci přenášet politické pravomoci na nezávislé nadmárodní těleso vně regionální integrace, které by usměrnilo jejich zájmy?

6. Byl vznik a vývoj integračního uskupení ovlivněn geograficky, historicky, kulturně, politicky a jazykově?

7. Byl vznik a následný vývoj integračního uskupení motivován ekonomickým, politickým a bezpečnostním hlediskem?

8. Byl vznik a vývoj integračního uskupení ovlivněn členstvím v tzv.

východním bloku? Probíhala zde společná snaha o socioekonomickou transformaci?

9. Byla zásadním způsobem pozměněna vstupní očekávání na výstupu?

10. Vytvářejí členské země konkrétní projekty spolupráce v sektorové politice?

11. Dochází permanentně k udržování, případně posilování stávající spolupráce různými podpůrnými projekty?

12. Do jaké míry je pro daný typ integračního uskupení podstatná míra institucionalizace?

13. Pokud se model spolupráce projevil jako prospěšný, došlo ke snaze rozšiřování o další členy?

14. Byla ekonomická či politická spolupráce vzorem pro vznik obdobných integrací fungujících na podobném principu?

Vzhledem k tomu, že praktická část sleduje dvě rozdílné formy integrace, myšleno politickou a ekonomickou, jsou z výše uvedených vstupní otázek předloženy znovu v úvodu příslušných kapitol vždy ty, které korespondují s povahou sledované oblasti. Většina z nich je společných pro politickou i ekonomickou integraci, některé svým charakterem nachází uplatnění pouze v jedné z těchto typů integrace.

2 TEORIE EVROPSKÉ INTEGRACE

Po pádu železné opony a konci studené války se vytváří v Evropě vlna zájmu o výzkum integrace. Teorie samozřejmě souvisí s praxí, v rámci které se v 90. letech 20. století vytvořily nové podmínky pro utváření mezinárodních integrací.⁹ Výzkumy evropského integračního procesu jsou vesměs dobře rozvinuty a zastiňují tak studie neevropských integračních procesů. V současnosti je stále složitější najít dělicí linii mezi ekonomickou a politickou integrací, které spolu úzce souvisejí. Při popisu se tak zohledňují oba faktory. V praktické části jsou představeny odděleně, i když je patrné, že jsou spolu velmi úzce propojeny. Například v případě spolupráce Visegrádské čtyřky působila přítomnost oddělených forem spolupráce spíše kontraproduktivně. Rozdílné chápání středoevropské spolupráce politické pravice a levice bylo markantní. Pravice, vzhledem ke svým hodnotám, je obezřetnější k vytváření politických integračních procesů. Jejím ideálem je silný národní stát odpovídající podobě silného jedince. Ekonomická spolupráce ve formě zóny volného obchodu byla pro ni přijatelná, neboť nezná přerozdělování mezi chudšími a bohatšími členy. Oproti tomu politická levice prosazovala mezivládní spolupráci zemí Visegrádské skupiny, která šla proevropskou cestou v rámci Evropské unie. Vidina mezinárodní solidarity v podobě účinné vzájemné pomoci v rozvojových zemích zatížených socioekonomickou transformací po pádu železné opony vedla k úsilí o prosazování středoevropských integračních procesů.¹⁰

V dalších kapitolách uvedené teoretické přístupy umožňují porozumět široké škále aspektů integrace. Zabývají se jí již ranní teoretikové spolupráce Karl Wolfgang Deutsch (1912-1992), Béla Belassa (1928-1991), Amitai Etzioni (nar. 1929) či Ernst Bernard Haas (1924-

⁹ WAISOVÁ, Šárka. *Regionální integrační procesy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. S. 36.

2003). Všichni si uvědomovali, že vytvoření konceptu integrace je důležitým předpokladem k vytvoření systematického výzkumu.¹¹

V roce 1968 se o konceptualizaci, která by umožnila rozvoj teoretického výzkumu, pokusil norský profesor Johan Galtung (nar. 1930). Dle jeho názoru můžeme integraci rozdělit na geografickou, funkcionální a sociální.¹² Při aplikaci na konkrétní státy dochází při geografické integraci ke spojování států na základě prostorové blízkosti. Při asociativní integraci se sdružují státy na základě spřízněnosti v oblasti hodnot, kdy výsledkem je funkcionalismus, který ústí k vytváření mezinárodních vládních organizací. Galtung předpokládá, že prvním krokem integrace je prostorová blízkost, druhým pak integrace asociativní nebo organizační. Tak je tomu i dnes. Současné integrační procesy pramení z územní blízkosti a postupně nabývají znaků funkcionalismu. Vedle nich jsou i takové procesy, které reflektují blízkost hodnotovou a spřízněnost.¹³ Oproti tomuto konceptu máme k dispozici ještě pohled dalšího významného teoretika mezinárodních vztahů, amerického politologa Josepha Nye (nar. 1937). Ten rozděluje integrační procesy do tří skupin dle typologie integračního chování. Jsou to integrace ekonomické, sociální a politické.¹⁴ Principem integračních procesů je spojování dvou a více aktérů a následné vytváření nového aktéra.

Samotné bádání o regionální integraci se započalo v polovině 50. let 20. století. Průkopníky byli odborníci v oblasti teorie mezinárodních vztahů Karl Wolfgang Deutsch a Ernst Bernard Haas. V dalších kapitolách přibližují skupinu teorií, které evropský integrační proces považují za obecný jev integrace a popisují vznik, vývoj a cíle aktérů. Hlavními

¹⁰ ZEMAN, Miloš. *Vzestup a pád české sociální demokracie*. Zvole u Prahy: Andrej Šťastný, 2006. S. 15.

¹¹ WAISOVÁ, Šárka. *Regionální integrační procesy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. S. 39.

¹² Tamtéž, s. 40.

¹³ Tamtéž, s. 41.

¹⁴ Tamtéž, s. 42.

koncepty jsou federalismus, jeho alternativa v podobě liberálního mezivládního přístupu, funkcionalismus, neofunkcionalismus, teorie komunikace transakcionalismus, sociální konstruktivismus, realismus, ale také řešení vycházející z ideologie Karla Marxe - marxismus či analyzující směr nazývaný nový institucionalismus. Pro cíl této práce je stěžejní zejména paradigma mezivládní spolupráce – intergovernmentalismus a víceúrovňové vládnutí – multi-level governance.

2.1 Federalismus

Federalismus je společně s teorií komunikace a funkcionalismem jednou ze tří nejstarších teorií při vytváření evropské integrace.¹⁵ Vyvíjel se v opozici vůči konceptu unitárního státu, se kterou přišel francouzský právník Jean Bodin (1530-1596).¹⁶ V dnešním pojetí je federalismus chápán jako politická teorie, která se zabývá vztahy mezi autonomními jednotkami uvnitř federálního státu. Federální vláda se stará o určité oblasti (například o obranu, zahraniční politiku), jednotlivé části federace se pak starají o další oblasti (kulturu, vzdělávání, zdravotnictví, atd.), do kterých federální vláda nezasahuje. Rozlišujeme tak federalismus a federaci. Federalismus je politickou teorií, federace objektem, kterým se federalismus zabývá.¹⁷ Komunikace probíhají formou jednání lokálních vlád s centrální vládou. V Evropě se s tímto postupem setkáme například v Rusku (pokud o něm uvažujeme jako o evropské federaci), Švýcarsku, Německu, Rakousku či v Bosně a Hercegovině.¹⁸ Od roku 1969 do roku 1992 jsme byli i u nás svědky pokusu o fungování společného federativního státu České a Slovenské republiky na vnitrostátní bázi, na konci roku 1992 před rozpadem obou republik pak na bázi

¹⁵ KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. S. 50.

¹⁶ Tamtéž, s. 51

¹⁷ Tamtéž, s. 51.

¹⁸ DANČÁK, Břetislav; HLOUŠEK, Vít. *Víceúrovňové vládnutí v Evropě: Zkušenosti, problémy a výzvy*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. S. 25.

mezinárodní. V druhé jmenované mohou jednotlivé státy federace uzavírat mezinárodní smlouvy, ovšem v mezích stanovených federální ústavou. Na úrovni států pak jde o to, že dochází k decentralizaci unitárních států a ke snahám k zajištění autonomie regionálních jednotek. Na úrovni evropské integrace je to naopak. Jednotlivé státy se vyvíjí v silné jednotky, které následně utváří supranacionální rozhodovací centrum.¹⁹ Závěrem dodám, že počátkem září 2012 vyslovil předseda Evropské komise José Manuel Durão Barroso myšlenku o přeměně Evropské unie ve federaci národních států. Nejde o vytvoření superstátu, ale o demokratickou federaci národních států.²⁰ Lze se pak reálně obávat možného rizika vyplývajícího pro Českou republiku, která by se mohla stát periferním a bezvýznamným státem.

2.2 Transakcionalismus

Transakcionalismus, teorie komunikace, je směr, který se zabývá otázkou, jak odstranit válku, především pak jak odstranit násilný sociální konflikt, který může probíhat uvnitř státu, stejně tak i v mezinárodním prostředí. Federalismus a taktéž funkcionalismus oproti tomu zkoumá možnosti, jak zajistit mír za pomoci překonání státocentrického systému mezinárodních vztahů.²¹ Hlavním představitelem a otcem transakcionalismu byl Karl Wolfgang Deutsch, který uvádí tři zásadní podmínky pro vytváření fungující integrace. Ty vidí v dostatečné intenzitě interakcí, ve vytvoření bezpečnostního uskupení a ve vzájemné loajalitě elit a občanů ke společným institucím. V díle *Political community of Atlantic area* (Politické společenství a severoatlantická oblast) rozlišuje tři typy společenství – integrační stupně. Prvním je společenství bez

¹⁹ KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. S. 53.

²⁰ Novinky.cz. Barosso chce EU změnit ve federaci [online]. *Novinky.cz*. 12.9.2012. [cit. 2013-01-15]. Dostupné z WWW:<<http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/278512-barroso-chce-eu-zmenit-ve-federaci.html>>

²¹ WAISOVÁ, Šárka. *Regionální integrační procesy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. S. 48.

válek, kterým je například EHS – Evropské hospodářské společenství, neboť je založeno na myšlence, že konflikty lze řešit mírovou cestou. Druhým je pluralistické společenství. Příkladem je NATO – Severoatlantická aliance, která jako formální instituce potvrzuje, že členské státy sdílejí společná předsevzetí a hodnoty, zároveň integrované státy mezi sebou nebojují a případné spory řeší mírovou cestou. Třetím stupněm je amalgamované společenství, kde silná identifikace společnosti může umožnit vznik nejvyšší formy integrace, která vyžaduje splnění dvanácti podmínek. Navenek je vnímáno jako spojení různých organizací pluralistického společenství do jedné, která je spravována jednou vládou. V praxi je tento přístup uplatněn například ve Švýcarsku či USA.²²

2.3 Funkcionalismus

Tato teorie evropské integrace vznikla ve 30. letech 20. století. Duchovním otcem funkcionalistické teorie je David Mitrany (1888-1975), který ve svých studiích reagoval na válečné události 2. světové války a hledal cestu, jak zabránit vzniku dalšího možného válečného konfliktu.²³

Funkcionalismus má mezi teoriemi o regionální integraci výjimečné postavení. Stal se totiž předchůdcem řady vlivných konceptů, které byly uplatňovány při studiu mezinárodních vztahů.²⁴ Jeho krédem je, že konflikt v mezinárodních vztazích může být překonán pomocí mezinárodní integrace. Ta však musí být zaměřena funkcionálně a ne teritoriálně. To znamená, že bude kontinentálně zaměřena například na dopravu. V čele integračního procesu musí být odborníci na danou oblast, kteří nebudou pod vlivem politiky a nahradí tak vládu lidí tzv.

²² KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. S. 65-70.

²³ WAISOVÁ, Šárka. *Mezinárodní organizace a režimy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. S. 123.

²⁴ WAISOVÁ, Šárka. *Regionální integrační procesy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. S. 51.

správou věcí. Tento systém vedení se nazývá technokracie.²⁵ Integrace je v tomto případě vnímána jako technický proces. Příмым důsledkem funkcionalismu je mechanismus větvení. Pokud je spolupráce úspěšná, tak nastává rozšiřování i do dalších sektorů. Naopak neúspěšné postupy jsou vyřazeny.²⁶ Funkcionalisté se kriticky staví k některým federalistickým teoriím, které prosazují vytvoření federace omezené regionálně, například v západní Evropě. Ideální představu formy integrace splňovalo dle funkcionalistů ESUO (Evropské sdružení uhlí a oceli), které vzniklo podepsáním Smlouvy o založení ESUO v Paříži dne 18.4.1951 členskými státy Německem, Itálií, Francií, Belgií, Lucemburskem a Nizozemím.²⁷

2.4 Neofunkcionalismus

Neofunkcionalismus je nejspíše nejvýznamnější teorií integrace, a to zejména z důvodu, že byl po mnoho let používán jako synonymum pro teorii integrace, který přinášel vstřícnější pohled na politiku a stát a současně respektoval geograficky omezený rozsah integrace.²⁸ Teorie neofunkcionalismu, jejímž zakladatelem byl Ernst Bernard Haas, v mnoha ohledech navazuje na funkcionalismus. Přebírá názory na výhody mezinárodní spolupráce, překonání státu (teritorialismu), atd. Zásadní rozdíl idejí neofunkcionalismu, který vznikl na přelomu 50. a 60. let 20. století, je v obratu od řízení procesů technokraty k vládě politických elit. Základním hnacím motorem integrace je tzv. přelévání – spillover. Pokud se ukáže integrace v některé oblasti jako prospěšná, užitečná, spolupráce se pak přelévá i na příbuzné oblasti a obory. Neofunkcionalismus též poukazuje na opačný proces brzdění – spillback,

²⁵ KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. S. 75.

²⁶ Tamtéž, s. 79.

²⁷ Tamtéž, s. 75 - 80.

²⁸ WAISOVÁ, Šárka. *Regionální integrační procesy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. S. 53.

kdy se může integrace u některých států ukázat jako škodlivá.²⁹ Neofunkcionalisté tvrdí, že státy tuto teorii musely nejdříve vyzkoušet, aby zjistily zda se chtějí rozhodnout k tomu, aby udělaly krok zpět. Připustit lze i teorii, že integrace by měly vyplynout přirozeně a nebyť vnucovány. Vnucené procesy nemusí vždy přinášet užitek pro společnost.

Koncem 70. let 20. století se neofunkcionalismus stává zastaralou teorií. Významný politolog Philippe Schmitter (nar. 1936) se v 90. letech 20. století úspěšně pokusil o revizi umírající teorie, a to v souvislosti s vývojem evropského integračního procesu po ukončení studené války a vytvoření Evropské unie. Rekonstruovaný koncept je často nazýván jako neo-neofunkcionalismus.³⁰

Politologové Stanley Hoffman (nar. 1928) a Robert Owen Keohane (nar.1941) podrobili neofunkcionalistický přístup konkrétní analýze. Ukázalo se totiž, že efekt spillover neměl takový vliv jak se předpokládalo a objevil se pouze v omezené míře. Vznik mezinárodní organizace není ovlivněn až tak přeléváním užitečných, prospěšných a ověřených postupů, ale je vždy v rukou hegemonu, který je schopen prosadit svou moc. Tato teorie je realistická.³¹

K neofunkcionalismu se vrátím ještě v praktické části práce, a to v kapitole věnované ekonomické integraci v prostoru střední Evropy – CEFTA, na které budou demonstrovány prvky související s touto teorií.

2.5 Realismus

Toto paradigma realistické mezivládní spolupráce bylo po dlouhá desetiletí dominantním přístupem ke studiu mezinárodních vztahů. Mezi představitele klasického realismu řadíme britského politologa

²⁹ KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. S. 85.

³⁰ WAISOVÁ, Šárka. *Regionální integrační procesy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. S. 55.

Edwarda Halletta Carra (1892-1982) a americké politology Reinholda Niebhura (1892-1971) a Hanse Joachima Morgenthaua (1904-1980). Nejvýznamnější klasický realista je Stanley Hoffman (nar. 1928), profesor mezinárodních vztahů na Harvardově univerzitě. Mimojiné tvrdí, že k ekonomické integraci přistupují státy proto, aby regionální integrace posílila jejich vlastní postavení.³² Integrace rozlišuje na vysokou a nízkou politikou – low politics a high politics. Integrace může probíhat pouze v oblasti nízké politiky, která řeší témata související s ekonomickými otázkami.³³ V oblasti high politics státy řeší životní otázky národní diplomacie a strategie. V případě rozdílnosti národních zájmů není snadné najít shodu. Low politics řeší marginální, méně podstatné otázky národních zájmů a nedochází zde k větším rozporům, což umožňuje vytváření integračních procesů.³⁴ Realismus se pokoušel objasnit evropské integrace, kdy kladl důraz na roli jednotlivých států. Mezinárodní systém chápe jako systém států, které mají národní zájmy jednají jako unitární stát.³⁵ Nadnárodní instituce nemají proti nim až takový význam. Jediným aktérem mezinárodních vztahů je svrchovaný stát.³⁶ Realisté vycházejí z myšlenky, že mezinárodní vztahy a politika představují stálý boj o moc, kdy slabší je ovládán silnějším. Zásadní je též stálý konflikt v mezinárodních vztazích, který může být omezen pouze krátkodobě. Dlouhodobá existence konkrétní aliance je téměř nemožná. Ve 2. polovině 20. století patřil realismus ve studiích evropských integrací k méně úspěšným. Ty byly buď chybné ve svých předpovědích nebo se interpretace vzdalovaly realistické tradici.³⁷

³¹ WAISOVÁ, Šárka. *Mezinárodní organizace a režimy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. S. 125.

³² KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. S. 104.

³³ Tamtéž, s. 105.

³⁴ FIALA, Vlastimil. *Teoretické a metodologické problémy evropské integrace*. Olomouc: Periplum, 2008. S. 98.

³⁵ WAISOVÁ, Šárka. *Mezinárodní organizace a režimy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. S. 116.

³⁶ KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. S. 89.

³⁷ Tamtéž, s. 100.

Od 70. let 20. století se objevuje nová forma realismu, tzv. neorealismus. Výraznými představiteli jsou především američtí politologové Kenneth Waltz, John Mearsheimer a Robert Gilpin. Neorealisté při svém výzkumu vycházejí zejména se systémové úrovně analýzy.³⁸ Již nevidí zdroj konfliktu v touze člověka po moci, ale ve struktuře mezinárodního systému. Ten je velmi anarchistický, existuje velké množství suverénních států, které nemají žádnou nadřazenou moc.³⁹ Nenazýval bych tyto teorie skeptickými, pesimistickými. Po ukončení studené války můžeme vnímat různé formy integrace realisticky a připustit, že důvody k udržení funkčnosti spolupráce nejsou již tak silné a neustálý boj a soupeření o prestiž, vlastní zisk (národní zisk), vlastní ekonomický úspěch, suverenitu, atd. ani neumožňují vytváření dlouhodobých forem spolupráce.

2.6 Marxismus

Marxismus je politický, filosofický a ideologický směr, který založil Karl Marx a později rozvinul Friedrich Engels (u nás častěji používáno jméno Bedřich Engels). Stěžejním a ideologickým dílem marxismu je *Kapitál*.⁴⁰ Základem jeho filozofie je dialektická metoda s materialistickým náhledem. Není to světový duch, ani ideje, ale je to materiální skutečnost, která zásadním způsobem určuje život člověka, a to i v duchovní sféře.⁴¹

Z nedávné minulosti, kdy země východního bloku byly pod vládou jedné strany, si poměrně dobře pamatujeme, jak si někteří funkcionáři a ideologové dokázali přetvořit v mnoha ohledech impozantní dílo ve svůj prospěch a odkaz myslitele Marxe přetavili v totalitní režim. Snaha upozornit na nerovnost mezi lidmi a nerovnosti ve finančním ohodnocení,

³⁸ WAISOVÁ, Šárka. *Mezinárodní organizace a režimy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. S. 116.

³⁹ KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. S. 106.

⁴⁰ VALEŠ, Lukáš. *Dějiny politických teorií*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. S. 258.

⁴¹ Tamtéž, s. 259.

vykořisťování pracujícího lidu nenasytným majitelem, kapitalistou našla sice řešení v podobě státu, kdy všechno bylo všech a dělnická třída byla hybatelem dějin, ale bohužel za cenu útlaku, represí a nesvobody. Marx v Manifestu komunistické strany k ničemu takovému nenabádá. Manifest se měl stát ideovou zbraní proletariátu v jeho boji za sociální spravedlnost, za zničení kapitalistického řádu a nastolení spravedlivé společnosti, tedy komunismu. Při uvedení do praxe, se však ukázalo, že komunistické státy nebyly schopny zaručit základní demokratické principy.⁴²

Pro studium evropské integrace zkoumá marxismus vztahy mezi ekonomickou situací a rozvojem ekonomické a politické integrace. Evropská integrace dle ní vzniká v důsledku změn v kapitalistickém systému. Navíc musí být tak silná, aby byla schopna konkurovat a odolávat tlakům ze strany silnějšího protivníka, tedy USA.⁴³ Marxismus je též striktně materiální, primárně se zaměřuje na ekonomické otázky a důraz klade na tradiční třídní boj.⁴⁴

Na marxismus navazuje ve 20. století filozoficko-sociologický směr neomarxismus, který byl ovlivněn ranými díly Karla Marxe. V oblasti mezinárodních vztahů a organizací se tento směr ideologicky profiluje názorem, že mezi státy existuje ekonomická a politická nerovnost, která vytváří mezi jednotlivými aktéry vztahy nadřazenosti a podřízenosti. Tato nerovnost je příčinou vzniku mezinárodních konfliktů. Mezinárodní vztahy mají dle neomarxistů již ve svém jádru konflikt, protože kapitalismus je založen na vykořisťování a rozdělení světa na bohaté a chudé.⁴⁵

⁴² VALEŠ, Lukáš. *Dějiny politických teorií*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. S. 257.

⁴³ KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. S. 115.

⁴⁴ Tamtéž, s. 117.

⁴⁵ WAISOVÁ, Šárka. *Mezinárodní organizace a režimy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. S. 126.

2.7 Nový institucionalismus

Tato teorie poukazuje na skutečnost, že je nutné při studiu evropských integrací analyzovat odpovídající instituce. Institucionalismus se tradičně dělí na tři směry. Prvním je směr racionalistický, v rámci kterého si státy vytvářejí instituce pro řešení různých problémů. Aktéři taktéž usilují o maximalizaci svých preferencí. Druhým je pak historický směr, v jehož rámci se instituce vývojem stanou autonomní a nemusí tak již sloužit k současným potřebám státu. Důležitá je také tzv. path dependence, kdy aktuální rozhodnutí aktérů je značně ovlivněno předchozím vývojem.⁴⁶ Třetí proud je sociologický, který charakterizují instituce jako soubor norem a symbolů.⁴⁷

2.8 Sociální konstruktivismus

Teorie sociálního konstruktivismu se objevuje ve studiích evropské integrace v 90. letech 20. století. Základní myšlenkou je, že sociální realita je intersubjektivně konstruována, což znamená, že je vytvářena ve vzájemných sociálních interakcích. Podle této teorie můžeme tedy chápat Evropskou unii a její členské státy jako sociální konstrukty, jakožto výtvořiny lidské společnosti. Ty se mohou samozřejmě vývojem měnit. Konstruktivismus se zabývá normami, vzorci chování, sdílenými idejemi, které jsou příčinou utváření identity aktérů, následujícími interakcemi a vytvářením nových, kolektivních identit.⁴⁸ Tedy vývoj od obrazu identity národní po identitu pozměněnou vytvořením mezinárodní integrace. Oproti výše zmíněnému racionalistickému přístupu v institucionalistické

⁴⁶ KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. S. 139.

⁴⁷ Tamtéž, s. 131.

⁴⁸ Tamtéž, s. 179.

teorii nejde při vyjednávání pouze o maximalizaci užitku, ale též o to, že vyjednávání jsou řízena právě normami a kulturními vzorci.⁴⁹

Následující kapitoly nabízí přiblížení teoretických konceptů – víceúrovňového vládnutí (multigovernmentalismu) a mezivládního přístupu (intergovernmentalismu) v liberální podobě, které jsou nejvýznamnějšími ve vztahu pochopení principu utváření mezinárodní spolupráce v prostoru střední a severovýchodní Evropy. Tato spolupráce vedoucí k vytvoření přínosného a upevňujícího integračního uskupení je obsahem praktické části této diplomové práce. Uvedené víceúrovňové vládnutí navíc poskytuje možnost pochopit princip supranacionality, který byl zmíněn již v teorii federalismu, zároveň je součástí i jedné z podpůrných otázek předložených v úvodu. Za klíčové je nutno v tomto případě považovat víceúrovňové vládnutí v prostředí současné Evropské unie. I když v určitých sektorech dochází ke skutečnému přenosu kompetencí na vyšší úroveň a státy musí být schopny přijmout a aplikovat závazky plynoucí z členství, jak je tomu například v kontextu víceúrovňové perspektivy evropské soudní moci ve vztahu domácích právních řádů a evropského práva, nedochází zde k centralizaci veškeré moci.⁵⁰ Evropská unie naopak podporuje různé formy regionální spolupráce.

2.9 Víceúrovňové vládnutí

V roce 1993 byly Maastrichtskou smlouvou založeny také Výbory regionů, které reprezentují zájmy jednotlivých regionů uvnitř Evropské unie. V důsledku decentralizace dochází k přenášení pravomocí na nižší územně-správní jednotky, v důsledku devoluce pak k přenosu určitých

⁴⁹ KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. S. 180.

⁵⁰ DANČÁK, Břetislav; HLOUŠEK, Vít. *Víceúrovňové vládnutí v Evropě: Zkušenosti, problémy a výzvy*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. S. 11.

legislativních kompetencí.⁵¹ V případě příliš velké decentralizace v etnicky heterogenních státech může dojít k rozpadu státu.⁵² Na druhé straně však dochází i k opačnému pochodu, kdy národní vlády směřují různá očekávání a rozhodování, která tradičně přísluší spíše státu, na vyšší, nadnárodní orgán. Objevuje se nová možnost pohledu na vládu, která se obrací od původního státocentrického postavení k nové formě vládnutí. Ta plně zohledňuje narůstající počet úrovní, na kterých je vládnutí prováděno.⁵³

Model multi-level governance předpokládá, že vládnutí neprobíhá na úrovni ústředních integračních institucí, ale odehrává se na několika rovinách – nadnárodní, národní, regionální a lokální. Na rozhodnutích se podílejí jednak národní vlády a jednak další aktéři na různých úrovních. Můžou být jimi nadnárodní instituce (např. Evropská komise, Evropský parlament či Evropský soudní dvůr), subnárodní orgány (tj. regionální a lokální orgány). Nadnárodní a subnárodní organizace provádí různá rozhodování, které jsou nezávislá na pokynech národních vlád. Přirozeným efektem je oslabování suverenity státu. Taktéž nedochází k přísnému rozdělení mezi domácí a zahraniční politikou. Aktivní setkávání se odehrává na úrovni vysokých představitelů, ministerských odborech, obchodních komor, sdružení spotřebitelů, apod.⁵⁴ S aplikací víceúrovňových forem vládnutí na státní úrovni se můžeme v Evropě setkat například v Belgii či Walesu.⁵⁵

Pokud bychom měli provést srovnání s intergovernmentalismem, pak se nabízí, že mají podobný názor na stát, který je důležitým aktérem.

⁵¹ DANČÁK, Břetislav; HLOUŠEK, Vít. *Víceúrovňové vládnutí v Evropě: Zkušenosti, problémy a výzvy*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. S. 18.

⁵² Tamtéž, s. 10.

⁵³ Tamtéž, s. 7.

⁵⁴ HAVLÍK, Vlastimil; MAJERČÍK, Ľubomír. Integrační paradigma – Multi-Level Governance [online]. In: *Global politics*. 27.10.2003 [cit. 30.1.2013]. Dostupné z WWW: <<http://www.globalpolitics.cz/clanky/multi-level-governance>>

Víceúrovňové vládnutí však očekává různá rozhodnutí vedle národní vlády a hlavy státu také např. od územní správy Výboru regionů. Existuje tak několik rozhodujících aktérů. Oproti neofunkcionalismu je nadnárodní úroveň rozhodování jednou nikoliv však jedinou možností.⁵⁶

2.10 Liberální mezivládní přístup

Liberální mezivládní přístup, jejímž autorem a zastáncem je profesor politologie a mezinárodních vztahů na Princetonské univerzitě Andrew Moravcsik (nar.1957), je dnes jednou z nevlivnějších teorií evropské integrace. Svou snahu reformulovat liberalismus zahájil na počátku 90. let 20. století. Dominantními teoretickými přístupy při studiu mezinárodních vztahů jsou dle něj realismus a neoliberalismus, který pojmenovává jako institucionalismus. Liberální teorie se nemohla doposud stát rovnocennou alternativou, neboť nebyla přeformulována do podoby paradigmatu. Každému z těchto jmenovaných přístupů náleží jeden ze tří základních faktorů sociální reality, které Moravcsik vidí následovně: liberalismus charakterizují zájmy, realismus moc a institucionalismus informace.⁵⁷

Nutno poznamenat, že Moravcsik je v současnosti nejznámějším a nejcitovanějším americkým politologem zabývajícím se tématikou evropské integrace. Obsahem jeho disertační práce bylo sledování utváření národních preferencí a následné mezistátní vyjednávání v Evropském společenství. Toto plně koresponduje s níže popsanou

⁵⁵ DANČÁK, Břetislav; HLOUŠEK, Vít. *Víceúrovňové vládnutí v Evropě: Zkušenosti, problémy a výzvy*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. S. 8.

⁵⁶ HAVLÍK, Vlastimil; MAJERČÍK, Lubomír. Integrační paradigma – Multi-Level Governance [online]. In: *Global politics*. 27.10.2003 [cit. 30.1.2013]. Dostupné z WWW: <<http://www.globalpolitics.cz/clanky/multi-level-governance>>

⁵⁷ KARLAS, Jan. Liberalismus a velké teorie mezinárodních vztahů [online]. In: *Mezinárodní vztahy*. 02/2004 [cit. 30.1.2013]. Dostupné z WWW: <<http://www.mezinarodnivztahy.com/article/view/112>>

teorií, která je kombinací důrazu na roli států v mezinárodních vztazích a liberalismu jako přístupu k chápání evropské integrace.⁵⁸

Pro pochopení následujících informací, je nutné rozlišovat mezi pojmy základní a hlavní. Liberalismus v mezinárodních vztazích považuje za základního aktéra jednotlivce a sociální skupiny, ale hlavními aktéry jsou jednotlivé státy usilující o zachování suverenity. V první fázi, odehrávající se na poli domácí politiky, dochází ke vzniku zájmů státu vycházející z iniciativy sociálních aktérů. V druhé fázi, která již probíhá na mezinárodním poli a oním hlavním aktérem je stát, dochází ke snaze o uhájení konkrétních zájmů těchto sociálních skupin.⁵⁹ Interakcí jednotlivých států nastává proces mezinárodní spolupráce. Oproti popsané liberální teorii mezinárodních vztahů je ale v liberálním mezivládním přístupu postavení státu silnější, který zde vystupuje jako racionální a unitární⁶⁰ aktér.⁶¹

Liberální mezivládní paradigma je alternativním řešením federalismu.⁶² Federalismus má však, stejně jako neofunkcionalismus, spíše supranacionální charakter. Samotné dělení základních konceptů spolupráce předpokládá, že existují dva ústřední modely, a to nadnárodní a mezivládní.⁶³ Moravcsik tvrdí, že integrační proces tvoří tři fáze. V základu je průběh zhruba následující: Při první dochází k vytváření preferencí. Domácí aktéři soupeří o prosazení svých zájmů a získávání vlivu na politiku a zároveň na mezinárodní prezentaci státu. V druhé fázi

⁵⁸ KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. S. 167.

⁵⁹ KARLAS, Jan. Liberalismus a velké teorie mezinárodních vztahů [online]. In: *Mezinárodní vztahy*. 02/2004 [cit. 30.1.2013]. Dostupné z WWW: <<http://www.mezinarodnivztahy.com/article/view/112>>

⁶⁰ Unitární stát je charakterizován unikátní soustavou státních orgánů, jedinou zákonodárnou a výkonnou mocí a jediným jazykem; je opakem federativního státu

⁶¹ KARLAS, Jan. Liberalismus a velké teorie mezinárodních vztahů [online]. In: *Mezinárodní vztahy*. 02/2004 [cit. 30.1.2013]. Dostupné z WWW: <<http://www.mezinarodnivztahy.com/article/view/112>>

⁶² WAISOVÁ, Šárka. *Regionální integrační procesy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. S. 45.

⁶³ FIALA, Petr; PITROVÁ, Markéta. *Evropská unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. S. 19.

přichází na řadu mezistátní vyjednávání, což je jádro procesu. Státy se setkávají a prosazují vlastní zájmy. V poslední etapě se realizují uzavřené dohody a následně dochází k praktickému utváření integrace.⁶⁴ V praxi je průběh takový, že zájmová sdružení, podnikatelské lobby, apod. soupeří o vliv na domácí politiku. Čím větší tento vliv je, tím více poznamenají preference státu. Na mezinárodních jednáních se snaží naplnit svá očekávání. Ty jsou státy ochotny získat i cestou ústupků v pro ně méně podstatných otázkách. Dochází tak k vytváření kompromisů mezi zúčastněnými zeměmi. Poté, co je smluvně uzavřena integrace, jsou založeny i patřičné kontrolní orgány, které dohlíží na dodržování dohod.⁶⁵

Tento přístup dokáže objasnit, proč státy podporují evropskou integraci, i když je to navenek oslabuje. Zemské vlády jsou díky vzniklé integraci však silnější a jejich závislost na podpoře vlastních občanů se snižuje. Tím, že podstatným hybatelem je sám stát, se mezivládní přístup vymezuje vůči neofunkcionalismu, který má za klíčového aktéra automatický spillover (přelévání).⁶⁶ Mezi atributy intergovernmentalismu patří také zahraničně-politické vztahy a bezpečnost jednotlivých zemí.⁶⁷ Dalším rysem je racionalistický přístup. Aktéři mají určité preference, vyjednávají a vybírají výsledky, které jsou nejlepší a nejužitečnější. Nutným předpokladem úspěchu je jednak institucionalistický přístup, kdy státy vytvářejí mezinárodní instituce pro usnadnění spolupráce⁶⁸ a jednak liberální přístup, v rámci kterého je důraz kladen na roli sociálních skupin uvnitř státu, protože následně ovlivňují a definují jeho preference.⁶⁹

⁶⁴ WAISOVÁ, Šárka. *Regionální integrační procesy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. S. 45.

⁶⁵ KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. S. 163.

⁶⁶ Tamtéž, s. 164.

⁶⁷ FIALA, Petr; PITROVÁ, Markéta. *Evropská unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. S. 19.

⁶⁸ KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. S. 165.

⁶⁹ Tamtéž, s. 166.

Pokud se podíváme na realistické pojetí mezivládní spolupráce, které jsem již popsal v samostatné kapitole, pak při provedení komparace s liberálním intergovernmentalismem zjistíme v základních bodech následující rozdíly:⁷⁰

	Realistický mezivládní přístup	Liberální mezivládní přístup
1. Vnitropolitická situace, zájmy státu	Vystupování státu je značně ovlivněno mezinárodní situací.	Je prioritní, zde dochází k vytváření preferencí určené k vyjednávání s ostatními státy.
2. Mezinárodní instituce	Mají omezený význam.	Slouží ke kontrole uzavřených dohod členských zemí.
3. Moc státu	Ovlivněna ekonomickým a vojenským potenciálem.	Ovlivněna mírou intenzity zájmu státu učinit dohodu v dané oblasti.

Praktická část zaměřená na aplikaci a potvrzení spolupráce ve střední Evropě výše uvedenou charakteristiku liberálního intergovernmentalismu naplní. Bude patrné, že státy postupovaly téměř stoprocentně v souladu s teoretickým předpokladem. Členské země si vytvářely předpoklady a cíle spolupráce, vyjednávaly na mezinárodní úrovni, aby následně uzavíraly smlouvy o vytvoření společné institucionalizované organizace.

Tímto uzavírám teoretickou pasáž diplomové práce a přecházím v část praktickou. V ní se nejdříve zaměřím na politickou integraci střední Evropy v podobě spolupráce Visegrádské skupiny (tj. České republiky, Maďarské republiky, Polské republiky a Slovenské republiky). Následně se soustředím na politický integrační proces v severovýchodní Evropě

⁷⁰ KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. S. 169.

v regionu Pobaltí (tj. Estonska, Litvy a Lotyšska). Poté se věnují ekonomické integraci ve formě zón volného obchodu. Vzhledem ke sledovaným oblastem se jedná o Středoevropskou zónu volného obchodu (CEFTA) a Baltskou zónu volného obchodu (BAFTA).

V kontextu s cílem této práce a prokázáním mezivládní spolupráce ve výše uvedených oblastech, se v následujících kapitolách věnuji hledání odpovědí na předem vytýčené otázky sepsané v úvodní kapitole.

3 POLITICKÁ INTEGRACE STŘEDNÍ EVROPY

Kapitolu věnující se již zmíněné politické spolupráci střední Evropy, která je reprezentována integračním uskupením s názvem Visegrádská skupina, jsem systematicky rozpracoval, a to s důrazem na geografické, sociálně-demografické a kulturní aspekty regionu. Dále se zabývám historickým formováním spolupráce, vnitřní politikou, vnitroregionálním a mezinárodním politickým vztahům (vztahům regionu vůči vnějšímu prostředí). Důvodem je jasné pochopení a srozumitelnost předkládané studie.

Pro potvrzení mezivládní spolupráce politické integrace států Visegrádu byly formulovány v úvodní kapitole této diplomové práce následující otázky, ke kterým budu postupně předkládat odpovědi.

1. Vyvíjely členské země snahu k vytvoření integrace přirozenou, nenásilnou cestou?
2. Jaké konkrétní cíle členské země sledovaly?
3. Pomohla účast v integraci členským zemím v dalším ekonomickém, politickém či kulturním vývoji?
4. Dodržovaly jednotlivé země vždy jednotný, stejný přístup?
5. Jaké byly ambice jednotlivých zemí? Měli někdy tendenci stát se supranacionální (nadnárodní)? Vzhledem k povaze otázky, přidávám

následující konkretizaci: a) Nechtěl některý z členských států být nadnárodní ve smyslu, že chtěl řešit specifické problémy za ostatní členy a být tak svým způsobem nadřazený a mít tak například silnější pozici, resp. zda toto nevyžadovali nebo neočekávali od něj ostatní členové?

b) Neměli členské státy tendenci přenášet politické pravomoci na nezávislé nadnárodní těleso vně regionální integrace, které by usměrnilo jejich zájmy?

6. Byl vznik a vývoj integračního uskupení ovlivněn geograficky, historicky, kulturně, politicky a jazykově?

7. Byl vznik a následný vývoj integračního uskupení motivován ekonomickým, politickým a bezpečnostním hlediskem?

8. Byl vznik a vývoj integračního uskupení ovlivněn členstvím v tzv. východním bloku? Probíhala zde společná snaha o socioekonomickou transformaci?

9. Byla zásadním způsobem pozměněna vstupní očekávání na výstupu?

10. Vytvářejí členské země konkrétní projekty spolupráce v sektorové politice?

11. Dochází permanentně k udržování, případně posilování stávající spolupráce různými podpůrnými projekty?

12. Do jaké míry je pro daný typ integračního uskupení podstatná míra institucionalizace?

13. Pokud se model spolupráce projevil jako prospěšný, došlo ke snaze rozšiřování o další členy?

3.1 Geografické vymezení regionu zemí Visegrádské skupiny

Visegrádská skupina, častěji označováno jako Visegrádská čtyřka, je označení pro postkomunistické státy střední Evropy. Konkrétně se jedná o Českou republiku, Polskou republiku, Maďarskou republiku a Slovenskou republiku. Již samotné vymezení střední Evropy je minimálně problematické, neboť je ideologicky ovlivněno a manipulováno. Po roce 1945 se hranice mezi dvojí Evropou, západní a východní, posunula západněji. Československo se mohlo teoreticky stát západoevropským státem, ale odsunem sudetských Němců se ze západu automaticky vyloučilo. Tento názor panoval v myšlení západní Evropy, zejména Francie. Vznikla tak nová kategorie s názvem střední Evropa. Území států, které je zeměpisně a kulturně západní Evropou, ideologicky však bylo chápáno jako východní Evropa.⁷¹

Geografické vymezení regionu střední Evropy se dnes již nejeví tak problematické a nepřináší větší míru sporů a diskuzí. Při pohledu na všeobecně zeměpisnou mapu kontinentu Evropy zohledňující socioekonomické prvky, zejména hranice, zjistíme, že střední Evropa označuje území mezi oblastí západní a východní Evropy. Za severní hranici lze považovat státy severní Evropy – Skandinávii, které od střední Evropy odděluje Baltské moře a za jižní hranici pak Itálii - Apeninský poloostrov, který od střední Evropy oddělují Alpy. Západní a východní hranice se určuje mnohem složitěji. Na západě je možné hranici definovat dle toku řeky Rýn, na opačné straně pak dle východní hranice států Maďarska, Slovenska a Polska.⁷² Na základě výše uvedeného vymezení se státy střední Evropy definují na dva menší regiony, a to alpské země – Lichtenštejnsko, Švýcarsko, Německo, Rakousko a Slovinsko a země

⁷¹ HAVELKA, Miloš; CABADA, Ladislav. *Západní, východní a střední Evropa jako kulturní a politické pojmy*. Plzeň: ZČU Plzeň, 2000. S. 103.

⁷² DOBROVOLNÁ, Věra, et al. *Školní atlas světa*. Praha: Kartografie Praha, 2001. S. 76-77.

Visegrádské čtyřky – Polsko, Maďarsko, Slovensko a Česko (viz příloha č.1 a č. 2).⁷³

Pokud se podíváme na pevninský reliéf zemí Visegrádu, nalezneme zde velmi úrodné nížiny, a to zejména v Polsku a Maďarsku, ale také hory či velehory, které se nacházejí především v Česku a na Slovensku. Najdeme zde zemědělskou půdu, ale také souvislé listnaté a smíšené lesy. Z tohoto hlediska se jedná o kraj velmi rozmanitý. Přístup k moři, v našem případě k Baltskému, a s ním i spojené možnosti námořní dopravy či rybolovu, má Polsko. Z tohoto důvodu dochází občas k diskuzi, zda Polsko řadíme ještě k zemím střední Evropy nebo k baltským zemím severovýchodní Evropy. Vzhledem k tomu, že spolupracuje na obou jmenovaných úrovních regionálních integrací, je určení o to složitější. Samotná role Polska je do jisté míry nezanedbatelná, vždyť patří v Evropském parlamentu ke státům s největším počtem europoslanců,⁷⁴ takzvané Velké šestce.⁷⁵ Taktéž podotýkám, že v době, kdy se utvářela myšlenka třístranné spolupráce Československa, Maďarska a Polska, muselo Polsko zodpovědně zvažovat geopolitickou orientaci. Na jedné straně se chtělo vyhnout diplomatické izolaci v pozici mezi sjednoceným Německem na západě a Sovětským svazem na východě, na druhé straně se chtělo stát nadregionální mocností zemí střední a východní Evropy.⁷⁶ Dalším projevem odlišnosti politických přístupů Polska od ostatních států

⁷³ Střední Evropa, In: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. c2012 [citováno 30. 11. 2012]. Dostupný z WWW:

<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=St%C5%99edn%C3%AD_Evropa&oldid=8313383>

⁷⁴ Polsko má v současnosti v Evropském parlamentu celkem 51 poslanců z celkového počtu 754, tj. 6,76%.

⁷⁵ HOŘEJŠOVÁ, Tereza. Visegrád a Pobaltí – jsou tyto regiony srovnatelné? [online]. In: *Visegrád EU portál*. 30.11.1999 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z WWW:<<http://www.euractiv.cz/evropa-dnes0/clanek/visegrad-a-pobalt--jsou-tyto-regiony-srovnateln-komparace-dvo>>

⁷⁶ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991 – 2004*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. S. 16.

v příslušném regionu bylo zapojení do války v Iráku v letech 2002 – 2003.⁷⁷

Geografická poloha států zemí Visegrádské čtyřky je jedním z faktorů ovlivňujících uskutečnění užší spolupráce. Státy vytváří souvislý územní blok v rámci střední Evropy. Ostatně před pádem železné opony bylo právě toto území synonymem pro střední Evropu, Alpské země byly řazeny mezi západní Evropu. Toto dělení však nezohledňovalo zeměpisnou polohu v rámci evropského kontinentu, ale bylo do značné míry ovlivněno protichůdnými politickými postoji na obou stranách vystavěné barikády.

3.2 Sociálně – demografická charakteristika zemí Visegrádu

V této kapitole se zaměřuji na vybrané sociální a demografické aspekty sledované oblasti. Společným znakem, mimo Maďarsko, je slovanský jazyk patřící do indoevropské jazykové rodiny, který vykazuje jasnou podobnost a obyvatelé jsou si schopni vzájemně porozumět. Maďarština vycházející z uralské jazykové rodiny patří do ugrofinské jazykové skupiny a je tedy blíže například finštině, estonštině či livštině.⁷⁸

Co se týká náboženství, tak ve zmíněných státech převažuje křesťanství, které má zde několikasetletou tradici. Je však nutné podotknout, že křesťanství jako takové není ve státech V4 rovnoměrně zastoupeno. Jako téměř ateistický stát se jeví Česká republika, naopak Maďarsko, Slovensko a především pak Polsko jsou státy, ve kterých se občané hrdě hlásí k historickému odkazu křesťanských kořenů Evropy, a to v podobě převažujícího katolicismu či různých forem protestantství.

⁷⁷ HANDL, Vladimír. Politika sousedství a středoevropské spolupráce. In: WEIDENHOFFEROVÁ, Iva. *Zahraniční politika ČR*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004. S. 61.

⁷⁸ Sociální geografie. In: *Zeměpis.com: geografický portál* [online]. c2012 [citováno 30. 03. 2012]. Dostupný z WWW:<<http://www.zemepis.com/jazyky.php>>

Pro ilustraci uvádím, že k účasti na náboženském životě se v Maďarsku hlásí přibližně 75% obyvatel, Polsko s více než 90% věřících je dlouhodobě státem s jedním s nejvyšších počtů věřících v Evropě.⁷⁹ Markantní rozdíl je v případě porovnání států bývalého Československa. Dle posledního sčítání lidu, domů a bytů v ČR vyplývá, že k 26.3.2011 bylo v České republice pouze 2.168.952 obyvatel, kteří se hlásí k církvi či náboženské skupině. To je přibližně 20,8% obyvatel Česka.⁸⁰ Naopak dle posledního sčítání lidu, domů a bytů Slovenské republiky vyplývá, že k 21.5.2011 je zde 4.100.237 obyvatel, kteří se hlásí k účasti na náboženském životě. A to je zhruba 76% obyvatel Slovenska.⁸¹

Etnická skladba států Visegrádu je různorodá a její pestrost je dána komplikovaným vývojem teritoria v průběhu posledních století. V Polsku je obyvatelstvo z většiny tvořeno Poláky, dále pak Ukrajinci, Bělorusy, Němci, Litevci, marginálně pak Čechy, Makedonci, Řeky a Rusy. Složitý státoprávní vývoj zapříčinil existenci řady významných etnografických skupin Poláků. V oblasti Pomořanska a v jejím centru městě Szczecin nalezneme skupinu zvanou Kašubové, v oblasti Mazurských jezer pak skupinu Mazurů a na hranicích se Slovenskem v oblasti Spiše, Oravy a Tater, ale také na severním Slovensku v obci Lesnica a v Česku v Českém Těšíně, pak skupinu nazvanou Goralové.⁸²

Slovenská republika je národnostně složena ze Slováků, Ukrajinců, Řeků a Maďarů. Vysoký podíl národnostních menšin je pro Slovensko

⁷⁹ European commission. EUROBAROMETR - Social values, Science and Technology [online]. *European commission*. 2005-06, [cit. 2013-01-07]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_225_report_en.pdf>

⁸⁰ Statistika – sčítání lidu, domů a bytů. In: *Český statistický úřad* [online]. 23.01.2013 [cit. 2013-01-29]. Dostupné z WWW: <<http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!/stranka=podle-tematu&tu=30629&th=&v=&vo=null&vseuzemi=null&void=>>>

⁸¹ Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011. In: *Štatistický úrad Slovenskej republiky* [online]. 2.07.2012 [cit. 2013-01-29]. Dostupné z WWW: <<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=50048>>

⁸² BAHENSKÝ, František. Etnická mapa Evropy. In: *Kompendium – multimediální učebnice* [online]. c2011 [cit. 2012-10-31]. Dostupné z WWW: <https://www.esf.kfi.zcu.cz/kompendium/?course=ksa_eme>

symbolický. Zhruba desetiprocentní autochtonní maďarská menšina je toho důkazem. Některé regiony jsou zde většinově maďarské - Komárno, Dunajská Streda, Košice, Lužice, Rimavská Sobota.⁸³ Další skupinou s nezanedbatelným zastoupením je romská populace, která podle posledního sčítání lidí domů a bytů na Slovensku čítá 105.738 příslušníků tohoto etnika.⁸⁴ Stejně jako v případě statistických dat České republiky je i na Slovensku ve skutečnosti jejich počet mnohem vyšší. Pohybuje se přibližně mezi 458.000 – 520.000⁸⁵ a je tak početně srovnatelný s maďarskou menšinou. Národnostní skladba Slovenska se odráží i politickém spektru. Před předčasnými volbami v roce 2012 jsme v Národní radě Slovenské republiky mohli zaregistrovat kromě tradičních politických stran i stranu maďarské menšiny MOST-HÍD Bély Bugára nebo na opačném pólu tradičního bojovníka proti maďarské a romské rozpínivosti na Slovensku Jána Slotu v čele Slovenské národní strany, jehož dnes již zlidovělý bonmot „nasadneme do tankoch a zrovnáme Budapešť“ odráží názorově rozdělenou slovenskou společnost.

Maďarsko, jeden z nástupnických států Rakousko – Uherska, má také velmi pestrou etnickou skladbu. Od konce 17. století přicházeli do Podunají Švábští Němci za účelem kolonizace oblastí, které zůstaly opuštěné po Turcích. I když po 2. světové válce došlo k odsunu poloviny německého obyvatelstva, stále v Maďarsku najdeme přibližně 250.000 německy mluvících občanů. Z dalších menšin jsou zastoupeni Slováci, a to především ve městech Békéscsaba a Széged. Na jižní hranici Maďarska nalezneme pak Chorvaty, Slovince a Srby. Stejně jako na Slovensku, tak i zde žije velký počet Romů. S počtem pohybujícím se

⁸³ Rimavská Sobota má 35% obyvatel maďarské národnosti.

⁸⁴ Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011. In: *Štatistický úrad Slovenskej republiky* [online]. 29.02.2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://portal.statistics.sk/files/tab-15.pdf>>

⁸⁵ Romani population (most recent) by country. In: *NationMaster – World statistics, Country comparisons* [online]. c1997 [cit. 2013-01-28]. Dostupné z WWW: <http://www.nationmaster.com/graph/peo_rom_pop-people-romani-population >

mezi 550.000 – 800.000 patří Maďarsko k zemím s nevyšším počtem romské větve Cikánů.⁸⁶

Rozmanitost národnostní skladby České republiky je do značné míry ovlivněna historickým vývojem. Výsledky sčítání lidí, domů a bytů s rozhodným okamžikem k 26.3.2011 uvádějí, že v Česku pobývá početná skupina Slováků, a to celkem 147.152. Dále pak zde žijí Romové, kterých je oficiálně uvedeno neuvěřitelných 5.135, reálnější počet se však pohybuje mezi 150.000 – 300.000.⁸⁷ Dále pak registrujeme přítomnost Němců (cca 20.000) a Poláků (cca 40.000), a to zejména v příhraničních oblastech, dále Vietnamců (cca 30.000), Ukrajinců (cca 53.000), Maďarů (cca 10.000), Rusů (cca 20.000) a Číňanů (cca 3.000).⁸⁸ Za zmínku ještě stojí řecká menšina v počtu přibližně 2.500 příslušníků, kteří se do České republiky dostali v letech 1948-1949 v důsledku emigrace v reakci na řeckou občanskou válku.⁸⁹ Jejich komunitu najdeme například ve městech Krnov, Bohumín, Ostrava, Havířov či Karviná.

Socio-demografický charakter zemí Visegrádu je dalším z důležitých elementů předurčující územní sounáležitost. V první řadě je třeba zmínit podobnost užívaných jazyků, které až na maďarštinu spadají do indoevropské jazykové rodiny. Ve většině užívaný slovanský jazyk vykazuje značnou podobnost a s minimálními potížemi se tak národy dokáží mezi sebou běžně domluvit. Vždyť i dřívější soužití Čechů

⁸⁶ BAHENSKÝ, František. Etnická mapa Evropy. In: *Kompendium – multimediální učebnice* [online]. c2011 [cit. 2012-10-31]. Dostupné z WWW:

<https://www.esf.kfi.zcu.cz/kompendium/?course=ksa_eme>

⁸⁷ Romani population (most recent) by country. In: *NationMaster – World statistics, Country comparisons* [online]. c1997 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z WWW:

<http://www.nationmaster.com/graph/peo_rom_pop-people-romani-population>

⁸⁸ Statistika – sčítání lidí, domů a bytů. In: *Český statistický úřad* [online]. 23.01.2013 [cit. 2013-01-29]. Dostupné z WWW:<<http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30629&th=&v=&vo=null&vseuzemi=null&void=>>

⁸⁹ BAHENSKÝ, František. Etnická mapa Evropy. In: *Kompendium – multimediální učebnice* [online]. c2011 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z WWW:

<https://www.esf.kfi.zcu.cz/kompendium/?course=ksa_eme>

a Slováků v rámci jednoho státu bylo charakteristické užíváním společného jazyka.

Spojovacím článkem, tentokrát pro všechny státy V4, je historický odkaz v podobě křesťanství. Ve zmíněných zemích je vysoký počet obyvatel, kteří se účastní náboženského života. Převahu má Římskokatolická církev. Rozložení však není rovnoměrné. Zatímco Maďarsko, Slovensko a především Polsko mají statisticky většinu svých obyvatel věřících, Česko v evropských analýzách vychází s 20% věřícími téměř jako ateistický stát.

Etnická skladba států Visegrádu je různorodá a její pestrost je dána komplikovaným vývojem teritoria v průběhu posledních století. Kromě různých evropských a mimoevropských menšin je nutno zmínit etnickou menšinu Romů, jejichž příslušníci tvoří významnou část zdejšího obyvatelstva. Společné soužití s některými etniky se však mnohdy ukazuje jako problematické a je součástí častých sporů.

3.3 Kulturní charakteristika zemí Visegrádské skupiny

Z historického hlediska je nutno podotknout velkou provázanost dějin zemí Visegrádu. Ty jsou jedním z nejdůležitějších faktorů ovlivňující obdobný kulturní charakter popisovaného regionu. Ať to bylo již období Velké Moravy, vzniklé z Moravského a Nitranského knížectví, zasahující do oblasti Čech, Slovenska a Maďarska, období vlády polské dynastie Jagellonců v Čechách, éra Habsburské monarchie a Rakouska-Uherska či společné soužití Čechů a Slováků ve společném demokratickém státě v průběhu 20. století, vždy zde byly konkrétní kulturně – politické vazby, které dodnes podporují společné projekty regionální integrace.

V antropologickém pojetí kultury, ke kterému se přikláním, je kulturou nazýván souhrn všech produktů lidské činnosti. Řadíme sem tak veškeré sociální instituce, zvyky, jazyky, vědu, náboženské hodnoty,

umění, atd. Tyto jsou následně společností osvojovány a předávány výchovou.⁹⁰ Kulturu nelze zjednodušeně chápat pod pojmy jako kino, divadlo, kniha, apod. Takto je naneštěstí kultura často vnímána. Příkladem je projekt Evropské město kultury. Vítěze jistě necharakterizují příkladné aktivity lidské činnosti ve všech sférách. A je to opět historie a společné soužití obyvatel středoevropského prostoru, která do značné míry ovlivnila současnou podobu kulturního projevu. Bez většího váhání tak lze mezi kulturní projevy a rysy zemí Visegrádu zařadit vliv křesťanské tradice a s ní související náboženský a morální vývoj středoevropské společnosti či užívání slovanských jazyků, samozřejmě kromě Maďarska. Ale také vytváření rozličných projektů spolupráce směřujících k rozvoji společnosti, vědy, umění, hospodářství, vzdělání, atd. Visegrádská smlouva posledně jmenované sféry potvrzuje a rozvíjí.

Dějiny zemí Visegrádské skupiny a jejich vzájemná provázanost dokazují, že vždy zde byly konkrétní kulturní, historické a politické vazby, které dodnes podporují společné projekty regionální integrace.

3.4 Visegrádská smlouva

3.4.1 Historické kořeny

Pojmenování společenství je odvozeno od názvu hradu Visegrád v Maďarsku, kde se v roce 1335 sešli polský, český a uherský král (Kazimír III. Veliký, Jan Lucemburský a Karel I. Robert) a dohodli se zde na užší spolupráci v obchodních a politických otázkách. V severomaďarském městě Visegrád se o 656 let později sešli 15. února 1991 zástupci České a Slovenské Federativní Republiky – prezident Václav Havel, Polské republiky – prezident Lech Wałęsa a Maďarské

⁹⁰ BUDIL, Ivo. Podklady pro KFS - Kulturní dějiny Evropy [online]. In: *Ksa.zcu.cz*. 25.1.2007 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z WWW: <http://www.ksa.zcu.cz/studium/podklady-kfs/kde2/KDE1_2_opory/KDE1/>

republiky – premiér József Antall. Výsledkem jednání byl vznik seskupení pod názvem Visegrádská trojka. Svůj současný název získalo až po rozpadu Česko a Slovenské Federativní Republiky 1.1.1993, kdy se oba státy staly samostatnými.⁹¹ Je zřejmé, že takováto forma spolupráce, možnosti společného jednání a utváření nových podmínek kooperace byly možná až po pádu totalitních režimů ve zmíněných státech a nastolení svobodné společnosti, která nebyla limitována příkazy ze SSSR, dlouholetého vůdce a vládce. Rozpad východního bloku a cesta k samostatnosti států byla dána mimojiné i zánikem Varšavské smlouvy, vojenského paktu východu a protipólu NATO. K jejímu zániku došlo deset dní po Visegrádském setkání.

Ke vzniku Visegrádské skupiny přispěl navíc ještě jeden nedoceněný fakt. Tím je vliv a role významných představitelů disidentských kruhů ze všech tří zemí. Právě disidenti, kteří již v době komunismu aktivně spolupracovali, byli v revolučních letech koncem osmdesátých let vyneseni do vysokých politických pozic. Blízkost jejich vzájemných vztahů a kladné přijetí výzvy Václava Havla týkající se vytvoření trilaterální koncepce návratu do Evropy byly de facto prvopočátkem vývoje Visegrádské skupiny.⁹²

Konečná dohoda, ke které ve městě Visegrád došlo, obsahovala definice kooperace zmíněných středoevropských zemí při socioekonomické transformaci, přechodu od totalitní k demokratické společnosti.⁹³ Mezi další podstatné úkoly Visegrádské čtyřky v dalších

⁹¹ International Visegrad Fund. About the Visegrad Group [online]. *The Visegrad Group:the Czech republic, Hungary, Poland and Slovakia*. 21.10.2003 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z WWW: <<http://visegradgroup.eu/main.php?folderID=858>>

⁹² LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991 – 2004*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. S. 16.

⁹³ International Visegrad Fund. About the Visegrad Group [online]. *The Visegrad Group:the Czech republic, Hungary, Poland and Slovakia*. 21.10.2003 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z WWW: <<http://visegradgroup.eu/main.php?folderID=858>>

letech patřila spolupráce, jejímž cílem byl vstup do Evropské unie. Všechny členské státy k 1. květnu 2004 dosáhly tohoto cíle.

Po vstupu do EU se i nadále rozvíjejí zahraničně-politické aktivity. Státy začaly navíc blíže spolupracovat i s dalšími státy Evropy.⁹⁴ S Rakouskem a Slovinskem spolupracují v rámci takzvaného Regionálního partnerství, taktéž s dalšími zeměmi v rámci projektu „V4+“. Na rozdíl od Regionálního partnerství jde u V4+ o otevřený koncept, v rámci kterého se uskutečňují konkrétní projekty s různými zeměmi.⁹⁵ Spolupráce probíhá i se zeměmi Beneluxu (Belgie, Nizozemí, Lucembursko) či se Severskou radou (mezinárodní organizace Dánska, Finska, Islandu, Norska a Švédska). Orientace je však zcela logicky zaměřena i na státy, které se v minulosti potýkaly s obdobnými problémy způsobenými dlouholetou nadvládou totalitního režimu. V tomto případě se jedná o země Balkánu – Rumunsko, Bulharsko, země bývalé Jugoslávie, ale i o některé země bývalého SSSR – např. Bělorusko či Ukrajinu.⁹⁶

Rozpad východního bloku motivoval země střední Evropy k nastolení demokracie ve samostatných zemích. Československo, Polsko a Maďarsko se zcela svobodně, přirozeně a nenásilně rozhodly společnými silami nastoupit cestu sociekonomické transformace, a to vytvořením regionální polické integrace s názvem Visegrádská skupina. Hlavním cílem byla příprava pro možný vstup do Severoatlantické aliance (NATO) a Evropské unie (EU).

Mimo úspěšné naplnění výše uvedených cílů, se spolupráce orientuje i na další evropské státy, v kapitole Inovativní Visegrád je

⁹⁴ International Visegrad Fund. About the Visegrad Group [online]. *The Visegrad Group: the Czech republic, Hungary, Poland and Slovakia*. 21.10.2003 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z WWW:<<http://visegradgroup.eu/main.php?folderID=858>>

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ WAISOVÁ, Šárka. *Regionální integrační procesy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. S. 135.

popsána i společná mimoevropská spolupráce, která nastiňuje další možnosti kooperace. V Evropě se v Regionálním partnerství V4 orientuje především na Rakousko a Slovinsko, v projektu V4+ pak na státy západního Balkánu (státy bývalé Jugoslávie), Rumunsko, Bulharsko, Bělorusko, Ukrajinu, státy Beneluxu či Severské státy.

3.4.2 Deklarace o spolupráci

Tato kapitola je věnována Visegrádské smlouvě jako dokumentu a jeho příslušného obsahu. Státníci Václav Havel, Lech Wałęsa a József Antall tuto Deklaraci o spolupráci České a Slovenské Federativní Republiky, Polské republiky a Maďarské republiky na cestě evropské integrace podepsali 15. února 1991. Prvním podnětem k regionální spolupráci bylo vystoupení Václava Havla, který se ve svém projevu uskutečněném v lednu 1990 v polském Sejmu prezentoval myšlenku iniciující transformaci střední Evropy.⁹⁷ Tato politická změna byla doprovázena heslem Návrat do Evropy. V povědomí české veřejné diskuze byla návratem do Evropy myšlena spolupráce s tzv. Západem, jako symbolem blahobytu a stability. Naopak tzv. Východ byl synonymem pro postkomunistické země, které byly postiženy různými problémy, zaostalostí a chudobou. Tedy elementy, které do společenství Evropy nepatří.⁹⁸

Na začátku Deklarace je zmíněno původní Bratislavské setkání prezidentů, které se uskutečnilo 9. dubna 1990, a to zejména díky

⁹⁷ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991 – 2004*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. S. 19.

⁹⁸ ČERNOCH, Pavel. Česká integrační politika. In: WEIDENHOFFEROVÁ, Iva. *Zahraniční politika ČR*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004. S. 17.

angažování Václava Havla.⁹⁹ Mimo něj se, se této schůzky zúčastnili dosluhující polský prezident Wojciech Jaruzelski, taktéž dosluhující maďarský prezident Mátyás Szűrös, ministerští předsedové vlád a ministři zahraničních věcí výše zmíněných zemí.¹⁰⁰ Uvedení zástupci shodně konstatovali, že podobný historický vývoj v období po 2. světové válce stimuluje členské země k plnění následujících cílů, kterými jsou obnovení státní suverenity, demokracie a svobod, likvidace ekonomických, společenských a duchovních pozůstatků totalitního režimu. Dále pak vybudování parlamentní demokracie a moderního právního státu podpořeného dodržováním lidských práv a základních svobod. V neposlední řadě bylo cílem vytváření tržního hospodářství a zapojení do evropského politického, hospodářského, bezpečnostního a právního systému. Splnění výše uvedených bodů (cílů) se předpokládalo na základě společného intenzivního rozvoje spolupráce. Signatáři deklarace dále stvrdili, že národnostní, etnické, náboženské a jazykové menšiny musí mít možnost využívat všechna práva v oblasti politického, sociálního, hospodářského a kulturního života včetně vzdělání. Signatáři byli též přesvědčeni, že nastolená obnova demokratických principů, politické, ekonomické a sociální změny přispějí k tomu, že se členské země V4 v budoucnosti stanou členy celoevropské integrace. To se odehrálo 1. května 2004, kdy se státy Visegrádu staly plnohodnotnými členy Evropské unie.¹⁰¹

Státníci na společném setkání též vyjádřili společnou vůli k plnění následujících úkolů: budování spolupráce a pevnějších vztahů s evropskými institucemi, usilování o bezpečné a nerušené vztahy mezi

⁹⁹ Gančarčíková, Ida. Visegrád (1) - Střední Evropa a spolupráce [online]. In: *E-polis.cz*. 1. březen 2007 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.e-polis.cz/print.php?id=186>>

¹⁰⁰ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991 – 2004*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. S. 25.

¹⁰¹ Česká republika, Slovenská republika, Polská republika, Maďarská republika. Deklarace o spolupráci České a Slovenské Republiky, Polské republiky a Maďarské republiky na cestě evropské integrace. In: *Visegrad Declaration*. 1991. Dostupné také z WWW: <<http://visegradgroup.eu/main.php?folderID=1014>>

občany států, institucemi států, církvemi a společenskými organizacemi, rozvíjení hospodářské spolupráce na tržním základě podporující volný pohyb kapitálu a pracovních sil, podpora spolupráce mezi podniky a zahraniční kapitálové investice, která podpoří hospodářskou efektivitu, rozvoj dopravní infrastruktury, která by podpořila vzájemné spojení, ale i spojení s ostatními částmi Evropy, zvláště pak ve směru sever-jih, rozvoj telekomunikační sítě, vytvoření podmínek umožňující výměnu informací, tiskovin, kulturních statků a hodnot a zajištění práv národnostních menšin na území členského státu.¹⁰²

Samozřejmostí spolupráce Visegrádské skupiny je skutečnost, že se členské státy nesnaží vytvářet mocenský pakt a nemají v úmyslu žádným způsobem narušovat či omezovat okolní státy. Účastníci se dohodli, že spolupráce bude uskutečňována prostřednictvím schůzí, setkání, konzultací na různých úrovních a různými formami. Schází se tak prezidenti, premiéři, ministři příslušných resortů, experti, apod. Jediná instituce je Mezinárodní visegrádský fond založený v roce 2000 se sídlem v Bratislavě, který podporuje projekty prohlubující spolupráci. Jedná se o kulturní aktivity, vědecké projekty, výměny mládeže, apod.¹⁰³

Na závěr dodám, že každoročně rotuje mezi členy skupiny předsednictví platné vždy od 1. července do 30. června následujícího roku, které se opakuje v následujícím pořadí: Česko, Polsko, Maďarsko, Slovensko. V současnosti (2012/2013) je předsednictví s mottem Integrace a soudržnost v rukou Polské republiky. V samostatné kapitole se věnuji zhodnocení předcházejícího předsednictví České republiky,

¹⁰² Česká republika, Slovenská republika, Polská republika, Maďarská republika. Deklarace o spolupráci České a Slovenské Republiky, Polské republiky a Maďarské republiky na cestě evropské integrace. In: *Visegrad Declaration*. 1991. Dostupné také z WWW: <<http://visegradgroup.eu/main.php?folderID=1014>>

¹⁰³ HOŘEJŠOVÁ, Tereza. Visegrád a Pobaltí – jsou tyto regiony srovnatelné? [online]. In: *Visegrád EU portál*. 30.11.1999 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.euractiv.cz/evropa-dnes0/clanek/visegrad-a-pobalti--jsou-tyto-regiony-srovnateln-komparace-dvo>>

kteřá se maximálně snařila o prohloubení středoevropské spolupřáce v rámci projektu Inovativní Visegrád.¹⁰⁴ Důvodem je jednak ukázka samotné činnosti a náplně práce předsedajícího státu, ale také přiblížení aktuálně řešených úkolů spolupřáce.

Kapitola věnovaná Deklaraci o spolupřáci Visegrádské skupiny dokazuje, že jednotlivé země se ke stvrzení spolupřáce rozhodly zcela svobodně a nenásilně. Podpisem téř souhlasí s tím, že budoucí spolupřáce bude vedena v souladu s dodřžováním všech práv a svobod náležících do demokratického režimu.

Spolupřáce je posilována pravidelnými setkáváními především na nejvyšší úrovni, a to prezidenty, premiéry či příslušnými ministry. Navíc každoročně rotuje mezi členskými zeměmi předsednictví platné vždy od začátku července do konce června následujícího roku. Jedinou institucí V4 je tzv. Mezinárodní visegrádský fond založený roku 2000 se sídlem v Bratislavě podporující různé kulturní aktivity, vědecké projekty, výměny mládeže, apod.

3.4.3 Visegrádská skupina a cesta do EU a NATO

Jak již bylo zmíněno, cílem Visegrádské čtyřky byla mimojiné spolupřáce při nasměrování členských zemí do Evropské unie a Severoatlantické aliance (NATO). Očekávání však byla jiná. Předpokládalo se, že samotné sbližení států na regionální úrovni je potřebné, a to i bez toho, zda se státy stanou dalšími členy EU. Určitý tlak k vytvoření integrace na regionálním základu byl vyvíjen ze strany USA. Důvod byl jasný. Výstavba hráze vůči případným mocenským

¹⁰⁴ Česká republika, Slovenská republika, Polská republika, Mařarská republika. Deklarace o spolupřáci České a Slovenské Republiky, Polské republiky a Mařarské republiky na cestě evropské integrace. In: *Visegrad Declaration*. 1991. Dostupné také z WWW: <<http://visegradgroup.eu/main.php?folderID=1014>>

snahám Ruska.¹⁰⁵ Přes počáteční nadšení a veškerou iniciativu, např. ze strany tehdejšího prezidenta Václava Havla, došlo roku 1992 k ochlazení spolupráce. Důvody lze hledat v následujících faktorech:

Ten první můžeme vidět v kritice Visegrádu ze strany tehdejšího vítěze voleb do České národní rady. Tehdy se jednalo o ODS a jejího předsedu Václava Klause, velkého kritika Visegrádské spolupráce. 6. května 1992 se konal v Praze summit V4, který byl využit jako prostor pro kritiku právě ze strany ODS.¹⁰⁶ Občanští demokraté se kriticky vyjadřovali k aktivitě a charakteru československé diplomacie, která se vyznačovala neexistencí jednoznačné politiky vůči Západu a Československo bylo tak vtahováno do problémů nestabilní východní a jihovýchodní Evropy. Prioritou pro ně byla integrace Československa se západní Evropou a taktéž její vstup do NATO.¹⁰⁷

Druhým důvodem, který ovlivnil úpadek spolupráce, byl rozpad Československa v roce 1993. Namísto posilování vztahů uvnitř regionální integrace došlo k tomu, že nově vzniklé státy se snažily co nejvíce posilovat svou vlastní suverenitu. Česká republika se geopoliticky posunula více na západ, což se projevilo i v její zahraniční politice. Navíc se zvýraznily mezistátní problémy vzniklé již v před založením Visegrádu. Jedná se zejména o dodnes nevyřešený spor okolo stavby a financování vodního díla Gabčíkovo – Nagymaros, který trvá již od roku 1989. Původně šlo o spor mezi Československem a Maďarskem, po rozpadu republik mezi Slovenskem a Maďarskem.¹⁰⁸ Dalším závažným problémem bylo porušení principů Deklarace Visegrádské skupiny mezi Slovenskem

¹⁰⁵ NOVÁK, Tomáš. Možnosti visegrádské spolupráce v EU [online]. In: *Visegrád EU portál*. 11.11.2003 [cit. 2012-10-06]. Dostupné z

WWW:<<http://www.euractiv.sk/rozsirovanie/analyza/moznosti-visegradske-spoluprace-v-eu>

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ VYKOUKAL, Jiří. *Visegrád – možnosti a meze středoevropské spolupráce*. Praha: Dokořán, 2003. S. 133.

¹⁰⁸ VYKOUKAL, Jiří. *Visegrád – možnosti a meze středoevropské spolupráce*. Praha: Dokořán, 2003. S. 142.

a Maďarskem. Začalo se projevovat napětí mezi etnickými menšinami a byla přijímána rozporuplná rozhodnutí.¹⁰⁹ Na summitu V4, který se konal v listopadu 2010 v Karlových Varech se debatovalo právě na téma problematiky národnostních menšin.¹¹⁰ Výsledkem tohoto jednání poté bylo, že země Visegrádské čtyřky považují za klíčové řešit problematiku Romů, která se týká zejména České a Slovenské republiky. Dle slovenského prezidenta Ivana Gašparoviče nelze tento problém zúžit právě na dva státy, ale je nutné tuto otázku otevřít v rámci celé Evropské unie.¹¹¹

Třetí faktor, který byl příčinou útlumu, bylo paradoxně přesvědčení vůdčích osobností – politiků, že budování spolupráce na regionální úrovni zbytečně zpomaluje možnosti jednotlivých členů při jejich začleňování do NATO a EU. Václav Klaus a členové jeho vlády byli přesvědčeni o české výjimečnosti a netajili se přesvědčením, že Česká republika splní požadovaná kritéria nejdříve a bude tak jako první schopna připojit se k oběma klíčovým uskupením.¹¹² Polský prezident Lech Wałęsa kontroval sdělením, že se Visegrád může obejít i bez Česka, pokud nemá o spolupráci zájem.¹¹³

Dalším důvodem oslabování role politické integrace Visegrádské skupiny byla, s výjimkou Polska, preference spolupráce v rámci ekonomické platformy CEFTA.

¹⁰⁹ NOVÁK, Tomáš. Možnosti visegrádské spolupráce v EU [online]. In: *Visegrád EU portál*. 11.11.2003 [cit. 2012-10-06]. Dostupné z

WWW:<<http://www.euractiv.sk/rozsirovanie/analyza/moznosti-visegradske-spoluprace-v-eu>>

¹¹⁰ Novinky.cz. Visegrádská čtyřka ve Varech dohodla podporu Polsku a Maďarsku v čele EU [online]. *Novinky.cz*. 5.11.2010 [cit. 2012-11-27]. Dostupné z WWW:<

<http://www.novinky.cz/domaci/216097-visegradska-ctyrka-ve-varech-dohodla-podporu-polsku-a-madarsku-v-cele-eu.html>>

¹¹¹ Novinky.cz. Země Visegrádu se chtějí zaměřit na energetiku a problematiku Romů [online]. *Novinky.cz*. 5.11.2010 [cit. 2010-11-27]. Dostupné z WWW:<

<http://www.novinky.cz/domaci/216116-zeme-visegradu-se-chteji-zamerit-na-energetiku-a-problematiku-romu.html>>

¹¹² VYKOUKAL, Jiří. *Visegrád – možnosti a meze středoevropské spolupráce*. Praha: Dokořán, 2003. S. 143.

¹¹³ Tamtéž, s. 144.

Země nedodržovaly vždy jednotný přístup. Zejména v letech 1993 – 1995 se projevila značná neochota jednotlivých zemí rozvíjet vzájemné vztahy. Česká republika a Maďarská republika se snažily dostat do struktur EU a NATO na individuální bázi z důvodu přesvědčení o nejlepší ekonomické připravenosti. Kromě Polska státy podporovaly spíše spolupráci v rámci CEFTA. Byla utlumena bezpečnostní spolupráce a sníženy tak ambice pro vstup do NATO. Jednotlivé země samostatně usilovaly o zajištění vlastní mezinárodní pozice.¹¹⁴ Vstupní očekávání tak byla v tomto období na výstupu značně pozměněna.

V roce 1995 se objevily první pokusy o obnovu zaniklé spolupráce, a to ze strany Maďarska a Polska. Česko bylo zpočátku proti resuscitaci Visegrádu, ale poté, co se začalo Maďarsko s Polskem příliš sblížovat a navíc bylo přizváno i Slovensko, muselo změnit postoj a zvýšit diplomatické zájmy v prostoru středoevropského regionu. Snažilo se proto především navázat nadstandardní vztahy s Polskem. V letech 1995 – 1996 se scházeli premiéři těchto zemí Václav Klaus a Józef Oleksy společně s ministry zahraničních věcí a obrany. Na schůzích byly diskutovány zejména otázky týkající se bezpečnostní oblasti, koordinace společných kroků při modernizaci výstroje a výzbroje armády z důvodu předpokládaného vstupu do složek NATO.¹¹⁵ Od roku 1997 se k diskuzím připojilo i Maďarsko, které bylo do jisté míry ovlivněno i krizí a válečným konfliktem v bývalé Jugoslávii a hledalo kooperaci zajišťující bezpečnostně politickou stabilitu.¹¹⁶ Společné úsilí bylo navíc podpořeno formálním pozváním NATO 8. července 1997 adresované Česku, Polsku

¹¹⁴ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991 – 2004*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. S. 61.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 62.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 18.

a Maďarsku.¹¹⁷ K samotnému přijetí zmíněných států do Severoatlantické aliance došlo 12. března 1999. Situace Slovenska byla v této době problematická, viz níže.

V České republice se na konci roku 1997 udála ještě jedna důležitá okolnost. Padá vláda Václava Klause. Nový ministr zahraničních věcí Jaroslav Šedivý ve vládě Josefa Tošovského se vyjádřil pro nutnost posilování středoevropské spolupráce, byť z pragmatických důvodů. Po předčasných volbách v roce 1998, kdy se k moci dostali sociální demokraté díky opoziční smlouvě s občanskými demokraty, došlo k dalšímu posunu ve spolupráci středoevropských zemí. Ve vládním prohlášení se ČSSD zavázala koordinovat společně s Maďarskem a Polskem přípravu na vstup do NATO a EU. Do Evropské unie byly státy V4 přijaty k 1. květnu 2004, do Severoatlantické aliance byly přijaty 12. března 1999. Slovensko bylo v tomto období v marginální roli, neboť mezi lety 1994 – 1998 řešilo trochu jinou otázku. V zemi vládl třetí kabinet Vladimíra Mečiara. Absence shody mezi prioritami mezinárodní politiky a národních zájmů, nevyšplach slovenských zahraničně-politických elit vedly k oslabování slovenských ambicí.¹¹⁸ Udivující politická rozhodnutí Vladimíra Mečiara, mezi jehož „perly“ patřilo např. vyjádření, že by Češi neměli zapomínat na to, že všechny ropovody vedou přes území Slovenska, a že v případě přerušení dodávky české zásoby nevydrží déle než deset dní, dále jeho často citovaná spojitost s únosem prezidentova syna Michala Kováče ml., protiústavní odebrání poslaneckého mandátu Františku Gauliederovi, nedemokratické jednání politické strany Vladimíra Mečiara HZDS byly impulzy, které zapříčinili pochybnosti Západu o vyspělosti a připravenosti Slovenska pro vstup do evropských integračních procesů. Aby si Vladimír Mečiar zachoval tvář, uspořádal

¹¹⁷ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991 – 2004*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. S. 62.

¹¹⁸ VYKOUKAL, Jiří. *Visegrád – možnosti a meze středoevropské spolupráce*. Praha: Dokořán, 2003. S. 237.

v roce 1996 referendum, zda jsou občané pro vstup do NATO. Navíc byly k dotazu přidány dvě další otázky týkající se rozmístění jaderných zbraní a vojenských základen na Slovensku. Toto se však nezakládalo na reálných plánech NATO. Referendum bylo však nakonec zmařeno ministrem vnitra Gustávem Krajčí. I tento krok byl v zahraničí vnímán s určitými rozpaky. Vyhrocená situace došla tak daleko, že v roce 1997 bylo doporučeno členskými zeměmi EU zahájit vstupní jednání se skupinou šesti nových kandidátských zemí, tj. s Českem, Maďarskem, Polskem, Slovinskem, Estonskem a Kypr. Slovensko, které i přesto, že bylo několikrát důrazně upozorněno na nedodržování politických kritérií, nebylo nakonec uznáno za vhodné k zahájení jednání o členství v EU. Negativní stanovisko k možnosti vstupních jednání vystavilo pro Slovensko také NATO.¹¹⁹ Až nové volby v roce 1998 znamenaly politický průlom. Nová vládní koalice představovala změnu charakteru zahraniční politiky. K radosti zahraničí a občanů Slovenské republiky byla oživena spolupráce Visegrádské čtyřky.¹²⁰ Členské státy viděly před sebou další možné cíle, kterých společnými silami mohly dosáhnout snadněji. Mezi ně patřilo jednak začlenění Slovenska do aliance NATO, ale též cesta k začlenění do Schengenské dohody, umožňující například volný pohyb osob.¹²¹ V listopadu 2002 bylo Slovensko přizváno ke vstupním jednáním do NATO, jehož členem se stalo 29. března 2004.

Mezivládní spolupráce Visegrádské čtyřky byla založena především na vzájemné podpoře politické a bezpečnostní sféry. Další

¹¹⁹ ČERNOCH, Pavel. Česká integrační politika. In: WEIDENHOFFEROVÁ, Iva. *Zahraniční politika ČR*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004. S. 22.

¹²⁰ NOVÁKOVÁ, Martina. Analýza zahraniční politiky Slovenské republiky 1994 - 1998 [online]. In: *E-polis.cz*. 18. březen 2008 [cit. 2012-11-12]. Dostupné z WWW:<<http://www.e-polis.cz/print.php?id=248>>

¹²¹ NOVÁK, Tomáš. Možnosti visegrádské spolupráce v EU [online]. In: *Visegrád EU portál*. 11.11.2003 [cit. 2012-10-06]. Dostupné z WWW:<<http://www.euractiv.sk/rozsirovanie/analyza/moznosti-visegradske-spoluprace-v-eu>>

důležitý faktor - ekonomický, se projevil především ve spolupráci uskutečněné prostřednictvím organizace CEFTA. Vstupem do Evropské unie byly uspokojeny dílčí cíle spolupráce, zejména politické a ekonomické. Naopak vstup do NATO zajistil pocit bezpečí pro státy, které byly v minulosti součástí Varšavské smlouvy, vojenského paktu východního bloku. Celkově tak byla zabezpečena ekonomická, bezpečnostní, politická a právní stabilita.

Znovu musím poznamenat, že přístup ke spolupráci Visegrádu nebyl vždy ideální. Když se podařilo překonat krizi z let 1992 – 1995, objevil se další závažný problém, tentokrát v podobě Slovenské vládnoucí garnitury. Třetí kabinet Vladimíra Mečiara, působící v letech 1994 – 1998, udivoval domácí a mezinárodní pozorovatele svými rozporuplnými, udivujícími a nevyzrálými rozhodnutími nejen v domácí, ale též v mezinárodní politice. Po pádu této vlády a nových volbách došlo na Slovensku k radikální změně. Ukázala se regionální soudržnost, když se Česko, Polsko a Maďarsko společně vyslovily pro pomoc Slovensku ohledně přijetí do NATO, kam původně ze zmíněných důvodů nebylo přijato. I tento cíl se podařilo naplnit a Slovensko bylo začleněno do NATO v březnu 2004, tedy přibližně pět let po ostatních zemích Visegrádu.

3.4.4 Možnosti a meze visegrádské spolupráce

Pro dosažení cíle v podobě vstupu do Evropské unie se nabízela otázka způsobu koordinace společných kroků spolupráce. Tím nejdůležitějším byla hospodářská transformace v jednotlivých zemích, byť každý stát měl rozdílnou představu o tom, jak nejlépe hospodářské

reformy dosáhnout.¹²² Ukázalo se, že velké geopolitické plány mohou být ohroženy malichernostmi. Například mezi lety 2001 – 2002 se Polsko dostalo do sporu s Maďarskem ohledně cen za zemědělskou produkci na trhu CEFTA.¹²³

Dalším ožehavým tématem jsou česko-rakousko-německé diskuze ohledně Benešových dekretů týkajících se poválečného odsunu německých obyvatel.¹²⁴ Premiér Maďarska Viktor Orbán počátkem roku 2002 označil v Evropském parlamentu Benešovy dekrety za něco, co naprosto odporuje právnímu řádu a pravidlům Evropské unie. Po přijetí států Visegrádu do EU tyto právní přežitky ze špatného historického období, dle jeho názoru, odumřou a upadnou v prach, stejně jako systém, který je vytvořil.¹²⁵ Vnitřní rozkol V4 nastal navíc v otázce výkladu 1. a 2. světové války. Polsko, Česko a Slovensko mají opačný postoj než Maďarsko, které bylo dříve součástí Rakouska-Uherska. Spolupráce Visegrádu byla negativně poznamenána též přijetím zákona v Maďarsku, který se týkal Maďarů žijících v sousedních zemích, kteří nemají maďarské státní občanství. Zákon jim zaručoval různé výhody a podporu například při přístupu ke vzdělání, zdravotnictví či kultuře.¹²⁶ Tento problém se však ukázal větším, než v počátku vypadal. Od 1. ledna 2011 nabyl v Maďarsku účinnost další zákon, opět ze strany Viktora Orbána a jeho vládnoucí strany Fidesz, který umožňuje zahraničním Maďarům, získat vedle dosavadního občanství i občanství maďarské. Zatímco v Rumunsku či Srbsku se tato akce setkala s velkým zájmem,

¹²² NOVÁK, Tomáš. Možnosti visegrádské spolupráce v EU [online]. In: *Visegrád EU portál*. 11.11.2003 [cit. 2012-10-06]. Dostupné z

WWW:<<http://www.euractiv.sk/rozsirovanie/analyza/moznosti-visegradske-spoluprace-v-eu>>

¹²³ CEFTA – Středoevropská zóna volného obchodu, spolupráce se zakládala na odstranění překážek v obchodu, které se podařilo zmírnit snížením cel a kvót. Státy V4 byly členy do 1.5.2004, tedy data vstupu do EU. Dnes jsou členy především státy bývalé Jugoslávie.

¹²⁴ Gančarčíková, Ida. Visegrád (2) – Postoje států k V4 a paralely [online]. In: *E-polis.cz*. 11. březen 2007 [cit. 2012-11-30]. Dostupné na:<<http://www.e-polis.cz/print.php?id=186>>

¹²⁵ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991 – 2004*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. S. 73.

¹²⁶ Tamtéž, s. 73.

na Slovensku až tak velký zájem nebyl. Důvodem, který do jisté míry přiostrčil už tak dost napjaté maďarsko – slovenské vztahy, bylo přijetí kontrazákona navrženého vládnoucí stranou Smer – SD Roberta Fica, podle kterého každý Slovák, který přijme občanství jiného státu, ztrácí slovenskou státní příslušnost.¹²⁷ Objevují se názory, že přijetí maďarského zákona na podporu jejich etnických menšin je důsledkem toho, že se Maďaři nesmířili s výsledky poválečných mírových konferencí a cestou schvalování rozporuplných zákonů se snaží spojit všechny obyvatele maďarské národnosti.¹²⁸

Bylo nezbytně nutné najít řešení pro společné uplatňování zájmů. Pokud by se nepodařilo do budoucna vystupovat jednotně, není možné počítat s tím, že země Visegrádu budou schopny se přiblížit úrovni rozvinutých zemí Evropské unie a být konkurenceschopné. Od roku 1998 došlo k výrazné změně ve fungování Visegrádské skupiny. Již jsem zmínil změny ve vládách v Česku a na Slovensku, nicméně výměna politických reprezentací proběhla ve všech členských zemích. To bylo velkým přínosem, neboť nové vlády byly pozitivně nakloněny myšlence obnovení spolupráce a dokázaly jasně definovat obsah této spolupráce. Tím bylo v první řadě dokončení jednání týkající se vstupu do NATO a EU. Ale změnila se též institucionální podoba V4. Ustanovil se nový mechanismus jednání vrcholných představitelů, který předpokládal konání summitů prezidentů nejméně jedenkrát ročně a premiérů nejméně dvakrát ročně. Na základě principu rotace se zavedl roční předsednický mandát, který vždy trvá od 1. července do 30. června následujícího roku.¹²⁹ Na summitu, který se konal 14. května 1999 v Bratislavě, byly premiéry Visegrádské

¹²⁷ HÁJEK, Adam. Budapešť vábí krajánky, slovenští Maďaři ale o dvojí občanství nestojí [online]. In: *Idnes.cz*. 11.1.2011 [cit. 30.1.2013]. Dostupné z WWW:<http://zpravy.idnes.cz/budapest-vabi-krajanky-slovensti-madari-ale-o-dvoji-obcanstvi-destoji-1e4-/zahranicni.aspx?c=A110110_171137_zahranicni_aha>

¹²⁸ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991 – 2004*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. S. 73.

¹²⁹ Tamtéž, s. 79.

čtyřky definovány základní body obnovené spolupráce. Z tohoto důvodu byl přijat dokument s názvem Obsah visegrádské spolupráce. Jako klíčové oblasti kooperace byly zařazeny vztahy v zahraniční politice, podpořené pravidelnými setkáními a konzultacemi odborníků v obranné, bezpečnostní či zahraniční politice, dále pak vnitřní záležitosti týkající se ochrany státních hranic a kontroly imigrace, obchodu a distribuce drog, zbraní, organizovaného zločinu a terorismu. Do oblastí spolupráce byly též zahrnuty školství, kultura, společenské jevy, mládež, sport, podpora vědy a technologického rozvoje, ochrana životního prostředí, rozvoj infrastruktury a přeshraniční spolupráce.¹³⁰

V roce 2000 je navíc založen Mezinárodní visegrádský fond, který se zaměřuje na projekty v oblasti vzdělání, vědy a výzkumu a podporuje spolupráci v oblasti sociální, kulturní či cestovního ruchu.¹³¹

Představitelé států Visegrádu se však nechtěli omezit na formu spolupráce, která by měla skončit po přijetí do EU a NATO. Plně si uvědomovali, že pokračování spolupráce je žádoucí a má svou náplň a smysl. Na summitu premiérů, který proběhl 12. května 2004 v Kroměříži, byly proto přijaty dva důležité dokumenty definující budoucí směřování politické regionální integrace. Prvním byla Kroměřížská deklarace předsedů vlád zemí Visegrádské skupiny a druhým Obsah budoucí visegrádské spolupráce. Oba dva přitom plně respektují původní myšlenky Visegrádské skupiny a přiklání se k jeho historickému odkazu.¹³² Stejně jako předsedové vlád, tak i prezidenti se shodli na tom, že je smysluplné pokračovat ve společné spolupráci i po vstupu do EU. Zmínil jsem již postoj Václava Klause vůči Visegrádské skupině, který se v devadesátých letech vyjadřoval vůči ní kriticky a označoval ji jako umělé

¹³⁰ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991 – 2004*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. S. 83.

¹³¹ Tamtéž, s. 79.

¹³² Tamtéž, s. 91.

a nepotřebné seskupení, jehož institucionalizace je zcela zbytečná a neefektivní. V roce 2004 již jako prezident České republiky svůj názor částečně pozměnil, neboť tvrdil, že země Visegrádu považoval vždy za velmi blízké, ale nesouhlasil s obsahovou náplní. Proto upřednostňoval takovou, jakou měla CEFTA. Další spolupráci Visegrádu viděl například v budování schengenského systému ochrany vnějších hranic EU, protože až na Českou republiku jsou to právě státy Visegrádu, které tvoří vnější hranici EU. Tehdejší polský prezident Aleksandr Kwasniewski se vyjádřil, že dosavadní spolupráce urychlila mnohé procesy, což pomohlo všem zúčastněným zemím. Novou vizi rozšiřování EU nastínil tehdejší prezident Slovenska Rudolf Schuster. Domníval se, že by visegrádské země měly pomoci Ukrajině a dalším zemím východní a jihovýchodní Evropy s integrací do Evropské unie.¹³³ S odstupem času musím podotknout, že v případě Rumunska, Bulharska a s největší pravděpodobností brzy i Chorvatska se vstup do EU uskutečnil. O reálných ambicích aktuálně spíše prorusky orientované Ukrajiny však musím pochybovat.

Obsah této kapitoly opět připomněl, že spolupráce V4 byla mnohdy poškozována různorodými postoji představitelů členských zemí. I přesto je nutno vyzdvihnout fakt, že toto regionální integrační uskupení s přibývajícimi lety dospívá a klady začínají převyšovat nad záporné, které snad již patří minulosti.

Spolupráce je pravidelně posilována formou pravidelných summitů vrcholných představitelů (prezidentů, premiérů, ministrů), ale také setkáními a konzultacemi příslušných odborníků v obranné, bezpečnostní či mezinárodní politice. V rámci sektorové politiky se na mezinárodní úrovni dostává významné podpory např. školství, kultuře, sportu, ochraně

¹³³ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991 – 2004*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. S. 95.

životního prostředí, rozvoji infrastruktury.

V roce 2000 byl navíc založen Mezinárodní Visegrádský fond se sídlem v Bratislavě, který podporuje projekty v oblasti sociální, kulturní, cestovního ruchu, vědy, vzdělání, výzkumu, apod.

3.4.5 Inovativní Visegrád

Snaha o optimalizaci spolupráce v organizaci novými metodami se projevila v programu pod názvem Inovativní Visegrád. Jedná se o program českého předsednictví ve Visegrádské skupině, které probíhalo od 1. července 2011 do 30. června 2012. Toto předsednictví vycházelo z nutnosti regenerace spolupráce členských států v oblasti společné vnitroregionální politiky zaměřené i na mezinárodní politické vztahy. Program, jehož stručný obsah je popsán níže, byl prezentován 11. července 2011 v Budapešti.¹³⁴

Vzhledem k tomu, že Česká republika chtěla během předsednictví dosáhnout při svých aktivitách zcela praktických a hmatatelných výsledků v klíčových tématech spolupráce, vycházela z následujících premis: země Visegrádu jsou respektované a konkurenceschopné společenství zemí; jsou inovativním a efektivním partnerem v rámci evropských a euroatlantických struktur, regionálních uskupení a mezinárodních organizací. Společná jednání budou konkrétní, praktická, viditelná a pochopitelná. V oblasti zahraniční politiky se soustředí na evropskou agendu s důrazem na podporu předsednictví Polska v čele EU (červenec 2011 – prosinec 2011). Významnými tématy jsou energetika a koordinace společných postojů vůči EU, zejména pak společný postup k prosazování společné evropské vnější energetické politiky a spolupráce v oblasti trvale

¹³⁴ Ministerstvo zahraničních věcí. Předsednictví V4 [online]. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*. 20.06.2011 [cit. 2012-11-04]. Dostupné z WWW: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/predsednictvi_v4>

udržitelné energetiky. Česká republika hodlá též obnovit debatu na evropské úrovni v souvislosti s plynem - projekt jižního koridoru, kdy je kladen důraz na využívání zdrojů z kaspické oblasti. Otevření diskuze se týká i budoucnosti ropovodu Družba a nastavení nového alternativního schématu distribuce ropy. Obecně Česká republika bude podporovat další rozvoj severojižních propojení.¹³⁵

České předsednictví bude i nadále pokračovat ve spolupráci zemí v rámci skupiny V4+ se třetími zeměmi a dalšími regionálními uskupeními tak, aby spolupráce přinesla praktický a hmatatelný prospěch jak dané zemi, tak zemím V4, a zároveň aby mohla být podpořena konkrétními projekty. Předsednictví taktéž počítá s posilováním stability a soudržnosti ve střední Evropě, kterých hodlá dosáhnout cílenou spoluprací mezi občany, nevládními organizacemi, podnikatelskými subjekty a dalšími aktéry. Kromě zahraniční politiky bude kladen důraz na rozšiřování spolupráce v oblasti sektorových politik. Česká republika si jako jednu z priorit předsednictví klade i podporu platformy Evropské paměti a svědomí, a to z iniciativy Ústavu pro studium totalitních režimů. Sdružující instituce a organizace se budou zabývat ukončením totalitní minulosti a díky zkušenostem v socioekonomické transformaci mohou státy V4 předávat zkušenosti ostatním státům Evropy, které na cestu k demokracii nastoupily později.¹³⁶

3.4.5.1 Výsledky českého předsednictví

Obsahem této kapitoly je prezentace hmatatelných výsledků českého předsednictví v letech 2011 - 2012. Vzhledem k jejich poměrně vysokému počtu přiblížím nejpodstatnější z nich. Jako první z nich je třeba

¹³⁵ International Visegrad Fund. Inovativní Visegrád – program českého předsednictví [online]. *The Visegrad Group: the Czech republic, Hungary, Poland and Slovakia*. 21.6.2011 [cit. 2012-10-20]. Dostupné z WWW:< <http://www.visegradgroup.eu/2011-2012-czech>>

¹³⁶ Tamtéž.

zmínit posílení partnerství mezi Visegrádskou skupinou a Skupinou Světové banky v oblasti rozvojové pomoci a konkrétní investiční příležitosti pro soukromé sektory. Z tohoto důvodu se 21. března 2012 uskutečnila konference za účasti zástupců Světové banky, Institutu Světové banky, Mezinárodní finanční korporace a rakouských finančních institucí. Diskutovány byly možnosti kooperace v oblasti rozvojové pomoci a účasti podnikatelského sektoru na aktivitách Mezinárodní finanční korporace. Investiční příležitosti pro podnikatele se nabízejí především v sektorech infrastruktury, energetiky a strojírenství.¹³⁷

Dalším úspěšným počinem je spuštění nového programu Mezinárodního visegrádského fondu s názvem Východní partnerství, v jehož rámci probíhala otevřená jednání s Arménií, Ázerbájdžánem, Běloruskem, Gruzíí, Moldavskem a Ukrajinou. Tento nový program napomáhá transformaci a spolupráci s Evropskou unií. Jeho cílem je podpora projektů a stipendií v zemích Východního partnerství se zaměřením na prosazování demokratizace, společenské a ekonomické transformace, regionální spolupráce a občanské společnosti. Pro rozjezd programu je počítáno s dotací 1,5 milionu EUR, finanční podporu přislíbilo též Nizozemí a Japonsko. Úspěch tohoto projektu pod hlavičkou Mezinárodního visegrádského fondu se následně projevil v návrhu založení obdobného fondu fungujícího na stejných zásadách a principech, a to západobalkánského. Návrh se setkal s pozitivním ohlasem a v současnosti probíhají rozhovory mezi Mezinárodním visegrádským fondem a zeměmi západního Balkánu.¹³⁸

Dalším výsledkem spolupráce v době českého předsednictví byla dohoda o vytvoření společného uskupení Battle Group, tedy společného

¹³⁷ Ministerstvo zahraničních věcí. Zpráva o českém předsednictví [online]. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*. 31.08.2012 [cit. 04.12.2012]. Dostupné z WWW: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/visegrad/predsednictvi_v_4/zprava_o_ceskem_predsednictvi_ve.html>

¹³⁸ Tamtéž.

bojového seskupení, které bude ustaveno v roce 2016. Definitivní posvěcení projektu proběhlo na společné schůzi ministrů obrany V4 konané 4. května 2012 v Litoměřicích, městě, které je neodmyslitelně spojeno s přítomností ženíjního vojska.¹³⁹ Nově vytvořené bojové uskupení povede Polsko a celkový počet vojáků, které vyčlení jednotlivé armády členských zemí, se bude pohybovat okolo tří tisíc. Před zmíněným ustavením proběhne v průběhu roku 2015 vojenské cvičení této jednotky. Zjistí se tak, jestli je skutečně připravena. Od této formy spolupráce si navíc V4 slibuje, že v budoucnu bude možné společně postupovat při pořizování vojenské techniky a výzbroje, která by mohla přinést především snížení nákladů.¹⁴⁰ Další bezpečnostní aktivitou Visegrádské skupiny v roce 2012 byla deklarace Responsibility for a Strong NATO, tedy vyjádření odpovědnosti zemí V4 ve vztahu k implementaci Strategické koncepce NATO. Deklarace byla prezentována ministry zahraničí a obrany Visegrádu na zasedání NATO v Bruselu dne 18. dubna 2012. Cílem této deklarace bylo upozornit na skutečnost, že státy Visegrádské skupiny jsou připraveny k tomu, aby aktivně přispívaly k zajištění kolektivní bezpečnosti a spolupracovaly při zajištění mezinárodní bezpečnosti.¹⁴¹

Rezort dopravy vykazoval díky kvalitní komunikaci významné výsledky spolupráce. Ta je prezentována především revizí dopravní sítě

¹³⁹ Ministerstvo zahraničních věcí. Zpráva o českém předsednictví [online]. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*. 31.08.2012 [cit. 04.12.2012]. Dostupné z WWW: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/visegrad/predsednictvi_v4/zprava_o_ceskem_predsednictvi_ve.html>

¹⁴⁰ Ministerstvo obrany České republiky. Ministři obrany Visegrádské čtyřky schválili vznik společného bojového uskupení [online]. 04.05.2012 [cit. 04.12.2012]. *Ministerstvo obrany ČR*. Dostupné z WWW: <<http://www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/ministri-obrany-visegradske-ctyrky-schvalili-vznik-spolecneho-bojoveho-uskupeni-68217/>>

¹⁴¹ Ministerstvo obrany České republiky. Ministři zahraničí a obrany V4 představili společnou deklaraci [online]. 18.04.2012 [cit. 04.12.2012]. *Ministerstvo obrany ČR*. Dostupné z WWW: <<http://www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/ministri-zahranici-a-obrany-zemi-v4-predstavili-spolecnou-deklaraci-67533/>>

TEN-T¹⁴² a jejího financování. Dne 20. března 2012 se za účasti ministrů dopravy států V4 a Slovinska, Rumunska, Bulharska, Litvy, Lotyšska a Estonska uskutečnila konference, na které byl vytvořen Nástroj pro propojení Evropy – CEF (Central Europe Facility), od kterého se očekává pomoc právě v otázce financování sítě.¹⁴³ Jeho prostřednictvím by měly být poskytnuty investice v hodnotě 50 miliard EUR, které by měly pomoci ke zlepšení stavu nejen evropských dopravních a energetických sítí, ale také digitálních sítí informačních a telekomunikačních technologií.¹⁴⁴

Výše uvedené výsledky spolupráce by nevznikly bez uzavírání různých smluv a dohod, které byly projednávány během schůzí na nejvyšší úrovni. Z tohoto důvodu proběhl summit prezidentů zemí V4 ve dnech 7. – 8. října 2011, který se mimořádně konal nikoliv v České republice, ale symbolicky v maďarském Visegrádu, a to při příležitosti dvacátého výročí vzniku Visegrádské skupiny. Ve dnech 15. – 16. září se tentokrát již v Praze uskutečnila pravidelná Konference předsedů parlamentů Visegrádské skupiny. Na vládní úrovni byly významnými událostmi dva summity premiérů, z nichž první se konal 14. října 2011 a druhý 22. června 2012, ale též summity ministrů zahraničních věcí V4 konané 7. října 2011 a 19. dubna 2012. Dále pak proběhla celá škála akcí, které byly konány různými resorty. Výstupní prohlášení ze schůzí předsedů vlád byla zaměřena zejména na víceletý finanční rámec Evropské unie a kohezní politiku,¹⁴⁵ na aktuální situaci v Evropské unii

¹⁴² TEN-T je Transevropská dopravní síť (z angl. Trans-European Transport Networks) zahrnující síť silničních a železničních koridorů, mezinárodních letišť a vodních cest.

¹⁴³ Ministerstvo zahraničních věcí. Zpráva o českém předsednictví [online]. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*. 31.08.2012 [cit. 04.12.2012]. Dostupné z WWW: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/visegrad/predsednictvi_v4/zprava_o_ceskem_predsednictvi_ve.html>

¹⁴⁴ CEF-nástroj pro propojení Evropy. In: *BusinessInfo.cz – oficiální portál pro podnikání a export* [online]. 14.1.2012 [citováno 30.01.2013]. Dostupný z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/cef-nastroj-pro-propojeni-evropy-5170.html>>

¹⁴⁵ Kohezní politika EU je politika hospodářské, sociální a územní soudržnosti, jejíž cílem je snižování rozdílů mezi úrovní rozvoje různých regionů, snížení zaostalosti nejvíce

a eurozóně, dílčí aspekty energetiky, justice, vnitra a vnějších, především sousedských, vztahů.¹⁴⁶

Nadále je posilována spolupráce jednak ve formátu V4+, ale také s některými dalšími státy a seskupeními. Mimo již tradiční zaměření na země západního Balkánu a některé státy bývalého Sovětského svazu, se jedná o společné aktivity vedené s Japonskem, USA, zeměmi Beneluxu, Izraelem, Palestinskou autonomií a Gruzii. Významnou akcí zemí V4 a Japonska byl energetický seminář konaný ve dnech 11. – 13. dubna 2012 v Tokiu. Hlavními tématy byly energetická efektivita, obnovitelné zdroje a jaderná bezpečnost.¹⁴⁷ Může se to zdát těžko představitelné, ale i přes velkou geografickou vzdálenost lze nalézt oblasti možné vzájemné spolupráce. V únoru 2012 se ředitelé národních turistických centrál a náměstci ministerstev angažovaných v oblasti cestovního ruchu dohodli na další spolupráci v oblasti cestovního ruchu, kdy na zámořských trzích, v Rusku a Asii bude každá ze zemí prezentována jako součást regionu střední Evropy, a to pod heslem European Quartet – One melody.¹⁴⁸ Propagace tohoto projektu proběhla například 16. května 2012 ve výše zmíněném Tokiu a následně také v Ósace.¹⁴⁹

znevýhodněných regionů a posilování hospodářské, sociální a územní soudržnosti za účelem harmonického vývoje Evropské unie. Nástrojem pro dosažení tohoto cíle jsou strukturální fondy EU a Fond soudržnosti.

¹⁴⁶ Ministerstvo zahraničních věcí. Zpráva o českém předsednictví [online]. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*. 31.08.2012 [cit. 04.12.2012]. Dostupné z WWW: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/visegrad/predsednictvi_v4/zprava_o_ceskem_predsednictvi_ve.html>

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Ministerstvo zahraničních věcí. Předsednictví V4 [online]. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. 20.06.2011 [cit. 2012-12-04]. Dostupné z WWW: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/predsednictvi_v4>

¹⁴⁹ Ministerstvo zahraničních věcí. Zpráva o českém předsednictví [online]. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*. 31.08.2012 [cit. 04.12.2012]. Dostupné z WWW: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/visegrad/predsednictvi_v4/zprava_o_ceskem_predsednictvi_ve.html>

Podpory se dočkala také oblast rozvojové spolupráce a humanitární pomoci. Dne 30. března 2012 se z tohoto důvodu konalo společné jednání zástupců Ministerstev zahraničních věcí členských zemí, kteří jsou zodpovědní za poskytování humanitární pomoci do zahraničí a zástupců orgánů civilní ochrany a krizového řízení, kteří v případě potřeby vysílají záchranáře a materiální pomoc do zahraničí. Výsledkem debat byla konkretizace možností spolupráce při poskytování humanitární pomoci do zahraničí.¹⁵⁰

Často diskutovaným tématem v České republice je reforma školství, zejména vysokoškolského. Reformní kroky byly projednávány v listopadu 2011 i zástupci ministerstev školství zemí Visegrádu, neboť všechny členské státy v současnosti stojí před podobnými úkoly. Cílem je zvýšit kvalitu a transparentnost vysokého školství a zavedení změny, které zajistí důvěru veřejnosti v tento typ vzdělávání, které bude zároveň světově respektováno. Dalším počinem byla konference s názvem *My hero, Your enemy* uskutečněná ve dnech 1. - 3. prosince 2011 v Černínském paláci, kde se setkali historici, aby diskutovali o problémech spojených s odlišným vnímáním minulosti. Organizace se ujal Ústav soudobých dějin Akademie věd České republiky, finančně akci zabezpečil zvláštní grant Mezinárodního visegrádského fondu. Vzájemná diskuze se týkala především osobností a událostí, na které mají členské země V4 mnohdy rozdílný názor. Vzájemným poznáváním postojů týkajících se historie regionu bude možné najít jakousi kohezi. Soulad ve výkladu historických událostí by se měl navíc projevit ve výuce dějin na školách sousedních států, aby nedocházelo v budoucnosti k různým animozitám.¹⁵¹

¹⁵⁰ Ministerstvo zahraničních věcí. Zpráva o českém předsednictví [online]. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*. 31.08.2012 [cit. 04.12.2012]. Dostupné z WWW: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/visegrad/predsednictvi_v_4/zprava_o_ceskem_predsednictvi_ve.html>

¹⁵¹ Tamtéž.

Na praktickém příkladu fungování předsednictví Visegrádské skupiny jsem prezentoval nejdříve program a poté hmatatelné výsledky Inovativního Visegrádu. I nadále se potvrzuje, že tato regionální integrace vnímá spolupráci jako důležitou a přínosnou. Důkazem jsou konkrétní projekty vniklé v období od 1. června 2011 do 30. května 2012, mezi které patří především posílení partnerství mezi Visegrádskou skupinou a Skupinou Světové banky, spuštění nového programu Mezinárodního visegrádského fondu s názvem Východní partnerství, vytvoření společného bojového uskupení nazvané Battle Group, deklarace Responsibility for a Strong NATO, která je vyjádřením odpovědnosti zemí V4 ve vztahu k implementaci Strategické koncepce NATO či revize dopravní sítě TEN-T a její financování.

Nadále je podporována spolupráce ve formátu V4+ a také projekty s některými dalšími státy a seskupeními. Jedná se o země západního Balkánu a některé státy bývalého Sovětského svazu, Japonsko, USA, země Beneluxu, Izrael, Palestinskou autonomii a Gruzii.

3.4.6 Zhodnocení spolupráce

Jak jsem již zmínil, spolupráce V4 byla do určité míry vždy ovlivněna postoji jednotlivých vlád. Pravidelné obchodní války, různé strategie při jednáních, apod. vytvářely dojem, že celá spolupráce nevychází ze společného přesvědčení o její nutnosti. V přecházejících kapitolách jsem se pokusil charakterizovat region střední Evropy, resp. prostor zemí Visegrádské skupiny z geografického, historického, kulturního, sociálně-demografického a politického hlediska. Po pádu totalitního režimu v zúčastněných zemích byl umožněn vznik regionální integrace na politické bázi a mezivládním přístupu. Dočkali jsme se pozitivního posunu oproti stavu, který nastal v druhé polovině 90. let 20. století, kdy spolupráce prožívala jakousi klinickou smrt. Pokud budou členské země i nadále ochotny vykazovat chuť a vůli k rozvoji a udržení

vzájemné podpory, jsem přesvědčen, že tento kvartet bude hrát opravdu jednotnou melodii.

Cílem této diplomové práce je sledování vývoje teoretických přístupů při formování evropské integrace a jejich aplikace na vybrané evropské regiony. Získané poznatky potvrzují, že integrace Visegrádské skupiny je založena na liberální mezivládní spolupráci. Vykazuje všechny tři charakteristické stupně umožňující její vytvoření. Vznik zájmů států vycházející z iniciativy sociálních aktérů, snahu k uhájení těchto konkrétních zájmů na mezinárodní úrovni prostřednictvím sociálních skupin a finální proces nastolení samotné mezinárodní spolupráce, ve které jednotlivé státy vystupují jako racionální a unitární aktéři.

Jak již bylo několikrát napsáno, státy Visegrádské skupiny se společným úsilím staly v roce 2004 plnohodnotnými členy Evropské unie. EU se snaží posilovat roli regionů, které tak mají možnost reprezentovat své zájmy. Nejedná se o orgán, který by usiloval o centralizaci moci. Naopak. Evropská unie respektuje národní identitu a očekává, že bude do společenství vnesena národní svébytnost.¹⁵² Díky procesu decentralizace přenáší některé své pravomoci na nižší územně správní jednotky a díky procesu devoluce dochází k přenosu některých legislativních kompetencí. Vzhledem k plynoucím členským závazkům však musí jednotlivé státy být připraveny přijmout a následně aplikovat platná nařízení. Příkladem je víceúrovňová evropská soudní moc ve vztahu domácích právních řádů a evropského práva. Přednost práva Unie zajišťuje, že právo EU nemůže být vnitrostátním právem zrušeno či pozměněno a též, že v kolizních případech má právo Unie přednost před právem vnitrostátním. Právní řád EU je nezávislý na členských

¹⁵² BORCHARDT, Klaus-Dieter. *ABC Práva Evropské unie*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2011. S. 23.

státech, které jsou naopak v oblastech pravomocí EU tomuto právnímu řádu podřízeni.¹⁵³

Integrační teorie víceúrovňového vládnutí (viz kap. 2.9) zmiňuje dvě tendence přenosu kompetencí na více úrovní. Na jedné straně může dojít k tomu, že národní vlády přenášejí očekávání a rozhodování na vyšší úroveň a v podstatě delegují to, co by měly vykonávat samy. Tento extrémní příklad v případě zemí Visegrádu nenastal. A to jak na státní, tak na regionální úrovni. Na druhé straně dochází k tomu, že silné státy vytvářejí silné supranacionální centrum. To však nesoustředí veškerou moc, ale naopak plně respektuje narůstající počet úrovní, na kterých je vládnutí prováděno. Při aplikaci této teorie na sledovanou oblast Visegrádského regionu, jsou úrovně následující. Na národní úrovni vystupuje hlavní aktér – stát, který má nad sebou nadnárodní (supranacionální) centrum v podobě Evropské unie. Ta však plně podporuje regionální spolupráci, a to jak na lokální, transhraniční či v případě Visegrádské skupiny na transnacionální úrovni. Žádný ze států Visegrádské čtyřky neměl tendenci se stavět do pozice jakéhosi tahouna regionu a řešit specifické problémy za ostatní členy. Členské země nic takového ani neočekávaly, princip jejich spolupráce je odlišný. Je založen na vzájemné podpoře, rovnoprávnosti a předpokladu, že státy nemají v úmyslu se vzájemně ohrožovat a omezovat. Má jasně definované cíle spolupráce a způsoby jak jich dosahovat. Nastala však situace, kdy se některé státy samy vydělovaly z integračního uskupení. To byl případ České republiky, která v době vlády Václava Klause (1993 - 1997) byla přesvědčena o své výjimečnosti a nejlepší připravenosti pro vstup do EU a NATO a nejevila o regionální spolupráci zájem, ale také případ Slovenska, které bylo v době vlády třetího kabinetu Vladimíra Mečiar

¹⁵³ BORCHARDT, Klaus-Dieter. *ABC Práva Evropské unie*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2011. S. 33.

(1994-1998) celkově v jakési marginální roli a doplatilo na to například i pozdějším přijetím do struktur NATO oproti ostatním zemím V4.

Geografická blízkost je jedním ze základních znaků zemí Visegrádské skupiny, pokud budeme uvažovat projekt V4+, pak jde o jakýsi geografický pás táhnoucí se od pobřeží Baltského moře až po Balkánský poloostrov. Dalším společným rysem je užívaný slovanský jazyk, kromě Maďarska, který vykazuje značnou podobnost. Jednotícím prvkem pro země V4 je historický odkaz křesťanství. Dějiny středoevropské oblasti a jejich vzájemná provázanost potvrzují konkrétní kulturní, historické a politické vazby.

Komplikovaný vývoj popisovaného teritoria v posledních stoletích je příčinou jeho etnické pestrosti. Přítomnost různých kulturních menšin je však dodnes velmi často diskutovaným problémem a předmětem mnohých sporů.

Po rozpadu východního bloku a získání samostatnosti a nezávislosti ve středoevropských postkomunistických státech zahájena cesta k nastolení demokracie. Československo, Polsko a Maďarsko se svobodně rozhodly vytvořit regionální polickou integraci s názvem Visegrádská skupina a následně společně podstoupit proces socioekonomické transformace.

Žádný z členů Visegrádské čtyřky se nikdy nechtěl stát nadnárodním centrem a ani očekávání ostatních zemí taková nebyla. Princip přenosu některých pravomocí na supranacionální těleso se projevil až se vstupem do Evropské unie. Ta se ale nesnaží centralizovat moc, naopak podporuje spolupráci uvnitř lokálních, transhraničních a transnacionálních regionů. Členské země EU však musí být připraveny přijmout a následně aplikovat závazná nařízení.

Pokud se podíváme na konkrétní cíle, které členské země Visegrádské skupiny sledovaly, pak je zapotřebí se zaměřit na témata, která byla projednávána na společných summitech. Jedná se především

o koordinaci závazků v zahraniční, bezpečnostní a obranné politice, harmonizaci společných postupů v rámci začlenění do Evropské unie a Severoatlantické aliance. Dále se očekávala podpora občanské dimenze prostřednictvím zřízeného Visegrádského fondu orientovaného na oblast vědy a výzkumu, školství, kultury, sportu a přeshraniční spolupráce. Nelze opomenout ani rozvoj infrastruktury a energetických projektů a diverzifikaci zdrojů (z důvodu obav ze závislosti na dodávkách surovin z Ruska a dalších postsovětských republik).¹⁵⁴

Členské státy nedodržovaly vždy jednotný přístup. Především v letech 1993 – 1995 se projevila značná neochota k rozvoji vzájemných vztahů. Česko a Maďarsko chtěly dosáhnout přijetí do EU a NATO individuálně z důvodu vlastního přesvědčení o nejlepší ekonomické připravenosti. Více než spolupráce Visegrádské skupiny byla podporována spolupráce v rámci CEFTA. Byla utlumena bezpečnostní spolupráce a sníženy ambice pro vstup do NATO. Jednotlivé země samostatně usilovaly o zajištění vlastní mezinárodní pozice. Vstupní očekávání tak byla v tomto období na výstupu výrazně pozměněna.

Spolupráce Visegrádu probíhá téměř ve všech politických sektorech, a to formou formálních či neformálních setkání zodpovědných ministrů, jejich zástupců či různých expertů. V rámci sektorové politiky se na mezinárodní úrovni dostává významné podpory např. školství, kultury, sportu, ochraně životního prostředí, rozvoji infrastruktury. Tradice v konání pravidelnějších konferencí za účasti vrcholných představitelů zatím chybí pouze Ministerstvu práce a sociálních věcí. Na příkladu programu českého předsednictví Inovativní Visegrád jsou prezentovány konkrétní výsledky, které udržují a zároveň posilují stávající spolupráci.

Míra institucionalizace Visegrádské čtyřky není příliš vysoká.

¹⁵⁴ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991 – 2004*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. S. 97.

Je založena na konání pravidelných summitů předsedů vlád a summitů prezidentů členských zemí. Navíc dochází k rotaci předsednictví v délce jednoho roku. Finanční podporu různých projektů v oblastech vědy, kultury, výzkumu, vzdělávání, rozvoje turismu, přeshraniční spolupráce či výměny mládeže zaštiťuje tzv. Visegrádský fond se sídlem v Bratislavě.

Úspěšnost visegrádské spolupráce se projevuje i ve spolupráci s dalšími „nečlenskými“ státy. Prostřednictvím Regionálního partnerství se V4 orientuje na Rakousko a Slovinsko, v projektu V4+ pak na státy západního Balkánu (státy bývalé Jugoslávie), Rumunsko, Bulharsko, Bělorusko, Ukrajinu, státy Beneluxu či Severské státy.

Výše uvedené skutečnosti jednoznačně potvrzují, že účast v regionální integraci Visegrádské skupiny jednotlivým členskými zemím nakonec pomohla v jejich dalším politickém, ekonomickém či kulturním vývoji. Prokázalo se, že i přes dílčí spory, lze společnými silami dosáhnout očekávaných cílů rychleji a snadněji.

4 POLITICKÁ INTEGRACE SEVEROVÝCHODNÍ EVROPY

Zpracování tématu zabývající se politickou integrací baltských zemí má svá určitá specifika, na která bych v úvodu rád upozornil. Důvodem je snaha předejít případným nesrovnalostem vznikajících z výkladů užívaných termínů v této kapitole. V případě, že bude v následující studii použit termín baltské země, baltské státy, Pobaltí, pobaltské státy či pobaltské země, je tímto myšleno označení pro geopolitickou oblast pouze severovýchodní Evropy, tedy Estonska, Litvy a Lotyšska (viz příloha č.3). Rusko, Polsko, Německo, Dánsko, Finsko a Švédsko se svým pobřežím dotýkají taktéž Baltského moře a jsou tak součástí baltského regionu (viz příloha č.4), pro účely této kapitoly se však přidržím označení baltské země, případně Pobaltí pouze pro státy Estonska, Litvy a Lotyšska.

Další upozornění se týká označování různých forem parlamentární a mezivládní spolupráce mezi Estonskou republikou, Lotyšskou republikou a Litevskou republikou. Aby nedocházelo k manipulaci v označení organizací, těles či smluv, bude v překladu respektováno jejich originální pojmenování. Pro ilustraci uvádím organizaci Baltic Assembly, která bude v českém překladu uváděna jako Baltské shromáždění, nikoliv Pobaltské shromáždění.

Díličí témata této kapitoly jsou postupně zaměřena na geografické, sociálně-demografické, kulturní a historické aspekty regionu severovýchodní Evropy. Následuje prezentace novodobých projektů spolupráce, které mají praktický dopad jak na vnitroregionální, tak na společně vedené vnější mezinárodní spolupráci. Věřím, že systematické a srozumitelné zpracování přispěje k plnému pochopení předkládané studie.

Pro potvrzení mezivládní spolupráce politické integrace baltských států byly formulovány v úvodní kapitole této diplomové práce následující otázky, ke kterým budou průběžně předkládány adekvátní odpovědi.

1. Vyvíjely členské země snahu k vytvoření integrace přirozenou, nenásilnou cestou?
2. Jaké konkrétní cíle členské země sledovaly?
3. Pomohla účast v integraci členským zemím v dalším ekonomickém, politickém či kulturním vývoji?
4. Dodržovaly jednotlivé země vždy jednotný, stejný přístup?
5. Jaké byly ambice jednotlivých zemí? Měli někdy tendenci stát se supranacionální (nadmárodní)? Vzhledem k povaze otázky, přidávám následující konkretizaci: a) Nechtěl některý z členských států být nadnárodní ve smyslu, že chtěl řešit specifické problémy za ostatní členy a být tak svým způsobem nadřazený a mít tak například silnější pozici, resp. zda toto nevyžadovali nebo neočekávali od něj ostatní členové? b) Neměli členské státy tendenci přenášet politické pravomoci na nezávislé nadnárodní těleso vně regionální integrace, které by usměrnilo jejich zájmy?
6. Byl vznik a vývoj integračního uskupení ovlivněn geograficky, historicky, kulturně, politicky a jazykově?
7. Byl vznik a následný vývoj integračního uskupení motivován ekonomickým, politickým a bezpečnostním hlediskem?
8. Byl vznik a vývoj integračního uskupení ovlivněn členstvím v tzv. východním bloku? Probíhala zde společná snaha o socioekonomickou transformaci?
9. Byla zásadním způsobem pozměněna vstupní očekávání na výstupu?
10. Vytvářejí členské země konkrétní projekty spolupráce v sektorové politice?

11. Dochází permanentně k udržování, případně posilování stávající spolupráce různými podpůrnými projekty?
12. Do jaké míry je pro daný typ integračního uskupení podstatná míra institucionalizace?
13. Pokud se model spolupráce projevil jako prospěšný, došlo ke snaze rozšiřování o další členy?

4.1 Geografické vymezení baltských států

Název baltské státy, často používán výraz Pobaltí, označuje tři země v severovýchodní Evropě na pobřeží Baltského moře. Ve směru od severu k jihu se jedná o Estonsko, Lotyšsko a Litvu. Jak již bylo zmíněno v úvodu, tyto státy jsou součástí baltského regionu. Stejně jako země Visegrádu, i v tomto případě se jedná o postkomunistické země, které byly v minulosti součástí východního bloku, navíc do roku 1991 byly také součástí Svazu sovětských socialistických republik a byly tak v průběhu 20. století podrobeny násilné sovětizaci. V současnosti jsou již baltské státy plně samostatné. Ruská federace si však nadále drží ve svých rukou strategickou oblast vklíněnou mezi Litvu, Polsko a Baltské moře, která se jmenuje Kaliningradská oblast. Strategická je zejména proto, že na západní části území má přístup ke zmíněnému Baltskému moři, což nabízí obchodní příležitosti, zejména prostřednictvím významnými přístavních měst Kalingrad, Sovětsk a Baltijsk.

Pokud se zaměřím na charakteristiku pevninského reliéfu, pak je vhodné vnímat specifika jednotlivých států. Estonsko symbolizuje poměrně drsné klima, malý rozsah orné půdy, velkou část území pokrývají lesy, mokřiny, rašeliniště a bažiny, k obdělávání je možné využít pouze 16% rozlohy. Je podivuhodné, že i přesto došlo v letech 1991 – 2003 k poklesu výměry orné půdy o 50%, což je nejvíce z evropských států. Zajímavostí je i velké množství jezer, kterých je v Estonsku více než

1.400.¹⁵⁵ Administrativně správní členění země dělí Estonsko na 15 krajů, tzv. maakondy, které jsou rozděleny na místní samosprávné jednotky, tzv. valdy. Hlavním městem je Tallinn, významným střediskem je také Narva a univerzitní město Tartu.¹⁵⁶

Lotyšsko je jakýmsi mostem mezi západní Evropou a Ruskem. Ve starých kronikách se píše, že cesta Vikingů k Řekům vedla ze Skandinávie právě přes lotyšské teritorium podél řeky Daugavy, přes Rusko až do Byzantské říše. Lotyšsko je administrativně rozděleno do 109 celků, z nichž 9 je republikovými městy. Mírné přímořské klima, vysoké srážky, vysoká vlhkost vzduchu, téměř 60% pokrytí pevniny lesním porostem umožňují, že v Lotyšsku lze nalézt specifické přímořské druhy rostlin a zvířat. Žije zde největší evropská populace vlků a bobrů, 223 druhů ptactva, např. volavky, orly či tisíce čápů. Stejně jako Estonsko, i Lotyšsko má bohatá naleziště rašeliny, která slouží jako topivo, dále pak má významná naleziště dolomitu ke stavebním účelům, vápence, sádry, štěrku a písku. I počet jezer a rybníků je vysoký, obdobně jako v Estonsku, a to přibližně 3.000. Pro mezinárodní obchod a tranzitní přepravu mají podstatný význam tři lotyšské nezamrzající přístavy Riga, Ventspils a Liepāja. Zmíněná Riga je v podstatě největším městem celého Pobaltí a také hospodářským a kulturním centrem Lotyšska. Jeho turistickou atraktivitu zvyšuje i skutečnost, že Riga byla zapsána na seznam celosvětového kulturního dědictví UNESCO.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Zastupitelský úřad ČR v Tallinu. Souhrnná teritoriální informace Estonsko [online]. In: *BusinessInfo.cz – oficiální portál pro podnikání a export*. 01.05.2010 [citováno 30.01.2013]. Dostupný z WWW:<<http://www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme/estonsko.html>>

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ Zastupitelský úřad ČR v Rize. Souhrnná teritoriální informace Lotyšsko [online]. In: *BusinessInfo.cz – oficiální portál pro podnikání a export*. 14.06.2012 [citováno 30.01.2013]. Dostupný z WWW:<<http://www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme/lotyssko.html>>

Litva je nejjihnější, největší a nejlidnatější z baltských zemí.¹⁵⁸ Rozdělena je do 10 oblastí – krajů se 60 administrativními celky. Rovinatou a nížinnou pevninu státu pokrývají z většiny pole a louky (cca 57%). Dále zde nalezneme, podobně jako v Estonsku a Litvě, velké množství lesů, mokřad, bažin, rašelinišť a samozřejmě vysoký počet jezer, kterých jsou zde přibližně 3.000. Rozlehlost litevských lesů, spolu s klimatem mírného pásu v přímořské oblasti, umožňují existenci charakteristické flóry a fauny. Nejpočetnějšími zvířaty v zemi jsou bobří a bílí čápi. Čápů zde žije přibližně 13.000 párů a Litva je proto nazývána zemí čápů. Nadneseně Litevci hovoří o tom, že jsou to právě jejich čápi, kteří během každoročního stěhování na jih přinášejí děti do rodin evropských rodičů.¹⁵⁹ Zajímavostí Litvy z geografického hlediska je více než 100 kilometrové písčité pobřeží, které je z většiny tvořeno Kurským zálivem. Ten je oddělen od moře úzkým písčným poloostrovem, který se označuje pro svůj tvar jako Kurská kosa.¹⁶⁰ Současně spojuje území Litvy a Kaliningradu. V roce 2000 byla Kurská kosa zařazeno do seznamu světového přírodního dědictví UNESCO.¹⁶¹

Kapitola věnovaná geografické charakteristice Pobaltí ukázala, že poloha států je jedním z faktorů ovlivňujících územní sounáležitost. Státy nacházející se v regionu severovýchodní Evropy mají strategický přístup k Baltskému moři, což skýtá široké možnosti spojené s rybolovem či námořní dopravou a souvisejícím tranzitem. Vnitrozemí je též velmi podobné. Najdeme zde velké množství lesů, mokřin, bažin, mokřad,

¹⁵⁸ BAHENSKÝ, František. Etnická mapa Evropy. In: *Kompendium – multimediální učebnice* [online]. c2011 [cit. 2012-01-31]. Dostupné z WWW:

<https://www.esf.kfi.zcu.cz/kompendium/?course=ksa_eme>

¹⁵⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Flora and fauna [online]. *The Official Gateway of Lithuania*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW: <http://lietuva.lt/en/about_lithuania/flora_fauna>

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Geography and climate [online]. *The Official Gateway of Lithuania*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW: <http://lietuva.lt/en/about_lithuania/geography_climate>

¹⁶¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Unesco heritage [online]. *The Official Gateway of Lithuania*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW: <http://lietuva.lt/en/tourism/what_to_see/unesco_heritage>

rašelinišť a charakteristická jezera ledovcového původu.

4.2 Sociálně - demografická charakteristika baltských států

V této kapitole se zaměřuji na vybrané sociální a demografické aspekty baltských zemí.

Estonsko se národnostně skládá z Estonců, kteří mají téměř 70% podíl na celkovém počtu obyvatel. Obdobně jako v sousedním Lotyšsku, i zde se nachází velmi početná skupina ruské menšiny, přibližně 25% obyvatel, která je pozůstatkem z doby, kdy Estonsko bylo součástí SSSR a stejně jako mnoho dalších svazových republik se ani ono nevyhnulo přílivu ruských přistěhovalců. V roce 1991 byl podíl ruského obyvatelstva dokonce 39%. Kromě nich se zde ještě nacházejí marginálně Ukrajinci, Bělorusové a Finové (všichni cca 1–2%).¹⁶² Podle projektu Eurobarometr z roku 2005 bylo v Estonsku pouhých 16% obyvatel, kteří uvedli, že věří v Boha. V celoevropském žebříčku sledujícího míru religiozity se tak zařadilo na poslední místo, a to hned za Českou republiku.¹⁶³ I přesto se v současnosti k různým církvím hlásí přibližně 31% Estonců. Srovnatelné postavení mají estonská luteránská evangelická církev (cca 14%) a pravoslavní (cca 13%). Naopak téměř zanedbatelné postavení má římskokatolická církev, ke které se hlásí přibližně 0,2 – 0,4% věřících.¹⁶⁴ Úředním jazykem Estonska je estonština, které je naprosto odlišná od lotyštiny a litevštiny. Není součástí indoevropské, ale uralské jazykové rodiny. Estonština patří do baltofinské větve ugrofinských jazyků a je příbuzná s finštinou a maďarštinou. Výše zmíněná národnostní skladba se odráží i v užívání jednotlivých jazyků. 67,3% obyvatel hovoří estonsky, ruštinu používá 29,7% obyvatel. Zbytek

¹⁶² Estonia.eu. Integration in Estonian society [online]. *The Official Gateway of Estonia*. 2012-06-12 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW: <<http://estonia.eu/about-estonia/society/integration-in-estonian-society.html>>

¹⁶³ European Commission. EUROBAROMETR - Social values, Science and Technology [online]. *European commission*. 2005-06, [cit. 2013-01-07]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_225_report_en.pdf>

připadá na ukrajinštinu, běloruštinu, finštinu, lotyštinu a litevštinu. Vláda Estonska se v současnosti snaží posilovat postavení estonského jazyka. Ministerstvo školství a vědy vytváří jazykovou politiku a pomáhá, aby tento jazyk byl známější i v zahraničí. Pro kontinuitu je třeba poznamenat, že již výše zmíněných 67,3% obyvatel užívajících estonštinu, představuje přibližně 944.000 lidí, pro dalších přibližně 160.000 lidí je estonština mateřským jazykem v zahraničí. Motivace ve zvýšení, nebo alespoň udržení tohoto počtu, je určitě vysoká. Poradní rady proto sestavují pro Ministerstvo školství a vědy strategii pro rozvoj estonského jazyka. Estonština si oproti ostatním baltským zemím dokázala během sovětské okupace uhájit částečně svoji pozici, neboť sovětské úřady totiž nezakázaly její používání ve vědě, školství a veřejném životě.¹⁶⁵ Není proto ve svízelné situaci, tak jak tomu naopak je v případě sousední lotyštiny (viz níže).

Lotyšsko je národnostně z většiny složeno z Lotyšů, cca 60% ze všech obyvatel. Vzhledem k historickým vazbám je logická početná skupina Rusů, přibližně 28%, Bělorusů, přibližně 4%, a Litevců, Ukrajinců a Poláků, přibližně 2% každá menšina. Marginálně lze zmínit ještě přítomnost Estonců, Němců a pro zajímavost 181 Čechů. V Lotyšsku též žijí drobné etnické menšiny Židů a Romů. Velmi podstatná a alarmující je však z hlediska obyvatelstva následující skutečnost. Sčítání lidu Lotyšska, s rozhodným okamžikem k 1. březnu 2011, ukázalo, že počet obyvatel od posledního sčítání z roku 2001 klesl o 13%, tj. přibližně 309. 000 osob, na současných 2. 067. 887 obyvatel. Toto tempo úbytku populace se v posledních letech navíc zrychluje. Důvody lze hledat jednak v poklesu přirozeného přírůstku, ale také v poměrně masivní migraci. Výsledkem tohoto trendu může být, že již v příštím roce

¹⁶⁴ The results of the 2000 Population and Housing Census. In: *Statistics Estonia* [online]. c2013 [cit. 2013-01-29]. Dostupné z WWW:<<http://www.stat.ee/26266>>

¹⁶⁵ The Estonian Language. In: *Estonica: Encyclopedia about Estonia* [online]. c2012 [cit. 30. 11. 2012]. Dostupný z WWW:< http://www.estonica.org/en/Society/The_Estonian_Language/>

bude prolomena psychologická hranice dvou miliónů obyvatel.¹⁶⁶ Náboženské složení v Lotyšsku je ovlivněno reformačním hnutím v 16. století. Nejpočetnější je zastoupení luteránů (cca 24%), následují náboženství římsko-katolické (cca 18%), ortodoxní pravoslavní (cca 15%) a ostatní minoritní náboženství (cca 8%). Znamená to tedy, že přibližně dvě třetiny obyvatel se účastní náboženského života.¹⁶⁷

Lotyšským specifikem je problematika užívání oficiálního a úředního jazyka. Oficiálním jazykem je lotyština, která se řadí k samostatné baltské větvi indoevropských jazyků a nejpříbuznější jsou pro ni slovanské jazyky. Nejbližší má k sousední litevštině. Určitou zajímavostí je, že lotyština přejala v rámci své gramatické reformy z češtiny čárky a háčky nad písmeny. Lotyšský jazyk používá přibližně 60% místních obyvatel. Z důvodu dlouholeté politické nadvlády však v Lotyšsku převládaly historicky dva jazyky – ruština a němčina. V současnosti většina obyvatel ovládá ruštinu.¹⁶⁸ Příčinou je vysoké tempo imigrace, které probíhalo v době sovětské okupace z Ruské sovětské federativní socialistické republiky a dalších sovětských států. V roce 1989 byl podíl Lotyšů pouze 52%, v hlavním městě Rize byl jejich podíl dokonce jen 36%. V případě pokračující imigrace ovlivněné zejména nejvyšší životní úrovní v rámci SSSR by se v 2. polovině 90. let stali Lotyši menšinou.¹⁶⁹ Vláda Lotyšska se logicky snaží věnovat pozornost výuce a rozvoji lotyšského jazyka a kultury. 15. října 1991 přijala Nejvyšší rada Lotyšska rezoluci O obnovení práv občanů Lotyšské republiky a základních principech naturalizace. Její součástí byl i jazykový zákon, který zaváděl praktickou dvojjazyčnost lotyštiny a ruštiny. V roce 1992 došlo k úpravě zákona, která již hovořila ve prospěch lotyštiny jako úředního a hlavního dorozumívacího jazyka. Zaměstnanci nelotyšského

¹⁶⁶ Zastupitelský úřad ČR v Rize. Souhrnná teritoriální informace Lotyšsko [online]. In: *BusinessInfo.cz – oficiální portál pro podnikání a export*. 14.06.2012 [citováno 30.01.2013]. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme/lotyssko.html>>

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ Tamtéž.

původu byli podrobeni komisi jazykové zkoušky z lotyšského jazyka.¹⁷⁰ Zatím poslední korekce se jazykový zákon dočkal 9. prosince 1999, s platností od 1. září 2000. Platný zákon zajišťuje šíření a ochranu lotyšského jazyka ve státní i soukromé sféře. Následné vládní vyhlášky poté upravují požadovanou úroveň znalosti jazyka pro konkrétní povolání, tlumočení do státního jazyka, či pravidla transkripce jmen, apod. Rusko tento jazykový zákon jednoznačně kritizuje, protože prý diskriminuje ruskojazyčnou menšinu.¹⁷¹ Je však nutné se podívat na ruský protest i z druhé stránky. V letech 1959 – 1961, kdy probíhala tzv. chruščevovská čistka namířená proti národním komunistům, nedokázaly lotyšské stranické orgány hájit republikové zájmy a postupně podléhaly mocenskému centru. Komunistická strana Lotyšska byla z většiny složena z Rusů, kteří tak získali rozhodující stranické, správní a bezpečnostní funkce. Došlo k prosazení ruštiny a vytlačení lotyštiny do pozice druhořadého jazyka. Imigranti nebyli nuceni se učit lotyštinu, naopak vyžadována byla ruština, jejíž dokonalé ovládnutí bylo podmínkou pro budování pracovní kariéry.¹⁷²

Litva je etnicky složena z převažujících Litevců, kterých je přibližně 84%. Zbytek tvoří menšiny složené zejména z Poláků, Rusů, Bělorusů a Ukrajinců. Vyšší podíl Poláků je ovlivněn hlavně společným soužitím v Polsko – Litevské unii, a to až do roku 1795, kdy stát zanikl v rámci třetího dělení Polska.¹⁷³ Náboženské složení je diametrálně odlišné od ostatních baltských států. Litevci patří k národu, který se velmi aktivně

¹⁶⁹ ŠVEC, Luboš. Estonsko. In: KUBÁT, Michal. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. S. 200.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 201.

¹⁷¹ Zastupitelský úřad ČR v Rize. Souhrnná teritoriální informace Lotyšsko [online]. In: *BusinessInfo.cz – oficiální portál pro podnikání a export*. 14.06.2012 [citováno 30.01.2013]. Dostupné z WWW:<<http://www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme/lotyssko.html>>

¹⁷² ŠVEC, Luboš. Estonsko. In: KUBÁT, Michal. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. S. 200.

¹⁷³ Zastupitelský úřad ČR ve Vilniusu. Souhrnná teritoriální informace Lotyšsko [online]. In: *BusinessInfo.cz – oficiální portál pro podnikání a export*. 01.10.2012 [citováno 30.01.2013]. Dostupné z WWW:<<http://www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme/litva.html>>

podílí na náboženském životě. Aktuálně se většina obyvatel, téměř 80%, hrdě hlásí ke katolické církvi která má ve společnosti velký vliv. Příčinu toho trendu musíme hledat opět v době, kdy Litva byla pod nadvládou Ruska. Obyvatelé Litvy ve víře v Boha spatřovali symbol své identity vůči centrálně řízené politice. Navíc v žádném jiném státě bývalého SSSR neměla tak dominantní postavení katolická církev jako v Litvě. Minoritní postavení proto mají protestanti (cca 2%) a pravoslavní (cca 4%), Židé a muslimové. Úředním jazykem Litvy je litevština, vedle které se v zemi používá ještě ruština, polština a angličtina.¹⁷⁴ Litevština je nejstarší žijící indoevropský jazyk patřící k baltské jazykové skupině a pro cizince není opravdu jednoduché se ho naučit. Podobně jako čeština obsahuje řadu skloňování, časování, používání přípon a předpon a je tedy jazykem syntetickým. I přesto, že některá slova používající například hlásky a, ę, j, ū, é, č, š, ž, ū vypadají na první pohled složitě, jejich přečtení není až tak náročné, neboť jsou ve většině vyslovována tak, jak jsou psána.¹⁷⁵

Již s ohledem na náboženskou skladbu obyvatelstva Litvy je patrné, že zde probíhal v době ruské nadvlády odlišný vývoj. Litva především poměrně dlouho těžila z diplomatických schopností svého republikového generálního tajemníka Antanase Sniečkuse. Tento věrný stalinista, který byl v čele Komunistické strany Litvy celých 38 let, dokázal téměř nemožné. Přes pomyslné síto dokázal díky svým konexím propustit již rozmělněná a zjemněná centrální nařízení z Moskvy. Až do jeho smrti v roce 1974 tak Litva dokázala úspěšně čelit přílivu ruských imigrantů, který ani poté, až do rozpadu SSSR nepřesáhl 10% podílu na celkovém

¹⁷⁴ Zastupitelský úřad ČR ve Vilniusu. Souhrnná teritoriální informace Lotyšsko. In: *BusinessInfo.cz – oficiální portál pro podnikání a export* [online]. 01.10.2012 [citováno 30.01.2013]. Dostupné z WWW:<<http://www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme/litva.html>>

¹⁷⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Lithuanian language [online]. *The Official Gateway of Lithuania*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<http://lietuva.lt/en/about_lithuania/lithuanian_language>

počtu obyvatelstva. A to je v porovnání s Estonskem a Lotyšskem znatelný rozdíl.¹⁷⁶

Socio-demografická charakteristika Pobaltí ukazuje, že používaný jazyk, etnická skladba a náboženské vyznání nejsou silným determinantem užší kooperace. Byl to především historický vývoj, kdy baltské státy byly společně pod sovětskou nadvládou, který sblížil baltské Lotyše a Litevce a ugrofinské Estonce.

4.3 Kulturní charakteristika baltských států

Jak jsem již napsal v kapitole popisující kulturní charakter Visegrádské skupiny, zastávám názor, že pokud chceme zkoumat kulturní projev určitého etnika, je nutné jej chápat v širším spektru a akcentovat veškeré produkty lidské činnosti. Těmi jsou například sociální instituce, zvyky, jazyky, věda, náboženské hodnoty, umění, atd., které jsou následně společností osvojovány a předávány výchovou. O historickém formování mezivládní spolupráce, různých institucích a mezivládních organizacích vytvářených v průběhu 20. a počátku 21. století bude v následujících kapitolách dostatečně pojednáno. Na základě předcházejících kapitol věnovaných geografické a socio-demografické charakteristice baltských zemí, je kulturním projevem rozdílné vnímání náboženských hodnot, jazyková specifičnost a pestrost etnické skladby. Nejen tyto, ale i další projevy lidské činnosti byly v této oblasti zásadně ovlivněny skutečností, že Estonsko, Lotyšsko a Litva byly po většinu let 2. poloviny 20. století součástí Sovětského svazu s dominantní úlohou Komunistické strany a centrálně plánovaného řízení.

Negativní zkušenosti z padesátileté sovětské okupace byly zásadním důvodem k vytvoření bližší kooperace mezi baltskými státy,

¹⁷⁶ BAHENSKÝ, František. Etnická mapa Evropy. In: *Kompendium – multimediální učebnice* [online]. c2011 [cit. 2012-10-31]. Dostupné z WWW: <https://www.esf.kfi.zcu.cz/kompendium/?course=ksa_eme>

kteře hledaly způsob, jakým zaručit bezpečnost obývaného regionu před podobným násilným přidružením. Integrace Pobaltí spojuje země s rozdílnými jazyky (baltské a ugrofinské), pestrou etnickou skladbou a rozdílnou intenzitou ve vnímání náboženství (ateistické Estonsko, luteránské Lotyšsko a silně katolická Litva).

4.4 Historické formování baltských států

Dříve než se dostanu k rozboru současných projektů spolupráce Pobaltí, přiblížím historický vývoj, který jejich vzniku předcházel. Jeho počátky můžeme sledovat již od začátku 20. století, kdy již v závěru první světové války se objevovaly myšlenky o možné kooperaci Pobaltí. Na podzim roku 1919 se konaly postupně v Talinnu, Rize a Tartu předběžné porady, které vyústily v konferenci konané 15. až 22. ledna 1920 v Helsinkách. Té se účastnilo kromě Litvy, Lotyšska a Estonska i Polsko a Finsko.¹⁷⁷ Předmětem společných diskuzí byly úvahy o vytvoření tzv. malé unie, zahrnující Estonsko, Lotyšsko a Litvu a tzv. velké unie, kde bylo navíc počítáno s Polskem a Finskem. Následně konané konference v lotyšském Bulduri (v srpnu – září 1920) a ve finských Helsinkách (v červenci 1921) dávaly velkou naději o vytvoření velké unie, ve které by však nefigurovala Litva, jejíž hlavní město Vilnius bylo 9. října 1920 obsazeno litevsko – běloruskou divizí polské armády a region Střední Litvy byl následně připojen k Polsku. Další významná konference ministrů zahraničních věcí, uskutečněná ve dnech 13. – 17. dubna 1922 ve Varšavě, přinesla návrh politické dohody, která byla následně ratifikována Polskem, Estonskem a Lotyšskem. Naopak Finsko dohodu odmítlo pro přílišné velmocenské aspirace Polska. Finsko se navíc začalo více soustředit na spolupráci se severskými státy. Původní vize o vytvoření společné unie tak nebyly naplněny. Jako přínosné se ale ukázaly bilaterální smlouvy uzavřené mezi Estonskem

a Lotyšskem. V červenci 1921 tyto dva státy podepsaly společnou smlouvu o politické a ekonomické alianci, která byla posílena spojeneckou smlouvou z 1. listopadu 1923. Vojsko-politická smlouva byla zaměřena především na obranu, ale obsahovala také hospodářské dohody regulující příhraniční otázky mezi Estonskem a Lotyšskem.¹⁷⁸ Podobnost hospodářské soustavy Estonska a Lotyšska a význam ruského tranzitu byly příčinou, že ekonomické vztahy byly spíše rivalitní. Toho využívala sovětská politika, která blokovala pobaltskou kooperaci. Vytvoření celní unie tak nenaplnilo svá očekávání.¹⁷⁹

Za další důležitý milník je nutné označit datum 12. září 1934. V tento den podepsali v Ženevě, kde se v té době konala konference Společnosti národů, ministři zahraničních věcí Estonska, Lotyšska a Litvy Deklaraci o vzájemném porozumění a spolupráci.¹⁸⁰ Dle společného prohlášení baltských zemí se měla budoucí spolupráce odehrávat formou vzájemných konzultací v oblasti zahraniční politiky a diplomatické podpory v mezinárodních otázkách. Společná jednání měla být založena především na pravidelném setkávání ministrů zahraničních věcí. Podmiňovací způsob je použit zcela záměrně, neboť i když mohl být původní úmysl jakkoliv prospěšný, tento pakt neslavil dlouhodobý úspěch. Baltské státy nebyly v klíčovém období druhé poloviny 30. let 20. století schopny koordinovat své plány na obranu proti silnému nepříteli v podobě Sovětského svazu a Německa, jejichž vliv na zahraniční politiku Pobaltí se nebezpečně zvyšoval.¹⁸¹ V určení hlavního nepřítele byly baltské státy nejednotné. Estonsko jednoznačně označilo Sovětský svaz, Lotyšsko

¹⁷⁷ ZÁJEDOVÁ, Ivi. *Pobaltská regionální spolupráce*. Praha: Karolinum, 2006. S. 53.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 54.

¹⁷⁹ ŠVEC, Luboš. Balticko-severský prostor. In: VYKOUKAL, Jiří. *Možnosti a meze Vísehradské spolupráce*. Praha: Dokořán, 2003. S. 290.

¹⁸⁰ Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Deklaracija dėl Lietuvos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Estijos Respublikos santarvės ir bendradarbiavimo [online]. *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*. 2010-09-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.urm.lt/index.php?2959598085>>

¹⁸¹ ZÁJEDOVÁ, Ivi. *Pobaltská regionální spolupráce*. Praha: Karolinum, 2006. S. 55.

vidělo jako hlavního agresora Sovětský svaz i Německo a Litva očekávala dokonce pomoc ze strany SSSR proti svým nepřátelům v Polsku a Německu. Bylo jasné, že za této situace byla užší forma baltské spolupráce nemyslitelná. V červnu roku 1940 byly na základě tajného dodatku paktu Ribbentrop-Molotov, uzavřeného mezi Sovětským svazem a nacistickým Německem, baltské země obsazeny sovětskými vojsky. Nastalo dlouhé období sovětské nadvlády, které bylo ukončeno až v roce 1988, kdy se začal proces osvobození na jehož cíli bylo vyhlášení samostatnosti baltských států v roce 1991.¹⁸² Estonsko, Lotyšsko a Litva si byly vědomy toho, že pokud má jejich spolupráce fungovat, musí být založena na mnohem silnějších základech a větší ochotě jednotlivých členů.

Z výše uvedeného vyplývá, že užší forma spolupráce států Pobaltí byla zamýšlena již od 30. - 40. let 20. století. Kooperace měla mít politický, bezpečnostní a ekonomický charakter. I když byly ideje vedeny s nejlepším úmyslem, byly chatrné ve svých základech. Konec nadějí na jejich splnění nastal ve chvíli, kdy byly pobaltské státy v roce 1940 násilně obsazeny sovětskými vojsky a na dalších padesát let se nedobrovolně staly součástí SSSR, což bylo absolutně v rozporu s původní vizí. Negativní zkušenost v podobě členství ve východním bloku, byla naopak prvkem, který dokázal Estonsko, Lotyšsko a Litvu sbližít a stmelit, neboť byly poznamenány velmi podobným osudem.

4.5 Vnitroregionální politické vztahy baltských států

V září 1988 přijaly baltské státy tzv. Hlavní koordinační principy, ve kterých formulovaly základní myšlenky spolupráce. Na úrovni národních front jednotlivých zemí se objevila legální opozice, což umožnilo určité uvolnění ve společnosti. Více než padesátiletá nadvláda

¹⁸² ZÁJEDOVÁ, Ivi. *Pobaltská regionální spolupráce*. Praha: Karolinum, 2006. S. 56.

Sovětského svazu byla příčinou, že baltské státy prošly pod jeho vlivem stejným vývojem a vytvořily se v nich stejné okruhy problémů. To se ukázalo jako silný tmelící prvek. Společná vystupování politických reformátorů tří států Pobaltí bylo účinnější jak u sovětského vedení, tak na mezinárodním poli.¹⁸³ Prvotním společným cílem bylo obnovení samostatnosti baltských států. Bylo proto nutné koordinovat společné kroky. 13. až 14. května 1989 se uskutečnilo setkání litevského Sajudise a Národních front Lotyšska a Estonska v Talinnu, na kterém byla vydána výzva k obnově společné Deklarace z roku 1934, která byla fakticky obnovena 12. května 1990. Taktéž byla vydána výzva k vytvoření Baltské rady a bylo rozhodnuto o vytvoření Baltského shromáždění s rovnocenným zastoupením členských zemí. Zvyšující se důležitost a intenzita spolupráce se projevily v dalším společném prohlášení. 12. dubna 1990 to byla Smlouva o hospodářské spolupráci mezi Estonskem, Lotyšskem a Litvou, na jejímž základě byla založena Rada pro baltskou spolupráci.¹⁸⁴ Srpnový puč v roce 1991 v Moskvě a následné obnovení suverenity států v Pobaltí byly dalším silným impulzem ke spolupráci. Poté, co proběhly svobodné volby do nových parlamentů a vlád, bylo pobaltskými politiky rozhodnuto o nutnosti obnovení spolupráce Pobaltí, a to formou setkání na nejvyšších úrovních – prezidentské, premiérské, ministrů zahraničních věcí a parlamentních delegací. Euforie ze znovunabytí svobody byla všudypřítomná. Vzájemná podpora byla cítit na každém kroku, zejména v souvislosti s postoji vůči pokračujícím nátlakům ze strany vedení Sovětského svazu. I když navenek vypadala spolupráce harmonicky, uvnitř se ve skutečnosti odehrávaly bouřlivé debaty provázené dlouhými hádkami. Předmětem sporů byly například časový nesoulad ve vyhlášení nezávislosti v jednotlivých zemích, režim cla nebo hospodářská integrace

¹⁸³ ZÁJEDOVÁ, Ivi. *Pobaltská regionální spolupráce*. Praha: Karolinum, 2006. S. 56.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 57.

a specializace.¹⁸⁵ Žádný ze států se neprojevil jako supranacionální, nechtěl řešit problematiku za ostatní baltské země. Očekávání ani taková nebyla. Vzhledem k tomu, že všechny tři pobaltské země byly v minulosti pod nadvládou Sovětského svazu, kde docházelo k centralizaci moci, byla myšlenka přenosu politických pravomocí na jediné nadnárodní těleso nemyslitelná. Mezivládní a meziparlamentární spolupráce bude probíhat pouze na principu parity. Předpokladem k takovéto formě spolupráce je fungující parlamentní demokracie v členských zemích. Ta je zaručena v Litvě poloprezidentským politickým systémem, v Estonsku a Lotyšsku je zaručena prostřednictvím klasických parlamentních republik s dominantním postavením parlamentu.¹⁸⁶

Zásadní krok k vymezení moderní spolupráce utvářející politickou integraci Pobaltí nastal 13. června 1994. Dochází k přijetí Parlamentární a mezivládní dohody o spolupráci mezi Estonskou republikou, Lotyšskou republikou a Litevskou republikou. V této smlouvě jsou ustanoveny následující formy spolupráce, které jsou vyjádřeny následujícími institucemi: Baltské shromáždění – Baltic Assembly (BA), Baltská rada ministrů – Baltic Council of Ministers (BCM) a Baltská rada – Baltic Council (BC).¹⁸⁷

Označení Baltská rada bylo v původně používáno pro pravidelná setkání prezidentů, resp. předsedů parlamentů – Nejvyšších sovětů států Pobaltí, fungující již od 12. května 1990. Nejvyššími sověty byli v té době za Estonskou SSR Arnold Rüütel, za Lotyšskou SSR Anatolijs Gorbunovs a za Litevskou SSR Vytautas Landsbergis, kteří společně vyjádřili osobní

¹⁸⁵ ZÁJEDOVÁ, Ivi. *Pobaltská regionální spolupráce*. Praha: Karolinum, 2006. S. 59.

¹⁸⁶ ŠVEC, Luboš. Balticko-severský prostor. In: VYKOUKAL, Jiří. *Možnosti a meze Visegrádské spolupráce*. Praha: Dokořán, 2003. S. 292.

¹⁸⁷ Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Deklaracija dėl Lietuvos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Estijos Respublikos santarvės ir bendradarbiavimo [online]. *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*. 2010-09-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.urm.lt/index.php?2959598085>>

odhodlání s cílem posílit vzájemnou spolupráci.¹⁸⁸ Od roku 1994 je název Baltská rada používán již pro summity Baltského shromáždění a Baltské rady ministrů.¹⁸⁹ Pravidelná setkání prezidentů členských zemí pokračují i nadále, z praktických důvodů se organizace přejmenovala na Baltskou prezidentskou radu – Baltic Presidential Council (BPC).¹⁹⁰ V následujících podkapitolách se věnuji postupně každé z nich, s přihlédnutím na formování organizace, oblast činnosti, předpoklady a výsledky spolupráce.

Po znovunabytí svobody v bouřlivých 90. letech 20 století obnovily Pobaltské státy vzájemnou spolupráci, která měla za cíl socioekonomickou transformaci regionu. Hlavními motivy spolupráce byly, a stále zůstávají, zajištění bezpečnosti, stabilizace regionu, hospodářský rozvoj a blahobyt společnosti.

Navenek sice vypadala spolupráce harmonicky, uvnitř však probíhaly bouřlivé debaty provázené dlouhými hádkami. Mezi předměty sporů patřily časový nesoulad ve vyhlášení nezávislosti v jednotlivých zemích, režim cla či hospodářská integrace a specializace. Přes různá úskalí se však dokázaly pobaltské státy dostat a postupně pozitivně naplňovaly svá očekávání.

Během spolupráce se žádná ze zemí neprojevila jako supranacionální. Vzhledem k historickým reminiscencím ani taková očekávání nebyla. Jak však bude patrné z následujících kapitol věnujících se institucionálnímu zajištění spolupráce, došlo k přenosu určitých pravomocí na nadnárodní, resp. regionální úroveň. Tento krok je v souladu s teorií víceúrovňového vládnutí (viz. kap. 2.9). Baltské shromáždění a Baltská rada ministrů přijímají rozhodnutí, která jsou pro

¹⁸⁸ Baltic Assembly. Formation of the Baltic States' regional organisations, 1988 – 1991 [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/history/pre-history>>

¹⁸⁹ ŠVEC, Luboš. Balticko-severský prostor. In: VYKOUKAL, Jiří. *Možnosti a meze Visegrádské spolupráce*. Praha: Dokořán, 2003. S. 295.

¹⁹⁰ ZÁJEDOVÁ, Ivi. *Pobaltská regionální spolupráce*. Praha: Karolinum, 2006. S. 68.

baltské státy závazná. Jsou však v souladu s cíly a předsevzetími podporující socioekonomickou přestavbu nikoliv centralistickou snahou uplatňování moci.

4.5.1 Baltské shromáždění

Baltské shromáždění parlamentů Estonska, Lotyšska a Litvy započalo své fungování v 8. listopadu 1991, tedy dříve než byla podepsána Parlamentární a mezivládní dohoda o spolupráci. Jak již bylo zmíněno, o jeho vytvoření bylo jednáno již na setkání baltských zemí v květnu 1989. Dohoda o spolupráci z roku 1994 smysl a činnost Baltského shromáždění konkretizuje, zejména v souvislosti s činností Baltské rady ministrů a společného orgánu těchto dvou institucí, tedy Baltské rady.¹⁹¹ Hlavním předpokladem spolupráce je rozvoj v oblastech zahraniční a bezpečnostní politiky, obrany, legislativy, sociální a ekonomické problematiky, stejně tak v sektorech energetiky, komunikace, ochrany životního prostředí a kultury.¹⁹² Baltské shromáždění plní koordinační a poradní funkci. Společná rozhodnutí jsou předkládána formou různých doporučení, návrhů a deklarací jednotlivým národním parlamentům, vládám a také Baltské radě ministrů.¹⁹³

Při hledání informace o celkovém počtu poslanců ve společném meziparlamentárním shromáždění je možné nalézt různé údaje. Ivi Zájedová v knize *Pobaltská regionální spolupráce*,¹⁹⁴ stejně tak Luboš Švec ve studii *Balticko – Severský prostor*¹⁹⁵ shodně udávají 20 členů z každého státu, s celkovým počtem 60 poslanců. Na oficiálních

¹⁹¹ Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Deklaracija dėl Lietuvos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Estijos Respublikos santarvės ir bendradarbiavimo [online].. *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*. 2010-09-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.urm.lt/index.php?2959598085>>

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ ŠVEC, Luboš. Balticko-severský prostor. In: VYKOUKAL, Jiří. *Možnosti a meze Vísehradské spolupráce*. Praha: Dokořán, 2003. S. 294.

¹⁹⁴ ZÁJEDOVÁ, Ivi. *Pobaltská regionální spolupráce*. Praha: Karolinum, 2006. S. 60.

webových stránkách litevského parlamentu (Seimas) je uveden počet 12 – 20 členů, který počítá s národní delegací včetně jeho předsedy a místopředsedy.¹⁹⁶ Na webových stránkách Ministerstva zahraničních věcí České republiky se v informacích o vnitropolitické charakteristice Litvy dozvíme, že Baltské shromáždění je složeno dokonce z 25 členů z každé země.¹⁹⁷ Je zjevné, že údaje se značně rozcházejí. Relevantní informace poskytují oficiální webové stránky Baltského shromáždění. Zde se uvádí, že společný parlament je složen z 12 až 16 poslanců z každé členské země, kteří tvoří tzv. národní delegaci, a to včetně předsedy a místopředsedy. Delegace jsou jmenované národními parlamenty v souladu se schválenými pravidly a zásadami poměrného politického zastoupení. Počet členů delegace zůstává nezměněn po celou dobu funkčního období příslušného parlamentu. Jednotlivé národní delegace aktuálně zastupuje za Estonsko 12 členů, za Lotyšsko 15 členů a za Litvu 14 členů, celkem tedy 41 zástupců.¹⁹⁸

Baltské shromáždění se schází pravidelně jednou ročně, pokud to situace vyžaduje, tak se může sejít i zcela mimořádně na dalším společném zasedání. Práci Baltského shromáždění koordinuje prezidium, které se skládá z šesti členů, předsedů a místopředsedů národních delegací.¹⁹⁹ Mezi jeho hlavní úkoly patří příprava zasedání, koordinace práce BA během zasedání a mezi nimi, dohlížení na plnění rozpočtu BA

¹⁹⁵ ŠVEC, Luboš. Balticko-severský prostor. In: VYKOUKAL, Jiří. *Možnosti a meze Visegrádské spolupráce*. Praha: Dokořán, 2003. S. 294.

¹⁹⁶ Lietuvos Respublikos Seimas. Apie Baltijos Asamblėją [online]. c2012 [cit. 2013-01-31]. *Lietuvos Respublikos Seimas*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=8134&p_k=1>

¹⁹⁷ Ministerstvo zahraničních věcí. Litva - Zahraničně politická orientace [online]. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*. 17.01.2011 [cit. 04.12.2012]. Dostupné z WWW:<http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/litva/politika/zahranicne_politicka_orientace.html>

¹⁹⁸ Baltic Assembly. Delegations to the Baltic Assembly [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/structure/national-delegations>>

¹⁹⁹ Baltic Assembly. Organisational Structure of the Baltic Assembly [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/structure>>

a udržování vztahů BA s mezinárodními organizacemi, ale také s parlamenty a vládami Estonska, Lotyšska a Litvy.²⁰⁰

Pravidelně pracujícími orgány Baltského shromáždění jsou jeho stálé výbory, Výbor pro rozpočet a audit a Redakční výbor. Mezi stálé výbory patří Výbor pro ekonomiku, energetiku a inovaci, Výbor pro vzdělání, vědu a kulturu, Výbor pro životní prostředí a přírodní zdroje, Výbor pro bezpečnost a právní záležitosti a Výbor pro sociální péči. Zasedání stálých výborů se koná jednou až třikrát ročně. Rozhodnutí výboru se přijímají na základě konsensu členů výboru. Pokud není konsensu dosaženo, předseda výboru může předložit záležitost zasedání k opětovnému projednání.²⁰¹

V Baltském shromáždění se soustředí tři stranické skupiny, a to pravicoví Konzervativci, Centralisté a Sociálně demokratická strana. Každý z členů shromáždění má právo předkládat návrhy související s aktuálně řešenou problematikou. Ty jsou následně diskutovány výbory, národními delegacemi, stranickými skupinami. Významné je také stanovisko odborníků. V případě potřeby je možné aktuální témata konzultovat s mezinárodními organizacemi, institucemi nebo parlamenty jiných, nečlenských zemí.²⁰² Rozhodnutí, která Baltské shromáždění přijímá, musí projít řádným hlasováním. Každá národní delegace má jeden hlas, pokud je dosaženo konsenzu národních delegací, rozhodnutí se považuje za přijaté. Je pak platné a závazné.²⁰³

²⁰⁰ Baltic Assembly. Presidium of the Baltic Assembly in 2012 [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<www.baltasam.org/en/structure/presidium>

²⁰¹ Baltic Assembly. Committees of the Baltic Assembly [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/structure/comitees>>

²⁰² Baltic. Assembly. Organisational Structure of the Baltic Assembly [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/structure>>

²⁰³ Baltic Assembly. Decision making procedure of the Baltic Assembly [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/structure/decision-making-procedure>>

Baltské shromáždění má svůj vlastní sekretariát sídlící v lotyšské Rize. Je složen z generálního tajemníka BA, tajemníků národních delegací a personálu sekretariátu, který zajišťuje pravidelné činnosti BA a jeho orgánů.²⁰⁴ Na základě pravidelné roční rotace se mění předsednictví, které vždy jedna z členských zemí drží ve všech institucích BA. Do roku 2003 se předsednictví měnilo vždy dvakrát za rok, na jaře a na podzim, nyní je předsednictví platné na celý kalendářní rok. Pravidelné roční zasedání BA, konané zpravidla na podzim, je jakýmsi závěrečným fórem předsednické země. Předsednictví se v současnosti mění mezi státy v pořadí Estonsko, Litva, Lotyšsko. Pro rok 2013 je předsednickou zemí Lotyšsko.²⁰⁵ Prioritami činnosti v aktuálním roce 2013 jsou podpora konkurenceschopného a inovačního rozvoje společných ekonomik, rozvoj energetiky a infrastruktury, přeshraniční mobilita, migrace, přistěhovalecká a azylová politika.²⁰⁶

O tom, že se v případě činnosti Baltského shromáždění nejedná o debaty plné prázdných frází, svědčí následující hmatatelné výsledky, kterých se podařilo dosáhnout. Díky společnému úsilí se podařilo v srpnu 1994 docílit stažení Sovětské armády z území pobaltských republik, resp. v srpnu 1993 došlo ke stažení z Litvy a o rok později z Estonska a Lotyšska. Pokud by jednal každý stát odděleně, jistě by se tento problém řešil mnohem déle. Společnými silami byly vypracovány zásady, na kterých byl vystavěn vzájemný trh (více viz kapitola 5.2 Baltská zóna volného obchodu) a jeho postupná integrace do evropských hospodářských struktur. Dnes jsou baltské státy členy mnoha mezinárodních organizací, vzájemnou podporou se docílilo přijetí do OSN, NATO, EU. Významná je spolupráce v oblastech vzdělávání,

²⁰⁴ Baltic Assembly. Secretariat of the Baltic Assembly [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/structure/secretariat>>

²⁰⁵ Baltic Assembly. Presidium of the Baltic Assembly in 2012 [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/structure/presidium>>

²⁰⁶ Baltic Assembly. Priorities and Working activities 2013 [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/structure/presidium>>

kultury, vědy, harmonizace právních předpisů, ochrany životního prostředí, komunikace, rozvoje infrastruktury a cestovního ruchu, jejichž řešení probíhá prostřednictvím již zmíněných výborů BA.²⁰⁷

23. listopadu 1994 byla přijata dohoda o spolupráci v pohraniční oblasti a ochrany státních hranic. Na jejím základě byla uplatňována hraniční kontrola v souladu se společnými ustanoveními tak, aby nedocházelo narušování hranic. Cílem bylo posílení boje proti nelegální migraci, obchodování s lidmi, pašování drog a radioaktivních látek a zabránění případné hrozby v podobě terorismu.²⁰⁸ Dalším přínosem pro pobaltskou trojku byla dohoda týkající se spolupráce v oblasti ochrany životního prostředí, která byla podepsána 21. července 1995 v estonském Tallinnu. Mezi definované cíle patří trvale udržitelný rozvoj přírodních a nerostných zdrojů, přeshraniční omezování znečištění, ochrana Baltského moře, monitorování životního prostředí, ochrana ohrožené flóry a divoké zvěře a řešení bezpečnosti v souvislosti s radiační a jadernou technologií. Těchto cílů je dosahováno prostřednictvím výměny vědeckých informací, odborných konferencí, sympózií a společných programů. Vývoj a realizace projektů je prováděna v součinnosti s Baltskou radou ministrů.²⁰⁹

Baltské státy se soustředí také na podporu vzdělání. Výsledkem společných jednání jsou tři hlavní rezoluce. První z nich byla přijata 10. července 1998 v lotyšském městě Sigulda. Definovala vzdělávací oblasti v pobaltských zemích, jejichž cílem poskytnout více příležitostí pro studenty k získání středoškolského vzdělání a následného studia

²⁰⁷ ZÁJEDOVÁ, Ivi. *Pobaltská regionální spolupráce*. Praha: Karolinum, 2006. S. 63.

²⁰⁸ Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl bendradarbiavimo valstybių sienos apsaugos srityje [online]. *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*. 2010-09-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.urm.lt/index.php?2959598085>>

²⁰⁹ Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės bendradarbiavimo aplinkos apsaugos srityje [online]. *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*. 2010-09-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.urm.lt/index.php?2959598085>>

ve vzdělávacích institucích. Po úspěšném studiu by studenti získali celostátně uznávaný certifikát. Mezystátní mobilita studentů byla podpořena vzájemným uznáním stupně vzdělání z jiné členské země. Např. student, který získal maturitu v Estonsku, může nastoupit ke studiu na vysoké škole v Lotyšsku s tím, že jeho „estonské“ maturitní vysvědčení je uznáno jako rovnocenné s „lotyšským“.²¹⁰ Dalšího rozšíření se tato idea dočkala 18. února 2000. V souladu s myšlenkou Lisabonské úmluvy z roku 1997, upravující uznávání kvalifikací vysokoškolského vzdělávání v evropském regionu, se pobaltské státy dohodly vzájemně uznávat vysokoškolskou kvalifikaci s výjimkou významných rozdílů mezi studijními programy.²¹¹ 8. prosince 2000 došlo oficiálně k další dohodě podporující vysokoškolské vzdělání. Členské státy se zavázaly vytvářet rovné finanční podmínky pro mezystátní studium. Vysokoškolské instituce tak vybírají stejné poplatky od domácích studentů jako od studentů z ostatních baltických států.²¹²

4.5.2 Baltská rada ministrů

Baltská rada ministrů představuje další formu mezivládní spolupráce, v jejímž rámci se na schůzích setkávají předsedové vlád, ministři zahraničí a obrany, ale i další ministři zodpovědní za svůj

²¹⁰ Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl bendros švietimo erdvės Baltijos šalyse sukūrimo vidurinio bendrojo lavinimo paskutinės pakopos ir profesinio mokymo lygiu (neapimant aukštojo mokslo) [online]. *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*. 2010-09-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.urm.lt/index.php?2959598085>>

²¹¹ Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl išsimokslinimo pripažinimo Baltijos valstybių aukštojo mokslo erdvėje [online]. *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*. 2010-09-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.urm.lt/index.php?2959598085>>

²¹² Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl bendros aukštojo mokslo erdvės sukūrimo Baltijos šalyse [online]. *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*. 2010-09-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.urm.lt/index.php?2959598085>>

resort.²¹³ BCM je zodpovědná za stabilitu regionální mezivládní spolupráce, stejně tak zodpovídá za spolupráci národních vlád s Baltským shromážděním. Realizuje konkrétní doporučení Baltského shromáždění.²¹⁴ Rozhodnutí, která BCM uzavírá, jsou následně pro pobaltské státy závazná, pokud jejich charakter nevyžaduje dodatečnou ratifikaci národními parlamenty. Stejně jako v případě Baltského shromáždění, i u Baltské rady rotuje s roční pravidelností předsednictví. Pořadí států je shodné, pro rok 2013 je tedy předsedající zemí Lotyšsko, které tak má v čele Rady i předsedu. Baltská rada ministrů funguje na základě stanov, které se určují dvakrát ročně, a to na jaře a na podzim. Společná setkání na úrovni ministrů se odehrávají jednou za rok, obvykle na podzim, neformálních setkání se mohou konat nepravidelně.²¹⁵

Struktura BCM byla původně dána celkem 21 výbory, které pokrývaly všechna ministerstva. Pracovní proces se stal velmi komplikovaným a značně byrokratickým, proto v průběhu estonského předsednictví v roce 2002 byly započaty reformy, které byly dokončeny v roce 2005. V současnosti proto existuje pouze pět hlavních výborů, které se soustředí na oblasti energetiky, dopravy, obrany, ochrany životního prostředí a vnitřní záležitosti. Každý z těchto výborů může zakládat podvýbory z důvodu lepší organizace vlastní činnosti. Příkladem je podvýbor pro záležitosti hraničních kontrol. Kromě výborů mohou premiéři vytvořit speciální pracovní skupiny, které plní po určitou dobu konkrétní úkoly spadající mimo jurisdikci výborů. V současné době

²¹³ ZÁJEDOVÁ, Ivi. *Pobaltská regionální spolupráce*. Praha: Karolinum, 2006. S. 65.

²¹⁴ ŠVEC, Luboš. Balticko-severský prostor. In: VYKOUKAL, Jiří. *Možnosti a meze Visegrádské spolupráce*. Praha: Dokořán, 2003. S. 294.

²¹⁵ Estonian Foreign Ministry. Baltic Council of Ministers [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=en/node/4096>>

na tomto principu funguje pracovní skupina pro sociální záležitosti, která vznikla v září 2010.²¹⁶

4.5.3 Baltská rada

Baltská rada je další významnou institucí baltské integrace. Jedná se o jakýsi spojovací článek mezi Baltským shromážděním a Baltskou radou ministrů. V praxi tato forma spolupráce vypadá tak, že v rámci podzimního jednání Baltského shromáždění dochází i k setkání s Baltskou radou ministrů, která zde předkládá zprávu o postupu kooperace za uplynulý rok a plány do budoucna.²¹⁷ Stejně jako v případě BA a BCM, dochází i u Baltské rady k rotaci jednoročního předsednictví a ke stejnému pořadí střídání předsednických států. V roce 2013 je předsednickou zemí Lotyšsko.²¹⁸ Důvod k vytvoření tohoto orgánu je zcela praktický a domnívám se, že vzájemná komunikace jen podpoří už tak kvalitní spolupráci.

4.5.4 Baltská prezidentská rada

Baltská prezidentská rada vznikla 12. května 1990, v den kdy byla obnovena platnost společné Deklarace z roku 1934. Jak je z názvu patrné, jedná se o kooperaci hlav jednotlivých států. Původně se však tato instituce nazývala Baltská rada, jejíž založení bylo iniciováno již ve dnech 13. až 14. května 1989 na společném setkání litevského Sajudise a Národních front Lotyšska a Estonska v Tallinnu. Vzhledem k tomu, že státy v Pobaltí získaly samostatnost až během roku 1991, není možné v počátku spolupráce hovořit o setkání prezidentů, ale předsedů

²¹⁶ Estonian Foreign Ministry. Baltic Council of Ministers [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=en/node/4096>>

²¹⁷ ŠVEC, Luboš. Balticko-severský prostor. In: VYKOUKAL, Jiří. *Možnosti a meze Visegrádské spolupráce*. Praha: Dokořán, 2003. S. 295.

²¹⁸ Estonian Foreign Ministry. Baltic Council of Ministers [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=en/node/4096>>

parlamentů – Nejvyšších sovětů.²¹⁹ Společná jednání Baltského shromáždění a Baltské rady ministrů se jmenovaly de facto stejně - Baltská rada. Pro eliminaci případných nejasností proto hlavy států spolupracují od 18. listopadu 1993 pod názvem Baltská prezidentská rada.²²⁰

Jak je z předcházejících kapitol patrné, pro spolupráci baltských států je charakteristická vysoká míra institucionalizace. Harmonizace činností, kvalitní koordinace, hmatatelné výsledky jsou důkazem její smysluplnosti. Jednotlivé orgány stojí za úspěchem, kterého Pobaltí dosáhlo v rámci politicko-ekonomické a politicko-bezpečnostní spolupráce (viz další kapitoly popisující aktivity konané pro integraci do EU a NATO).

4.5.5 Společná strategie pro začlenění do EU

Obsahem této kapitoly je prezentace strategie, kterou baltské státy uplatňovaly proto, aby se staly součástí Evropské unie. Myšlenka integrace do EU se stala hnací silou pro baltskou regionální spolupráci, což potvrzují závěry Baltského shromáždění a Baltské rady ministrů. Již 2. května 1995 bylo Baltským shromážděním přijato rozhodnutí, že vlády a parlamenty jednotlivých států Pobaltí musí dodržovat dohodnuté zásady vzájemné spolupráce, které mají za cíl napomoci k začlenění do NATO a EU, zejména pokud jde o harmonizaci unijních právních předpisů a požadavků.²²¹

²¹⁹ ŠVEC, Luboš. Balticko-severský prostor. In: VYKOUKAL, Jiří. *Možnosti a meze Visegrádské spolupráce*. Praha: Dokořán, 2003. S. 295.

²²⁰ Estonian Foreign Ministry. Baltic Council of Ministers [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z <<http://www.vm.ee/?q=en/node/4096>>

²²¹ Baltic Assembly. European and transatlantic integration, 1995 – 2002 [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/history/integration>>

I když regionální spolupráce není podmínkou pro přijetí, Evropská unie vyzývá k posilování regionální spolupráce. Baltské státy se proto snažily maximálně rozvíjet vzájemné politické a ekonomické vztahy. Důvodem byla i skutečnost, že viděly určitou paralelu v předcházejících přijímacích procesech do EU. Státy, které byly součástí regionálního svazku, který zároveň vykazoval požadovanou kvalitu a hmatatelné výsledky blízké principům EU, měly vyšší šanci stát se členy Evropské unie. Baltské státy si tento fakt plně uvědomovaly a jejich společná strategie byla tomuto podřízena.²²²

Je však nutno poznamenat, že ne vždy byl přístup ke spolupráci jednotný. Objevovaly se různé státní spory vyvolané zejména skutečností, že Estonsko se stalo v polovině 90. let privilegovaným partnerem EU, což vedlo k izolaci Lotyšska a Litvy.²²³ Ještě větší šok nastal v červenci 1997, kdy byly vyhlášena první skupina uchazečů o členství v EU, ve které bylo Lotyšsko vynecháno. Lotyšsko muselo následně přehodnotit cíle a nástroje potřebné ke vstupu. Samotný důvod nezařazení Lotyšska mezi kandidáty o členství je trochu sporný. V první polovině roku 1997 byl hlavní problém Lotyšska spatřován v napjatých vztazích s Ruskem. Ty však ale mělo i Estonsko. Tehdejší předseda Evropské komise Jacques Santer viděl v říjnu 1997 největší problém Lotyšska v pomalé harmonizaci práva s *acquis communautaire*²²⁴ a také v neschopnosti státní správy absorbovat úkoly spojené se vstupem. Estonsko ale bylo, dle sdělení Evropské komise na konci roku 1996, ve stejné situaci. Jediný racionální důvod pro nezařazení Lotyšska můžeme spatřovat v jeho nelichotivé ekonomické situaci, která byla v letech 1994 a 1995 postižena vysokou inflací, nízkým HDP a též bankovní krizí, kterou vyvolal v březnu 1995 krach největší (podle objemu aktiv, depozit a poskytnutých úvěrů) lotyšské banky Baltija.²²⁵

²²² Tamtéž.

²²³ DANČÁK, Břetislav. *Pobaltí v transformaci*. Brno: MPÚ, 1999. S. 50.

²²⁴ *acquis communautaire* - práva a povinnosti sdílené členskými státy EU

²²⁵ DANČÁK, Břetislav. *Pobaltí v transformaci*. Brno: MPÚ, 1999. S. 199.

V klíčovém období příprav mezi lety 1995 – 2002 se baltské státy snažily aktivně rozvíjet spolupráci v oblastech obrany, školství, kultury, vědy, ochrany životního prostředí, ekonomiky (přechod od centrálně plánované k liberálně tržní ekonomice – viz kapitola číslo 5.2 BAFTA), či dopravy a cestovního ruchu. Z dopravního sektoru jsou významnými infrastrukturními projekty Via Hanseatica, tj. silnice spojující Německo, Polsko, Kaliningrad a země Pobaltí, Via Baltica (viz příloha č. 7), tj. silniční spojení z Varšavy do Tallinu, které je součástí Evropské cesty E67 vedoucí z Prahy do Helsinek (s pomocí komerčních trajektů) a Rail Baltica (viz příloha č. 7), tj. plánovaná výstavba železničního koridoru spojující Německo, Polsko, baltské státy a Finsko (s pomocí komerčních trajektů).²²⁶ Rail Baltica je v současnosti jedním z prioritních projektů Evropské unie v oblasti TEN-T (Trans-evropská dopravní síť), která se podílí na financování až do výše 85%, tj. cca 3 mld. EUR.²²⁷

Mezi důležité aktéry v mezinárodní politice, se kterými Baltské shromáždění a Baltská rada ministrů navázala úzké partnerství, patří severské země a země Beneluxu. Spolupráce probíhající zejména mezi Severskou radou a Benelux parlamentem byla pozitivně vnímána a napomohla Baltským státům k integraci do EU a NATO. Pobaltí se od nových partnerů dostalo politické a ekonomické podpory.²²⁸

Zapojování baltských států do západních integračních uskupení, zejména NATO a EU, má ryze praktický charakter. Jednotlivé státy očekávají především politicko - bezpečnostní a politicko – ekonomické záruky, které jim zajistí návrat do svobodné Evropy a zároveň, že se nebude opakovat situace násilné okupace, které jsme byli svědky

²²⁶ Baltic Assembly. European and transatlantic integration, 1995 – 2002 [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/history/integration>>

²²⁷ PROCHÁZKOVÁ, Laila. Stavební práce pro Litevské železnice (Rail Baltica) [online]. In: *BusinessInfo.cz – oficiální portál pro podnikání a export*. 18.02.2013 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/stavebni-prace-pro-litevske-zeleznice-rail-baltica-29286.html>>

v průběhu 20. století. Koordinace vzájemné spolupráce přinesla očekávaný úspěch v podobě vstupu Estonska, Lotyšska a Litvy do Evropské unie. Plnohodnotnými členy se staly 1. května 2004 v rámci pátého rozšíření EU.

4.5.6 Společná strategie pro začlenění do NATO

Dne 23. března 2004 došlo k plnohodnotnému přijetí Estonska, Lotyšska a Litvy do struktur NATO. Ve stejný den vstoupily do Severoatlantické aliance ještě Slovensko, Slovinsko, Bulharsko a Rumunsko. Obdobně jako v případě příprav pro vstup do EU, tak i v případě NATO bylo zapotřebí užší spolupráce a sdílení společné strategie při budování obrany státu a posilování bezpečnosti. Z tohoto důvodu bylo nutné splnit určitá kritéria, která jako zájemci o členství musely baltské státy podstoupit. Jednalo se o zajištění stabilního demokratického systému založeného na fungující tržní ekonomice, respektování menšinových práv, absence teritoriálních a etnických konfliktů, ústavně zakotvená demokratická kontrola vojenských sil a transparentnost rozpočtu armády.²²⁹ Jaký byl skutečný vývoj integračního procesu v Pobaltí?

Období mezi roky 1995 až 2002 bylo zaměřené na uskutečnění potřebných kroků k naplnění výzvy v podobě začlenění do Evropské unie a Severoatlantické aliance. Po stažení armády Ruské federace a podpisu asociačních dohod s Evropskou unií byla započata nová fáze ve vztazích mezi pobaltskými státy.²³⁰ Vzhledem k historickým reminiscencím, se baltské státy oprávněně obávaly možného nebezpečí a rozhodly se učinit

²²⁸ Baltic Assembly. European and transatlantic integration, 1995 – 2002 [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/history/integration>>

²²⁹ DANČÁK, Břetislav. *Pobaltí v transformaci*. Brno: MPÚ, 1999. S. 128.

vše proto, aby zajistily bezpečnost svého regionu. Záruku viděly zcela logicky v integraci do NATO, které je dostatečně ochrání od nátlaků Ruska, které jejich území doposud okupovalo. Ještě v roce 1993 Rusko silně protestovalo proti vstupu bývalých států Varšavské smlouvy do NATO. Představa, že by měla Ruská federace na svých hranicích vojenského rivala byla nepřijatelná. Proto se snažila Pobaltí jakýmkoliv způsobem zastrašit. Například tím, že NATO hodlá mít v Pobaltí silnou mobilní jednotku a velkou flotilu na což Rusko hodlá odpovědět jadernými zbraněmi a silnými vojsky v pohraničí.²³¹ Odvrátit neodvratitelné se snažil i ruský prezident Boris Jelcin, který prohlásil, že Pobaltí je natolik strategický region, že bude lepší, když západní svět zapomene na navazování svazků s tímto ruským pohraničím. Rusko také poukazovalo na porušování práv ruské menšiny v Lotyšsku a Estonsku. Začátkem roku 1998 proto Rusko uvalilo na Lotyšsko ekonomické sankce. Navíc se snažilo Lotyšsko a Estonsko destabilizovat obstrukcemi s uznáním jejich státních hranic.²³² Tyto situace ztěžovaly splnění vstupních kritérií pro vstup do NATO. Na druhé straně je zájmem NATO, ale i samotného Ruska, aby bylo docíleno stability v Pobaltí.

Vztahy byly napjaté v některých oblastech i mezi samotnými baltskými státy. Lotyšsko a Estonsko vedly teritoriální spor o rybolovu, Litva s Lotyšskem se přely o umístění mořské hranici, která by jednomu či druhému státu přiřkla právo na těžbu ropy z mořského dna. Tyto spory se ukázaly jako druhořadé. Primárním úkolem, na který se baltské země soustředily, bylo navázání společného postupu ve věci zajištění vnější bezpečnosti cestou provázanosti jednotlivých armádních složek.²³³

²³⁰ Baltic Assembly. European and transatlantic integration, 1995 – 2002 [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.baltasam.org/en/history/integration>>

²³¹ DANČÁK, Břetislav. *Pobaltí v transformaci*. Brno: MPÚ, 1999. S. 209.

²³² Tamtéž, s. 210.

²³³ Tamtéž, s. 204.

Vojenskou spolupráci řídí v podstatě dva orgány: Baltský ministerský výbor (angl. Baltic Ministerial Comitee), který je reprezentován ministry obrany a Baltský vojenský výbor (angl. Baltic Military Comitee), který je složen z velitelů ozbrojených sil. Řídící skupiny se schází třikrát ročně na tzv. Fóru baltské bezpečnostní podpory – Baltic Security Assistance Forum (BALTSEA), aby zlepšovaly spolupráci a koordinovaly činnost ze strany podpůrných států.²³⁴ Mezi hlavní společné projekty řadíme Baltský prapor (angl. Baltic Battalion - BALBAT), Baltskou námořní flotilu (angl. Baltic Naval Squadron - BALTRON), Kontrolní síť baltského vzdušného prostoru (angl. Baltic Surveillance Network - BALTNET) a Baltskou obrannou akademii (angl. Baltic Defence College - BALTDEFCOL).²³⁵

4.5.6.1 Baltský prapor

Vojenská spolupráce baltských států je založena na sérii několika dohod o vytvoření společných vojenských sborů. Prvním společným projektem bylo vytvoření vojenské jednotky pod názvem BALBAT (Baltic Peacekeeping Battalion), která byla zpočátku určena pro mírovou operaci v bývalé Jugoslávii. Jednání o založení Baltského praporu byla započata v listopadu 1993, k samotnému podpisu dohody o vytvoření došlo v září 1994. Po taktické přípravě a celkovém zlepšení vojenských standardů, byly oddíly BALBAT schopny spolupracovat při různých mírových operacích ve světě. Například Estonci byli na přelomu roku 1996 - 1997 nasazeni pod vedením Norska v Libanonu v rámci mise UNIFIL, Litevci

²³⁴ Estonian Foreign Ministry. Co-ordination between Supporting Countries and the Baltic states – BALTSEA [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=node/4105>>

²³⁵ Estonian Foreign Ministry. Baltic Military Co-operation [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=node/4105>>

s Dány a Lotyšů se Švédy byly v letech 1998 - 2000 nasazeni v rámci mise SFOR a IFOR v Bosně a Hercegovině.²³⁶

BALTBAT zároveň přispívá k rozvoji národních obranných sil v Pobaltí, a to prostřednictvím rotace odborného personálu a také prostřednictvím vojenského zařízení darovaného podpůrnými zeměmi. BALTBAT má totiž finanční podporu v Belgii, Dánsku, Finsku, Francii, Německu, Islandu, Nizozemí, Norsku, Polsku, Švédsku, Švýcarsku, Velké Británii a Spojených státech amerických. Poté, co byla v roce 1994 podepsána premiéry baltských zemí smlouva o vytvoření mírové jednotky BALTBAT, byla následně uzavírána baltskými ministry obrany dohoda s výše zmíněnými podpůrnými státy. Dohoda konkretizovala první kroky společného projektu a jmenovala Dánsko jako vedoucí národ v mezinárodní koordinaci.²³⁷

V lednu 1996 byl zahájen provoz centrálního velitelství BALTBAT v lotyšském městě Ādaži, nedaleko hlavního města Rigy. Estonsko, Lotyšsko a Litva mají vedle něj svá národní velitelství. Estonsko v Paldiski, Lotyšsko v Ādaži a Litva v Rukle. Baltský prapor se dále skládá z nezbytné logistiky, kterou koordinuje podpůrná jednotka s názvem Baltic Support Group, a národních pěších rot známých jako ESTCOY, LATCOY a LICOY. Pozice velitele, zástupce velitele a náčelníka štábu se pravidelně střídá mezi Estonskem, Lotyšskem a Litvou každé dva roky tak, aby všechny tři země byly stejně zapojeny. Interně používá každá z rot svůj národní jazyk, oficiálním jazykem velení je angličtina. Důvodem je zejména komunikace uvnitř mezinárodních jednotek.²³⁸

²³⁶ DANČÁK, Břetislav. *Pobaltí v transformaci*. Brno: MPÚ, 1999. S. 128.

²³⁷ Estonian Foreign Ministry. The Baltic Battalion (BALTBAT) [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=node/4105>>

²³⁸ Estonian Foreign Ministry. The Baltic Battalion (BALTBAT) [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=node/4105>>

V květnu 2000 bylo na summitu ministrů obrany provedeno zhodnocení dosavadní spolupráce a současně byla navržena podoba budoucího rozvoje. Mezi hlavní cíle rozvoje byly zařazeny integrace znalostí a dovedností získané v rámci odborné přípravy a jejich implementace do národních struktur, zajištění plné podpory z hlediska řízení, logistiky, vybavení a financování, kterých bylo dosaženo ve střednědobém období v letech 2001 – 2005. Plán rozvoje však zejména předpokládal vytvoření tří národních praporů nazvaných podle daného státu ESTBAT, LATBAT a LITBAT, ve kterých bude docházet ke vzájemnému střídání dostatečného množství vyškoleného personálu a prapory si budou takto vyměňovat zkušenosti. Tímto krokem by měla být zajištěna požadovaná kvalita BALTBAT. Vytvoření ESTBAT, LATBAT a LITBAT bylo dokončeno již na počátku roku 2001, plně funkční je od konce roku 2005. Každá země si tak udržuje jeden prapor na dohodnuté úrovni připravenosti. Každý národní prapor má dohodu s dalším státem, který pomáhá s koordinací činností. ESTBAT spolupracuje s Finskem, LATBAT se Švédskem a LITBAT s Dánskem.²³⁹

4.5.6.2 Baltská námořní flotila

Jak již název vypovídá, jedná se o spolupráci námořních jednotek. BALTRON, který byl založen v roce 1998, je zaměřen na podporu spolupráce a vzájemného porozumění mezi pobaltským námořnictvem. Jednotlivé oddíly pracují dle standardů NATO a BALTRON je proto schopen se účastnit mírových operací pod vedením NATO. Hlavní náplní práce je odminování Baltského moře v důsledku 2. světové války, ale též jsou to různé záchranné akce. Baltská námořní flotila je složena z jedné až dvou lodí od každého členského státu. Aktuálně v Baltském moři působí jedna minolovka, dvě vyhledávačky min, velitelská loď a pomocná

²³⁹ Estonian Foreign Ministry. The Baltic Battalion (BALTBAT) [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=node/4105>>

lodí. Na lodích se pravidelně s roční rotací střídají zodpovědní zaměstnanci, které jednotlivé baltské státy poskytují. Nezbytností jsou také vzdělávací centra BALTRON.²⁴⁰

Myšlenka zintenzivnění spolupráce mezi pobaltským námořnictvem se objevila poprvé v roce 1995, kdy se konalo první společné námořní cvičení pod názvem Amber Sea 95. V prosinci roku 1996 byly proto zahájeny praktické přípravy na zřízení BALTRON, a to na společném semináři v litevském hlavním městě Vilnius. V průběhu následujícího roku bylo ministry obrany baltských zemí rozhodnuto o zřízení hlavního štábu BALTRON, které se nachází v Estonsku ve městě Tallinn. Kromě hlavního štábu zde najdeme i školicí středisko Baltské námořní flotily.²⁴¹

16. dubna 1998 byla uzavřena tripartitní dohoda o založení Baltské námořní flotily s názvem BALTRON (z angl. Baltic Naval Squadron). Dohoda zdůrazňuje již výše zmíněnou hlavní funkci BALTRON, která spočívá v provádění operací odminování s cílem dosažení potřebné bezpečnosti, taktéž spočívá v případné účasti na mezinárodních mírových operacích stejně jako v účasti na operacích, které přispívají ke stabilitě regionu. Rozhodnutí týkající se konkrétních operací musí vzejít z konsenzu a v souladu s vnitrostátními právními předpisy a postupy. Z tohoto důvodu byla posílena pravomoc ministrům obrany ve věci přijímání konkrétních opatření spadající do této oblasti. Vzhledem k tomu, že pro Estonsko, Lotyšsko a Litva byla bezpečnost jejich regionu jedním z nejdůležitějších motorů spolupráce, bylo naprosto žádoucí, aby operace BALTRON byly vykonávány v souladu se smlouvou uzavřenou mezi NATO a státy zúčastněnými v programu Partnerství pro mír.²⁴² Jednalo se

²⁴⁰ Estonian Foreign Ministry. The Baltic Naval Squadron (BALTRON) [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=node/4105>>

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl Baltijos jūrų eskadros įkūrimo [online]. *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*. 2010-09-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.urm.lt/index.php?2959598085>>

tak o další krok baltských zemí, který je přiblížil k plnohodnotnému členství v Severoatlantické alianci. 28. dubna 1998 byla slavnostně otevřena námořní základna v Tallinnu. Obdobně jako v případě BALTBAT, i BALTRON používá jako komunikační jazyk velení angličtinu. Důvod je opět ryze praktický, a to snadnější komunikace na mezinárodních akcích.²⁴³

4.5.6.3 Kontrolní síť baltského vzdušného prostoru

Kontrolní síť baltského vzdušného prostoru s názvem BALTNET (z angl. Baltic Air Surveillance Network) je dalším společným projektem baltských zemí, který podpořil integraci tohoto regionu do Severoatlantické aliance. Projekt BALTNET provádí monitoring vzdušného prostoru. Z tohoto důvodu spolupracuje s vojenskými a civilními leteckými úřady Estonska, Lotyšska a Litvy. Předpokladem ke vzniku BALTNET bylo úsilí pobaltského regionu zajistit bezpečnost s ohledem na ochranu vzdušného prostoru. V roce 1994 proto začala vznikat komunikační síť za podpory Spojených států amerických v rámci projektu Regional Airspace Initiative.²⁴⁴

V dubnu 1997 se ministři obrany baltských států dohodli umístit hlavní koordinační středisko BALTNET do litevského města Karmélava, nedaleko Kaunasu. Slavnostní otevření proběhlo 6. června 2000. 4. dubna 1998 došlo k uzavření dohody o zřízení BALTNET, kterou podepsali ministři obrany. Od roku 2000 je BALTNET plně operativní a odpovídající standardům NATO. Od 1. ledna 2001 byl zahájen nepřetržitý letecký dozor nad vzdušným prostorem souvisle ve všech národních centrech pobaltských států, resp. Regionálních kontrolních koordinačních střediscích vzdušného prostoru, označované jako RASCC

²⁴³ Estonian Foreign Ministry. The Baltic Naval Squadron (BALTRON) [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=node/4105>>

²⁴⁴ DANČÁK, Břetislav. *Pobaltí v transformaci*. Brno: MPÚ, 1999. S. 128.

(z angl. Regional Airspace Surveillance Co-ordination Centre). Integrovaný informační systém umožňuje prohlížet, identifikovat a sledovat letový provoz v rámci celého regionu.²⁴⁵ Vzhledem k tomu, že baltské státy byly 29. března 2004 přijaty do struktur NATO, byl následně 7. dubna 2004 BALTNET oficiálně připojen k NATO Integrated Air Defence System (NATINADS),²⁴⁶ což je společný integrovaný systém NATO na obranu vzdušného prostoru. Jeho smyslem je zajistit svobodu, obranu aliančního území a ochranu obyvatelstva. Zahrnuje síť propojených systémů, které jsou schopny identifikovat, sledovat a klasifikovat vzdušné objekty. V případě nutnosti je možné na obranu použít zbraně řízené ze země nebo z pohotovostních letounů.²⁴⁷

4.5.6.4 Baltská obranná akademie

Baltská obranná akademie BALTDEFCOL (z angl. Baltic Defence College) byla založena v roce 1998 na základě trojstranné dohody mezi Estonskem, Lotyšskem a Litvou z 12. června téhož roku. Akademie byla vytvořena za účelem zlepšení vojenského vzdělávání a rozvoje pro budoucí vyšší štábní důstojníky. Založení BALTDEFCOL byl zároveň nejúčinnější způsob, jak vzdělávat budoucí důstojníky na úrovni kompatibilní se standardy NATO. Smluvní strany se dohodly, že sídlo BALTDEFCOL bude zřízeno v estonském městě Tartu. Pracovním jazykem je opět angličtina. Činnost a učební cíle musí být dle dohody vedeny tak, aby umožnily integraci do zásad a postupů NATO a zároveň, aby baltské země připravily na plnohodnotné členství v NATO. Oficiální otevření BALTDEFCOL proběhlo 25. února 1999, první kurz, do kterého nastoupilo 32 budoucích důstojníků, se v Tartu konal od srpna téhož roku.

²⁴⁵ Estonian Foreign Ministry. The Baltic Air Surveillance Network (BALTNET) [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=node/4105>>

²⁴⁶ Ministry of Defence of Latvia . BALTNET (Joint Baltic Air-space Surveillance System) [online]. c2012 [cit. 2013-01-31]. *Ministry of Defence of Latvia*. Dostupné z WWW:<http://www.mod.gov.lv/en/Par_aizsardzibas_nozari/Politikas_istenosana/Baltijas_valstu_milit_sadarbibu/Baltnet.aspx>

BALTDEFOL má svůj vlastní rozpočet, pečeť a znak (viz příloha č.8). V souladu s ustanovením smlouvy o založení BALTDEFOL byla posílána pravomoc ministrů obrany, kteří ustanovují organizační strukturu Baltské obranné akademie, která je naopak zodpovědná za správu a koordinaci činností. Taktéž ministři obrany provádí potřebná administrativní opatření, kterými se řídí spolupráce s BALTDEFOL.²⁴⁸

Aktivity a kurzy vedené Baltic Defence College berou v úvahu obecné politické a správní podmínky, úkoly národní obrany a obranné koncepce v pobaltských státech. Kurzy zdůrazňují demokratické principy vedení a pomoc při přípravě důstojníků. BALTDEFOL je mezinárodně podporován zejména severní a západní Evropou. Největší část této podpory pochází z Dánska, Finska, Norska, Švédska a Švýcarska. Dalšími podporovateli jsou Belgie, Francie, Německo, Island, Nizozemí, Polsko, Velká Británie a Spojené státy americké. Jejich vzájemná podpora je v praxi vyjádřena formou financí, darování vybavení, či prostřednictvím nabídky studijních cest a poskytováním externích lektorů.²⁴⁹

Kromě mezinárodní podpory je nutné zmínit i skutečnost, že dohodou zemí pobaltské trojky z 14. června 1999 byly přijaty následující výhody: BALTDEFOL byl v souladu s vnitrostátními právními předpisy osvobozen od cla, daně z přidané hodnoty a též od spotřební daně na zboží, které je dováženo pro interní potřebu. Další finanční podpora spočívá ve vstřícnosti s přijetím žádosti týkající se osvobození od letištních poplatků prostřednictvím například vojenského letiště nebo

²⁴⁷ North Atlantic Treaty Organization. NATO Integrated Air and Missile Defence [online]. *North Atlantic Treaty Organization*. 2012-05-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_8206.htm>

²⁴⁸ Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl Baltijos gynybos koledžo [online]. *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*. 2010-09-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW: <<http://www.urm.lt/index.php?2959598085>>

²⁴⁹ Estonian Foreign Ministry. Baltic Defence College (BALTDEFOL) [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW: <<http://www.vm.ee/?q=node/4105>>

vojenských letadel.²⁵⁰ V současnosti je studium na Baltské obranné akademii je otevřeno nejen pro zájemce z Estonska, Lotyšska a Litvy, ale i z ostatních členských států NATO či EU a navíc též pro adepty z Ukrajiny, Moldávie, Gruzie a Bosny a Hercegoviny.²⁵¹

Pro roky 2010 – 2016 si BALDEFCOL vytýčil strategické cíle rozvoje. Hlavním předpokladem je, že toto vojenské vzdělávací centrum funguje podle standardů NATO a respektuje potřeby pobaltských států. Pro zlepšení výuky se snaží neustále zvyšovat kvalitu kurzů, které by měly být vedeny za účasti kvalifikovaných pedagogických pracovníků, a to i ze zahraničí.²⁵²

Společná strategie baltských států pro začlenění do NATO ukázala, že i v případě bezpečnostní spolupráce je velmi podstatná míra institucionalizace, která má však své racionální opodstatnění.

Vstupem do EU a NATO bylo docíleno hlavních cílů, díky kterým se podařilo Estonsku, Lotyšsku a Litvě zajistit v regionu bezpečnost a politickou a ekonomickou stabilitu. Hlavní očekávání byla tímto naplněna.

4.6 Politické vztahy baltských zemí k vnějšmu prostředí

Moderní forma spolupráce baltských zemí není zaměřena jen vnitroregionálně, ale jak jsem již naznačil, jsou z jejich strany navazovány užší vztahy s dalšími regionálními integracemi. Nejvýznamnějšími regiony v tomto směru jsou země Beneluxu, ale především strategická kooperace se státy v prostoru baltského regionu či jeho blízkosti, která se odehrává

²⁵⁰ Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl išsimokslinimo pripažinimo Baltijos valstybių aukštojo mokslo erdvėje [online]. *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*. 2010-09-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.urm.lt/index.php?2959598085>>

²⁵¹ Estonian Foreign Ministry. Baltic Defence College (BALDEFCOL) [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=node/4105>>

²⁵² Estonian Foreign Ministry. BALDEFCOL Development Plan 2010-2016 [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=node/4105>>

prostřednictvím dvou hlavních seskupení, které mají obdobnou členskou základnu. Zaprvé jsou cílem severské státy Dánsko, Finsko, Island, Norsko a Švédsko a zadruhé pak státy, jejichž pobřeží jsou součástí Baltského moře, tedy baltský region. V následujících kapitolách se zaměřím na specifikaci kooperace v uvedených regionech.

4.6.1 Spolupráce severských a baltských států

Moderním konceptům spolupráce obou oblastí předcházela určitý historický vývoj. Zmíním nejpodstatnější momenty. V revolučních a válečných letech 1905 až 1918 došlo k obsazení pobaltských zemí Německem. Po ukončení války došlo k vytvoření konceptu tzv. Baltské ligy, která měla za cíl sjednotit západní a východní břeh Baltského moře a určovat tak směr budoucího vývoje národů. Hlavním úkolem Baltské ligy bylo zabránit dalším snahám mocností, Německu a Rusku, které by vedly k narušování svobody baltských států.²⁵³ Další snahou o spojení byl pokus z roku 1933, kdy byl v Lotyšsku založen spolek Baltijas Ūnija. Počátkem 20. století tedy existovaly určité snahy, které by umožňovaly rozvoj spolupráce, podpory a vývoje nových států. Bohužel 2. světová válka a následný poválečný vývoj tyto plány zhatily. Příčiny krachu můžeme hledat i v tom, že formy kooperace byly zcela nové, státy Pobaltí byly na počátku samostatného vývoje a cíle, které si kladly, nebyly schopny konkretizovat a koordinovat.²⁵⁴

Dnešní svobodná Evropa umožnila oživit dávnou myšlenku vytvoření Baltoskandie. Tedy prostoru, který zahrnuje pobaltské státy,

²⁵³ ZÁJEDOVÁ, Ivi. Spolupráce pobaltských a severských států. In: *Středoevropské politické studie* [online]. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně, 2005. 1.2.2005 [cit. 2013-03-08]. ISSN 1212-7817. Dostupné z WWW:<<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=224>>

²⁵⁴ Tamtéž.

Finsko a Skandinávii.²⁵⁵ V letech 1992 – 1995 se v Baltském shromáždění živě diskutovalo o rozšířeném modelu spolupráce směrem k severským zemím. Poslanci byly správně přesvědčeni, že tato forma spolupráce přispěje k posílení politického a hospodářského rozvoje ve státech Pobaltí.²⁵⁶ Výsledkem společných jednání bylo vytvoření skupiny NB 5+3, později NB-8. Pod pojmem NB-8 se skrývá osm států patřících mezi severské či baltské státy. Písmena NB jsou zkratkou z anglických slov Nordic a Baltic. Původně se spolupráce v této oblasti označovala jako „skupina 5+3“, která na jedné straně zahrnovalo Dánsko, Finsko, Island, Norsko a Švédsko a na druhé straně Estonsko, Lotyšsko a Litvu (viz příloha č. 5). Pravidelné konzultace formátu “5+3” přerostly ve formát „8“.²⁵⁷ Stalo se tak v roce 2000 na podnět současného estonského prezidenta, tehdy ještě ministra zahraničí, Toomase Hendrika Ilvese, který volal po lepším pojmenování formátu spolupráce, který by vyjadřoval větší jednotu severských a pobaltských zemí, a to pod názvem Nordic-Baltic-Eight (NB 8). Při pohledu na vzájemné relace lze vysledovat, že Estonsko má exkluzivní vztahy s Finskem a Lotyšsko se Švédskem. Litva takové nadstandardní vztahy s žádnou severskou zemí nemá, nicméně je všestranně podporována Dánskem.²⁵⁸

Míra institucionalizace je v případě spolupráce NB-8 nízká. Nejsou vytvořeny žádné zvláštní struktury nebo organizace, které by řídily spolupráci. Na druhé straně je na každý kalendářní rok určen jeden členský stát, který spolupráci koordinuje. V roce 2013 je tímto

²⁵⁵ ZÁJEDOVÁ, Ivi. Spolupráce pobaltských a severských států. In: *Středoevropské politické studie* [online]. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně, 2005. 1.2.2005 [cit. 2013-03-08]. ISSN 1212-7817. Dostupné z WWW:<<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=224>>

²⁵⁶ Baltic Assembly. International inclusion, 1992 – 1995 [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/history/international-inclusion>>

²⁵⁷ Ministerstvo zahraničních věcí. Litva - Zahraničně politická orientace [online]. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*. 17.01.2011 [cit. 04.12.2012]. Dostupné z WWW:<http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/litva/politika/zahranicne_politicka_orientace.html>

²⁵⁸ Estonian Foreign Ministry. Nordic-Baltic Co-operation [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=node/4105>>

koordinátorem Švédsko, které bude příští rok vystřídáno Estonskem. Mezivládní spolupráce NB-8 probíhá především ve formě výročních schůzí premiérů a ministrů zahraničních věcí členských zemí, které se pravidelně konají již od roku 1993. Kromě ministrů zahraničních věcí a premiérů se scházejí také ministři a ministerští úředníci z ostatních sektorů, experti a diplomati. Vedle mezivládní spolupráce je praktikována i spolupráci meziparlamentární, v jejímž rámci se na pravidelných ročních summitech scházejí Severská rada²⁵⁹ a Baltské shromáždění.²⁶⁰ Na této formě spolupráce se státy dohodly v roce 1992, pravidelná setkání jsou praktikována od roku 2006. Mezi klíčová témata spolupráce tradičně patří podpora vzdělávání, výzkumu a inovací, ochrana životního prostředí, posílení veřejné bezpečnosti, boj proti rasismu, xenofobii a sociálnímu vyloučení či ochrana zdraví.²⁶¹

4.6.2 Rada států Baltského moře

Rada států Baltského moře (angl. The Council of the Baltic Sea States - CBSS) je volnou formu spolupráce, v podstatě politickým fórem regionální mezivládní spolupráce. Členy Rady jsou Dánsko, Estonsko, Finsko, Německo, Island, Lotyšsko, Litva, Norsko, Polsko, Rusko, Švédsko a zástupce Evropské komise (viz příloha č. 6). Založena byla roku 1992 v Kodani jako reakce na geopolitické změny, ke kterým došlo v oblasti Baltského moře s koncem studené války. CBSS přispěla k zajištění následného pozitivního vývoje v regionu Baltského moře a sloužila jako hnací motor pro při vytváření multilaterální spolupráce. Stálý mezinárodní sekretariát, na jehož financování se podílí všechny

²⁵⁹ Severská rada je meziparlamentní organizace, která je složena ze zástupců Dánska, Finska, Islandu, Norska, Švédska a tří autonomních území Ålandských ostrovů, Faerských ostrovů a Grónska.

²⁶⁰ Estonian Foreign Ministry. Nordic-Baltic Co-operation [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=node/4105>>

členské státy, se od roku 1998 nachází ve Stockholmu. Míra institucionalizace je stejně jako v případě NB -8 minimální. Koordinace spolupráce je zajištěna předsednickým státem, ministr zahraniční předsedající země je navíc zodpovědný za činnost Rady. Předsednictví rotuje mezi členskými státy s platností vždy od 1. července do konce června následujícího roku. Pro přelomový rok 2012/2013 je předsednickou zemí Ruská federace, která si v tomto období klade za hlavní témata spolupráce modernizaci a inovaci, podporu mládeže, podporu PPP praktik²⁶² a boj proti radikalismu a extremismu. Mezi hmatatelné výsledky spolupráce CBSS patří odstranění regionálních ekonomických překážek obchodu a investic, zlepšení jaderné a radiační bezpečnosti, vybudování důvěry prostřednictvím podpory demokracie a lidských práv a podpora přeshraniční spolupráce.²⁶³

Další vývoj spolupráce se by se měl ubírat směrem, který byl dohodnut na summitu ve Vilniusu v roce 2010. Program pod názvem Vize 2020 pro region Baltského moře prezentuje odhodlání států učinit pokrok v pěti dohodnutých dlouhodobých prioritách týkajících se rozvoje spolupráce v oblasti hospodářství, energie, životního prostředí, civilní bezpečnosti, vzdělávání a kultury.²⁶⁴

Možnost mezivládní a meziparlamentní spolupráce mezi Pobaltím a severskými zeměmi je umožněna díky vzájemné ekonomické a politické podpoře, územní blízkosti, sdílením obdobných hodnot. Prakticky je uskutečňována jednak prostřednictvím setkání premiérů, ministrů odpovídajícího sektoru, odborníků, ministerských úředníků a jednak

²⁶¹ Ministry of Foreign Affairs of Latvia. Co-operation between the Baltic and Nordic countries [online]. *Ministry of Foreign Affairs of Latvia*. c2013 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW: <<http://www.mfa.gov.lv/en/policy/4595/cooperation-between-the-baltic-and-nordic-countries/>>

²⁶² Public-Private-Partnerships (PPP) je partnerství veřejného a soukromého sektoru v oblasti veřejné infrastruktury a veřejných služeb.

²⁶³ The Council of the Baltic Sea States. The Council [online]. *The Council of the Baltic Sea States*. c2011 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW: <<http://www.cbss.org/CBSS-The-Council/the-council>>

²⁶⁴ Tamtéž.

prostřednictvím společných jednání Baltského shromáždění a Severské rady. Pobaltské státy se podílí i na spolupráci v rámci celého baltského regionu, jednotlivé státy jsou sdruženy pod regionální seskupení CBSS.

V obou případech dochází permanentně k posilování spolupráce cestou vzájemné podpory v klíčových sektorech, tj. v hospodářství, životním prostředí, bezpečnosti, vzdělávání, kultury, apod.)

Vzhledem k charakteru pobaltské regionální spolupráce nedošlo k rozšiřování o další členy kooperace, nicméně otevřená spolupráce s vnějším prostředím je velmi podstatná. Jak již bylo zmíněno, baltské státy se soustředí na spolupráci především se zeměmi baltského regionu (CBSS), severskými státy (NB-8) a zeměmi Beneluxu.

5 EKONOMICKÁ INTEGRACE STŘEDNÍ A SEVEROVÝCHODNÍ EVROPY

Mezistátní spolupráce podpořené různými dohodami a smlouvami jsou v základu motivovány bezpečnostně, politicky, sociologicky, ale také ekonomicky. Integracím, které mají hnací motor v podobě ekonomické spolupráce se věnuji v následujících kapitolách. V souladu s tématem této práce se jedná o již několikrát avizované zóny volného obchodu v prostoru střední a severovýchodní Evropy.

Úvodem se zaměřím na problematiku ekonomické integrace. Pro přehlednost se typologicky rozděluje dle konkrétních stádií vývoje. Nejnižším stupněm je právě pásmo volného obchodu (angl. free trade zone, area, agreement či association). Charakteristické pro něj je odstraňování celních a dalších bariér vzájemného obchodu spolupracujících zemí, které se může týkat veškerých, někdy však jen některých výrobků či určitého segmentu trhu. V obchodním vztahu vůči třetím, zemím si každý členský stát stanovuje vlastní pravidla. Státy nevystupují jednotně, ale naopak individuálně si určují a udržují vlastní celní sazby. V praxi to znamená, že nezúčastněná země se v případě snahy o proniknutí na trh zemí volného obchodu zaměřuje na státy s nejnižší celní sazbou, což může některé členské země značně znevýhodňovat.²⁶⁵

Vyšším stupněm ekonomické integrace je tzv. celní unie (angl. customs union), která stejně jako zóna volného obchodu odstraňuje obchodní bariéry mezi členskými zeměmi, ale navíc zavádí společný celní sazebník vůči třetím zemím. Dochází k aplikaci společné obchodní politiky, zejména v podobě úpravy vnějších cel, liberalizace obchodu či poskytování obchodních výhod třetím zemím. V minulosti se prakticky celní unie uplatnila například v roce 1948 v podobě vytvoření Beneluxu

²⁶⁵ PAVLÍK, Petr. Integrační procesy ve světě. In: JEHLIČKA, P., TOMESŠ, J., DANĚK, P. *Stát, prostor, politika - vybrané kapitoly z politické geografie* [online]. Praha: KSGRR Př UK, 2000. 20.02.2003 [cit. 2013-03-08]. Dostupné z WWW:<<http://prg.xf.cz/>>

(Belgie, Nizozemí a Lucemburskou) či v letech 1993 – 2004, kdy existovala celní unie mezi Českou a Slovenskou republikou.²⁶⁶

Dalším stupněm je tzv. Společný trh, který k volnému pohybu zboží a celní unii přidává navíc ještě volný pohyb výrobních faktorů, tedy pracovní síly a kapitálu. V praxi to znamená, že občané členských zemí se mohou svobodně pohybovat v teritoriu zemí společného trhu, a to nejen jako turisté, ale též jako potenciální pracovníci, kteří mají plné právo ucházet se zde o zaměstnání, případně zde pracovat a žít. Společný trh deklaruje čtyři základní ekonomické svobody, které jsou důvěrně známy i v prostředí Evropské unie, a to odstranění veškerých bariér volného pohybu zboží, osob, služeb a kapitálu v rámci společenství.²⁶⁷

Vyšší integrační stupeň představuje hospodářská unie, při které dochází k plné integraci členských států v nadnárodních orgánech, které jsou zároveň zodpovědné za vytváření hospodářské politiky. Hospodářská unie by měla být doprovázena tzv. politickou unií, která je nejvyšším stádiem integrace. V rámci politické unie jednotlivé orgány provádějí jednak společnou hospodářskou politiku, ale navíc soustředí své aktivity i do zahraniční, bezpečnostní, obranné a vnitřní politiky. Politická unie vystupuje v podobě federace nebo konfederace. Federace byla již popsána v kapitole zabývající se teoretickými integračními přístupy, dodám jen, že je symbolizována především společnou vládou a společným parlamentem. Konkrétní příklady najdeme ve státech jako Rakousko, Rusko, Německo či Švýcarsko. Poslední jmenovaný stát byl původně konfederací, která je charakteristická volnějšími vztahy mezi orgány unie a zúčastněnými státy. Navíc je kladen důraz na nezávislost jednotlivých složek, což v důsledku přináší oslabování ústředních orgánů. Uzavřená smlouva mezi jednotlivými členy jasně definuje oblasti, které

²⁶⁶ PAVLÍK, Petr. Integrační procesy ve světě. In: JEHLIČKA, P., TOMES, J., DANĚK, P. *Stát, prostor, politika - vybrané kapitoly z politické geografie* [online]. Praha: KSGRR PŘ UK, 2000. 20.02.2003 [cit. 2013-03-08]. Dostupné z WWW:<<http://prg.xf.cz/>>

²⁶⁷ Tamtéž.

budou spravovány společně. Zpravidla se týkají zahraniční politiky, obrany a měny. Mnohdy jsme svědky zavádění konfederativních prvků do platných federací.²⁶⁸ V konečném důsledku toto však vede k roztržitému územní soudržnosti. Jednoznačným příkladem byla Česká a Slovenská Federativní republika, která se po politicky vyhoceném boji, který byl navíc podpořen cílenými mediálními zprávami o nemožnosti společného soužití, rozpadla a k 1. lednu 1993 byly vytvořeny dva staronové suverénní státy Česká republika a Slovenská republika.

Konečným stádiem ekonomické integrace je tzv. monetární neboli měnová unie. Jejimi znaky jsou kompletní liberalizace všech čtyř ekonomických svobod, tj. volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu předpokládající odstranění všech fyzických, administrativních, technických a daňových bariér obchodu, ale navíc ještě zavedení společné měny a jedné centrální banky. Praktickým příkladem je virtuální evropská měnová jednotka Evropských společenství²⁶⁹ s názvem ECU (European Currency Unit) vzniklá 13. března 1979, která umožňovala mezinárodní zúčtování finančních operací. Nahrazena byla 1.1.1999 fyzickou měnovou jednotkou EURO, která je oficiálním platidlem především v 17 zemích eurozóny. Zavedení měnové unie tedy předpokládá mezi zúčastněnými zeměmi nezvratnou konvertibilitu měn, celkovou liberalizaci kapitálových toků, integraci bankovních a finančních trhů, neodvolatelný fixing (neodvolatelná konstanta) směnných kurzů bez flukтуаčního pásma a akceptaci jednotné monetární politiky řízené centrální bankou.²⁷⁰

²⁶⁸ PAVLÍK, Petr. Integrační procesy ve světě. In: JEHLIČKA, P., TOMEŠ, J., DANĚK, P. *Stát, prostor, politika - vybrané kapitoly z politické geografie* [online]. Praha: KSGRR Př UK, 2000. 20.02.2003 [cit. 2013-03-08]. Dostupné z WWW:<<http://prg.xf.cz/>>

²⁶⁹ Evropská společenství je název pro společenství spojující Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO), Evropské společenství pro atomovou energii (EURATOM) a Evropské hospodářské společenství (EHS), který byl používán od roku 1965, platný až po ratifikaci v jednotlivých zemích od roku 1967, a to na základě tzv. Slučovací smlouvy.

²⁷⁰ PAVLÍK, Petr. Integrační procesy ve světě. In: JEHLIČKA, P., TOMEŠ, J., DANĚK, P. *Stát, prostor, politika - vybrané kapitoly z politické geografie* [online]. Praha: KSGRR Př UK, 2000. 20.02.2003 [cit. 2013-03-08]. Dostupné z WWW:<<http://prg.xf.cz/>>

Zóna volného obchodu existovala na kontinentu Evropy od roku 1960. V tomto roce byla především z iniciativy Velké Británie založena Evropská zóna volného obchodu (dalšími členy byly Dánsko, Norsko, Portugalsko, Rakousko, Švédsko a Švýcarsko), která měla de facto představovat konkurenceschopné společenství vůči ekonomicky zaměřenému integračnímu uskupení pod názvem Evropské hospodářské společenství (EHS).²⁷¹ EHS bylo založeno proslulými Římskými smlouvami v roce 1957, členskými zeměmi byly Belgie, Lucembursko, Nizozemí, Francie, Německo a Itálie. Především odmítavý postoj Francie, resp. prezidenta Charlese de Gaulla zapříčinil, že se Velká Británie, i přes opakované žádosti, nestala další členskou zemí. To se nakonec změnilo až v roce 1969, když Francie s nástupem Georgese Pompidoua do prezidentského úřadu změnila stanovisko a Velké Británie byla následně v roce 1973 přijata do EHS. Do té doby bylo však možnou variantou, jak podpořit hospodářství v zemi, založení Evropské zóny volného obchodu. Ta v mírně pozměněné podobě funguje dodnes, kdy členskými zeměmi jsou Švýcarsko, Norsko, Island a Lichtenštejnsko. Mimo „kontinentální“ formy zóny volného obchodu se počátkem 90. let 20. století vytvořily další její formy, tentokrát na regionální bázi. Ve střední Evropě s názvem Středoevropská zóna volného obchodu (CEFTA) a v severovýchodní Evropě Baltská zóna volného obchodu (BAFTA).

5.1 Středoevropská zóna volného obchodu – CEFTA

Pro tuto kapitolu byly v úvodu diplomové práce formulovány následující klíčové otázky, na které budu zkoumáním spolupráce postupně předkládat adekvátní odpovědi.

1. Vyvíjely členské země snahu k vytvoření integrace přirozenou, nenásilnou cestou?

²⁷¹ ROMANCOV, Michael; ROMANCOVOVÁ, Eva. *Evropské politické a ekonomické instituce*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. S. 147.

2. Jaké konkrétní cíle členské země sledovaly?
3. Pomohla účast v integraci členskými zeměmi v dalším ekonomickém, politickém či kulturním vývoji?
4. Dodržovaly jednotlivé země vždy jednotný, stejný přístup?
5. Byl vznik a vývoj integračního uskupení ovlivněn geograficky, historicky, kulturně, politicky a jazykově?
6. Byl vznik a následný vývoj integračního uskupení motivován ekonomickým, politickým a bezpečnostním hlediskem?
7. Byl vznik a vývoj integračního uskupení ovlivněn členstvím v tzv. východním bloku? Probíhala zde společná snaha o socioekonomickou transformaci?
8. Byla zásadním způsobem pozměněna vstupní očekávání na výstupu?
9. Do jaké míry je pro daný typ integračního uskupení podstatná míra institucionalizace?
10. Pokud se model spolupráce projevil jako prospěšný, došlo ke snaze rozšiřování o další členy?
11. Byla ekonomická či politická spolupráce vzorem pro vznik obdobných integrací fungujících na podobném principu?

5.1.1 Vznik středoevropské ekonomické integrace

Zakládajícími státy CEFTA byly státy Visegrádské čtyřky. Jejich detailní popis na základě předem definovaných kategorií jsem předložil již v kapitole věnované politické integraci zemí střední Evropy. V této kapitole se naopak zaměřím na ekonomickou spolupráci a integraci ve sledovaném regionu.

Začátek 90. let 20. století byl ve východním bloku ve znamení pádu vlády komunistické strany. S tímto faktem souvisela i následně nutná socioekonomická transformace v zemích s nově vydobytou demokracií. V jejím rámci bylo nutné překonat komunistické instituce a nahradit je liberálně-demokratickými a vybudovat demokratický systém. Taktéž bylo zapotřebí vyřešit vztah soukromého a státního sektoru. Na konci června roku 1990 byla v Budapešti ukončena činnost Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP), tedy organizace pro centrální ovládání ekonomiky socialistických zemí ze strany Sovětského svazu.²⁷² Po této události se zcela logicky objevila snaha zemí nalézt nové ekonomické příležitosti na zahraničních trzích. Hmatatelným výsledkem byla spolupráce střeoevropských států s NATO, ale především s Evropskou unií. V průběhu roku 1992 země střední Evropy podepsaly s Evropskou unií tzv. asociační dohody, které zjednodušily obchod s některými komoditami zboží.²⁷³ Asociační dohoda sice neznamenal automaticky zaručení budoucího vstupu postkomunistických zemí do struktur Evropské unie, nicméně umožňovala určité uvolnění jak v ekonomické, tak v politické oblasti. Pro střeoevropské státy byl obchod se zeměmi Evropské unie realizovatelnější než se státy bývalé RVHP, která byla v první polovině 90. let poznamenány větším počtem obchodních bariér.²⁷⁴

Státy regionu střední Evropy se nechtěly v oblasti obchodu omezit pouze na země Evropské unie, i když pro ně byl obchod se západními vyspělými státy velmi významným. Usilovaly též o plnohodnotnou náhradu za ztracené východní trhy. Ekonomickou alternativou k zaniklé RVHP bylo vytvoření Střeoevropské zóny volného obchodu – CEFTA (Central European Free Trade Area). Motivací k založení nové formy spolupráce

²⁷² RVHP sdružovalo následující členské země: Sovětský svaz, Československo, Polsko, Maďarsko, Německo (resp. NDR), Rumunsko, Bulharsko, Vietnam, Albánii, Mongolsko, Kuba, přidruženou zemí byla Jugoslávie.

²⁷³ WAISOVÁ, Šárka. *Mezinárodní organizace a režimy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. S. 194.

bylo především rozšíření regionálního obchodu. Dalším nesporným důvodem bylo přesvědčení, že vzájemné soupeření není ku prospěchu, zejména, když v budoucnu chtěly být společně členy Evropské unie. Efektivní rozvoj a transformace, které vyústily v ekonomicko-politickou připravenost střeoevropského regionu navíc umožnily výhodu skupinového vystupování při vyjednáváních o možných ústupcích v hospodářské a politické oblasti během přístupových jednáních s Evropskou unií, ale také lepší výchozí pozici při získávání vyšší finanční a technické podpory z Bruselu pro programy týkající se zlepšování infrastruktury.²⁷⁵

Na závěr této kapitoly dodám, že míra institucionalizace uvnitř CEFTA byla téměř zanedbatelná. Na základě negativních zkušeností z minulosti, kdy byly státy členy direktivně řízené kooperace RVHP a nově také ze strachu z příliš velkých závazků, CEFTA odmítala hlubší institucionalizaci vzájemných vztahů. Společným orgánem tak byl pouze tzv. Společný výbor členských států CEFTA, navíc se ještě každoročně konal summit nejvyšších představitelů členských zemí.²⁷⁶

Jak je z výše uvedené pasáže zřejmé, počátek ekonomické spolupráce zemí Visegrádu byl jednoznačně ovlivněn ukončením studené války. Československo, Polsko i Maďarsko byly po většinu let 2. poloviny 20. století součástí tzv. východního bloku, kdy byly v roli politických satelitů Sovětského svazu. Tento fakt je možné chápat jako společnou historickou skutečnost, která má v případě vytváření ekonomické integrace pravděpodobně větší vliv než klasická historie střeoevropských národů zohledňující vývoj napříč staletími. Společnou snahou zmíněných států byla i tzv. socioekonomická transformace. Praktickým příkladem naplňováním této vize bylo zrušení komunistické instituce RVHP a její „nahrazení“ ekonomicky orientovanou integrační

²⁷⁴ WAISOVÁ, Šárka. *Mezinárodní organizace a režimy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. S. 195.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 195.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 198.

organizací CEFTA.

Vznik a vývoj integračního uskupení CEFTA byl ovlivněn taktéž kulturně, politicky a geograficky. Tyto kategorie je však, na rozdíl od politické integrace Visegrádské čtyřky či Pobaltských zemí, nutno chápat stejným způsobem jako výše zmíněný historický vliv, tj. v souvislosti s účastí ve východním bloku. Region střední a východní Evropy měl v 2. polovině 20. století podobný kulturní, politický a ekonomický charakter. Tato „sounáležitost“ a podobný osud se promítly ve snaze o vytvoření demokratické a liberální spolupráce CEFTA.

5.1.2 Společná deklarace o volném obchodu

Počátkem roku 1993 byla v Poslanecké sněmovně České republiky předložena k vyslovení souhlasu Středoevropská dohoda o volném obchodu mezi Českou republikou, Maďarskou republikou, Polskou republikou a Slovenskou republikou. Dohoda začala být naplňována již od 1. března 1993, v platnost vstoupila po ratifikaci v jednotlivých státech, a to k 1. červenci 1994.²⁷⁷ K podpisu deklarace, která byla následně navrhována ke schválení (ratifikaci) v členských zemích, došlo 21. prosince 1992 v polském Krakově, a to vládní delegací vedenou Vladimírem Dlouhým (ministr průmyslu a obchodu České republiky), Bélou Kádárem (ministr mezinárodních ekonomických vztahů Maďarské republiky), Andrejem Arendarskim (ministr pro zahraniční hospodářské vztahy Polské republiky) a Ľudovítem Černákem (ministr hospodářství Slovenské republiky). Společná dohoda potvrzovala pevný závazek k zásadám tržní ekonomiky a volného obchodu mezi jednotlivými národy. Státy vyjádřily svůj záměr aktivně se zúčastnit ekonomického integračního

²⁷⁷ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991 – 2004*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. S. 47.

procesu v Evropě.²⁷⁸ V následující části této kapitoly předkládám stručný přehled nejpodstatnějších návrhů obsažených ve společné deklaraci.

Z důvodu zabezpečení ekonomického růstu bylo nutné zvýšit rychlost provádění programu liberalizace obchodu. Z toho plynulo rozhodnutí, které vedlo k tomu, že země Visegrádu začaly okamžitě po podpisu jednat o zkrácení přechodného období z osmi na pět let, odstraňovat celní a necelní překážky a zahrnovat do Dohody zemědělské i průmyslové výrobky.²⁷⁹ Zmíněné přechodné období znamená dobu, během které se země zavázaly k vytvoření oblasti volného obchodu. V případě CEFTA byl termín oficiálně stanoven do 1. ledna 2001. Do té doby musely státy intenzivně podporovat harmonický rozvoj hospodářských vztahů pomocí rozšiřování obchodu se spravedlivými podmínkami mezi jednotlivými členy, dále pak musí zlepšovat životní a pracovní podmínky, zvyšovat produktivitu a finanční stabilitu.²⁸⁰

Konkrétní ustanovení týkající se dovozu a vývozu průmyslových výrobků přikazovalo v oblasti dovozních a vývozních cel nezavádět žádná nová cla a zároveň zrušit původní dovozní a vývozní cla. Současně se nevytvářel jakýkoliv jiný poplatek s rovnocenným účinkem, který by dovozní či vývozní clo nahrazoval. Zároveň bylo dohodnuto, že členské země nebudou zavádět jakékoliv množstevní omezení exportu a importu výrobků.²⁸¹ Takový systém by totiž zvýhodňoval ambicióznější státy a naopak snižoval hospodářský výsledek slabším, méně průrazným státům.

²⁷⁸ Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. *Středoevropská dohoda o volném obchodu mezi Českou republikou, Maďarskou republikou, Polskou republikou a Slovenskou republikou* [online]. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*. c2013 [cit. 2013-03-06]. Dostupné z WWW:<http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t0277_01.htm>

²⁷⁹ WAISOVÁ, Šárka. *Mezinárodní organizace a režimy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. S. 196.

²⁸⁰ Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. *Středoevropská dohoda o volném obchodu mezi Českou republikou, Maďarskou republikou, Polskou republikou a Slovenskou republikou* [online]. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*. c2013 [cit. 2013-03-06]. Dostupné z WWW:<http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t0277_01.htm>

²⁸¹ Tamtéž.

Ustanovení definující oblast zemědělských výrobků plně respektuje úlohu zemědělství. Členové se zavazují rozvíjet obchod zemědělskými výrobky a jsou si zároveň vědomi zemědělských politik v zemích, které se nebudou vzájemně jakýmkoliv způsobem omezovat. V případě, že by došlo k vážnému poškození trhů způsobené dovozem výrobků ze strany zúčastněných států, bude okamžitě zahájena konzultace s cílem nalézt vhodné řešení. Státy si taktéž nebudou vzájemně vytvářet překážky bránící obchodu, a to zejména ve formě vytváření různých interních veterinárních, zdravotně rostlinných a zdravotních nařízení, která by mohla mít diskriminační charakter.²⁸²

Všeobecná ustanovení zdůrazňují, že se smluvní strany zavazují k neuplatňování jakýchkoliv opatření nebo praktik vnitřní fiskální povahy, která by přímo či nepřímo zaváděla diskriminaci mezi výrobky pocházející ze zemí Dohody. Do pěti let od počátku platnosti společné deklarace budou zrušeny státní monopoly obchodního charakteru, které by také mohly způsobovat diskriminaci obchodních podmínek. Existují však výjimky, které zakazují či omezují dovoz, vývoz a tranzit. Ty se týkají zboží oprávněného z důvodu veřejné morálky, veřejného zájmu nebo veřejné bezpečnosti, taktéž ochrany zdraví nebo lidského života, života zvířat nebo rostlin, ochrany národních památek, které mají určitou uměleckou, historickou či archeologickou hodnotu, ochrany duševního vlastnictví nebo pravidel týkající se zlata či stříbra nebo zachování vyčerpatelných přírodních zdrojů.²⁸³

Platby za uzavřené a provedené obchody se zbožím budou dle dohody probíhat ve volně směnitelných měnách. Účastníci se zdrží

²⁸² Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. *Středoevropská dohoda o volném obchodu mezi Českou republikou, Maďarskou republikou, Polskou republikou a Slovenskou republikou* [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. c2013 [cit. 2013-03-06]. Dostupné z WWW:<http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t0277_01.htm>

²⁸³ Tamtéž.

devizových a administrativních omezení na poskytování, splácení či přijímání úvěrů ve vztahu k společnému obchodu se zbožím.²⁸⁴

Společná deklaráce o volném obchodu specifikuje konkrétní cíle, které jednotlivé členské země sledovaly. Těmi byly podpora harmonického rozvoje hospodářských vztahů pomocí rozšiřování obchodu se spravedlivými podmínkami, zlepšení životní a pracovní úrovně, zvýšení produktivity a zajištění finanční stability za předpokladu dodržování zásad tržní ekonomiky a volného obchodu. V průběhu prvních pěti let spolupráce, resp. do 1.1.2001, byla uskutečňována ekonomická transformace, během které se odstraňovaly celní a necelní překážky a začaly se do Dohody zahrnovat zemědělské a průmyslové výrobky.

Dalším nesporným cílem spolupráce byl uvažovaný vstup do Evropské unie. Ten však byl v počátku devadesátých let spíše cílem dlouhodobým, kterého bylo možné teoreticky dosáhnout za předpokladu splnění krátkodobých, tedy dílčích cílů.

5.1.3 Rozšiřování CEFTA

Základní kritéria, která umožňovala rozšiřování CEFTA o další potenciální kandidáty, byla stanovena v zakládající smlouvě o středoevropské zóně volného obchodu. Mezi podmínky, které je zapotřebí pro vstup do společenství splnit, patří členství ve Světové obchodní organizaci spojené s respektováním podmínek tohoto členství, zejména pak úsilí vedoucí k odstranění obchodních překážek. Další podmínkou je asociované členství v Evropské unii. Tímto krokem státy

²⁸⁴ Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. *Středoevropská dohoda o volném obchodu mezi Českou republikou, Maďarskou republikou, Polskou republikou a Slovenskou republikou* [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. c2013 [cit. 2013-03-06]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t0277_01.htm>

poukazují na skutečnost, že finální podobou spolupráce je postupná ekonomická transformace do stavu, který je na úrovni možného přijetí do Evropské unie. S rozšířením CEFTA o další stát musí jednomyslně souhlasit všechny stávající členové, po případném přijetí musí být uzavřené závazné bilaterální dohody o volném obchodu s každou zúčastněnou zemí ve společenství.²⁸⁵

Rozvoj spolupráce v rámci CEFTA byl v 90. letech vcelku úspěšný a přinesl pozitivní výsledky. Tento fakt oslovoval i další státy v jihovýchodní a severovýchodní Evropě (Pobaltí), které byly motivovány možností transformace a stabilizace vnitrostátní ekonomiky prostřednictvím integrace zemí se společnými zájmy. Konkrétními zájmy byly především posílení tržního hospodářství pomocí odbourání různých obchodních překážek a v neposlední řadě napojení na Evropskou unii, se kterou země uzavíraly asociované členství.

Společným konsenzem členských zemí CEFTA bylo postupně rozhodnuto o přijetí následujících států, se kterými byly podepsány přístupové smlouvy. K 1. lednu 1996 přistoupilo do CEFTA Slovinsko, k 1. červenci 1997 Rumunsko, k 1. lednu 1999 Bulharsko, k 1. březnu 2002 Chorvatsko a k 19. prosinci 2006 Makedonie. Poslední jmenovaný stát se stal členem již v době, kdy státy Visegrádské čtyřky a Slovinsko vystoupily z platformy CEFTA, neboť v roce 2004 došlo k jejich přijetí do Evropské unie. V roce 2007 potkal stejný osud i Rumunsko a Bulharsko. Tyto státy však byly dočasně členy CEFTA 2006 (viz níže). S koncem roku 2006 se začal měnit charakter CEFTA, zejména pak po geografické stránce (viz příloha č. 9). Zakládající státy nebyly již aktivními členy, hlavní aktivity se přesunuly na jihovýchod Evropy.²⁸⁶ Původní středoevropská zóna volného obchodu doznala z tohoto důvodu několika

²⁸⁵ WAISOVÁ, Šárka. *Mezinárodní organizace a režimy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. S. 199.

²⁸⁶ Velvyslanectví České Republiky v Záhřebu. CEFTA 2006 - Středoevropská zóna volného obchodu [online]. *Ministerstvo zahraničních věcí České Republiky*. 29.05.2009 [cit.2013-02-19]. Dostupné z WWW:<http://www.mzv.cz/zagreb/cz/obchod_a_ekonomika/cefta_2006_stredoevropska_zona_volneho.html>

zásadních změn, které jsou detailněji popsány v kapitole s názvem CEFTA 2006, což je název pro staronovou formu spolupráce v oblasti podpory společné ekonomiky.

Zmínil jsem, že o členství v CEFTA usilovaly i státy Pobaltí, tedy Litva, Lotyšsko a Estonsko. K tomuto kroku nakonec nedošlo, ale jak napovídá téma této diplomové práce, tak tyto státy se nechaly inspirovat a založily vlastní zónu volného obchodu (BAFTA), které je v praktické části věnována samostatná kapitola. Dalším státem, který projevil zájem o členství v CEFTA a přijat nikdy nebyl, bylo Rusko. Vzhledem k tomu, že v letech 1992 – 1997 měla CEFTA nesporné ekonomické úspěchy, projevila Ruská federace několikrát snahu o navázání spolupráce, například formou vytvoření reformované Rady vzájemné hospodářské pomoci, která by byla spojnicí mezi CEFTA a Ruskem. Důvody, proč k žádné formě kooperace nedošlo jsou z části snadno odvoditelné. Na základě zkušenosti z minulosti, období centrálně řízeného hospodářství, se přijetí jeví jako politicky neakceptovatelné. Dalším důvodem byly obavy z možných komplikací ze strany Evropské unie, kde by mohly asociační dohody ztroskotat na jejich neslučitelnosti při souběžně platné dohodě o volném obchodu s Ruskou federací. Státy CEFTA měly též obavy z destabilizace vlastních ekonomik vlivem ruských rizikových podniků a ruského hospodářství vůbec.²⁸⁷

Obsah kapitoly věnované rozšiřování CEFTA jednoznačně poukazuje na fakt, že model spolupráce se projevil jako úspěšný a prospěšný, což bylo motivující i pro další státy, zejména pak z jihovýchodní Evropy. Při splnění podmínek, které byly definovány v zakládající smlouvě o CEFTA, byly postupně přijaty Slovinsko, Rumunsko, Bulharsko, Chorvatsko a Makedonie.

²⁸⁷ WAISOVÁ, Šárka. *Mezinárodní organizace a režimy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. S. 200.

5.1.4 Plnění cílů CEFTA

Připomínám, že ne vždy bylo vystupování členských zemí opravdu jednotné, neboť vždy bylo do značné míry ovlivněno vnitřní politickou scénou jednotlivých států. Proto plnění předsevzatých cílů nebylo vždy jednoduché. Pokud se podíváme na časové souvislosti, tak po roce 1992 nastalo výrazné ochlazení spolupráce v rámci Visegrádské trojky, které trvalo až do konce roku 1997. Jedním z hlavních důvodů byla změna vlády v České republice, kdy se premiérem stal ekonom Václav Klaus. Nová pravicová vláda směřovala Českou republiku spíše k ekonomické spolupráci ve formě zóny volného obchodu než k politické mezivládní spolupráci Visegrádské skupiny. Vytváření společných institucí či společných projektů vycházejících z historické, kulturní, geografické příbuznosti nebylo prioritou. V duchu ideálu silného jedince, resp. státu, bylo snahou vytvořit silný národní stát, který nezná přerozdělování mezi bohatým a chudým. Jak jsem již uvedl v kapitole o Visegrádské spolupráci a koordinaci kroků vedoucích ke vstupu do EU a NATO, Václav Klaus, přesvědčený o české výjimečnosti, se dokonce vyjádřil, že Česká republika splní požadovaná kritéria nejdříve a bude tak jako první ze středoevropských zemí schopna se připojit k oběma klíčovým uskupením.

Konec roku 1997 přinesl v České republice výraznou změnu na pozici vládnoucí strany. Občanská demokratická strana čelila obviněním z nejasného financování, kdy se spekovalo o různých darech straně od podnikatelů, kteří se účastnili privatizace, poskytnuté však měly být prostřednictvím úmyslně nastrčených osob. V této souvislosti došlo ke spekulacím i kolem samotného Václava Klause. Tato příčina měla za následek demisi vlády.²⁸⁸ Novým předsedou vlády se dočasně od 2. ledna – 22. července 1998 stal bývalý guvernér České národní banky Josef Tošovský, který byl pověřen sestavením tzv. úřednické vlády.

²⁸⁸ V období od 4. července 1996 – 2. ledna 1998 byla tzv. 2. vláda Václava Klause tvořena koalicí ODS, ODA a KDU-ČSL.

Po předčasných volbách téhož roku se po vítězství České strany sociálně demokratické stal 22. července 1998 premiérem České republiky Miloš Zeman. Tímto krátkým přiblížením domácí politické situace na sklonku roku 1997 jsem se pokusil nastínit změnu, která do jisté míry ovlivnila formu vedení mezinárodní politiky. Došlo k oživení mezivládní spolupráce Visegrádské skupiny, která byla připravena především společně koordinovat kroky vedoucí k začlenění do struktur EU a NATO. Naopak tempo spolupráce v rámci CEFTA se začalo od roku 1998 výrazně zpomalovat.²⁸⁹ V roce 1998 se konal summit CEFTA ve slovinské Postoroži,²⁹⁰ před jehož konáním se ministři zemědělství zemí CEFTA společně dohodli na pozastavení procesu liberalizace obchodu se zemědělskými výrobky, a to až do té doby než bude provedena analýza národních zemědělských politik a jejich možná slučitelnost s požadavky Evropské unie. Tento krok významně zbrzdil slibně nastartovanou formu ekonomické spolupráce. To potvrdily i další summity CEFTA v následujících letech, neboť nepřinesly žádný výrazný posun v řešení obchodu se zemědělskými výrobky. Opakem byl obchod s průmyslovými výrobky, který vykazoval velmi pozitivní výsledky.²⁹¹

Nejen zmíněná situace na české politické scéně byla faktorem, který spolupráci CEFTA v určitých ohledech negativně ovlivnil. Každý z členů měl specifickou představu o liberalizaci vzájemného obchodu. Neshody se projevíly v aplikaci různých výjimek na průmyslové výrobky a také ve skutečnosti, že se nikdy nepodařilo zcela liberalizovat zemědělský trh. Rezervovaný byl i postoj Polska v otázce vnímání významu CEFTA. Polská republika se obávala, že CEFTA oslabí mezivládní spolupráci v rámci Visegrádské čtyřky, zejména v obchodně-ekonomické oblasti. Polskou prioritou na cestě k regionální integraci bylo zejména zajištění bezpečnosti, a to CEFTA při vší vůli nabídnout

²⁸⁹ WAISOVÁ, Šárka. *Mezinárodní organizace a režimy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. S. 196.

²⁹⁰ V roce 1998 byly členskými zeměmi CEFTA kromě zemí Visegrádu i Slovinsko, Rumunsko a Bulharsko.

²⁹¹ WAISOVÁ, Šárka. *Mezinárodní organizace a režimy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. S. 196.

nemohla.²⁹² Slovenská republika měla počátkem 90. let obdobný postoj k CEFTA jako Česká republika. Vzhledem k tomu, že slovenská zahraniční politika se orientovala více na ekonomickou než politickou dimenzi spolupráce, byla středoevropská zóna volného obchodu pozitivně přijata. A to až do té míry, že v roce 1995 padl z iniciativy tehdejšího premiéra Vladimíra Mečiara návrh, který předpokládal transformaci CEFTA do institucionalizované organizace se stálým sekretariátem v Bratislavě. Myšlenka byla sice zamítnuta, Slovensko se však snažilo i nadále využívat CEFTA k realizaci zahraničního obchodu. Konec 90. let byl postižen, stejně jako v České republice, poklesem zájmu o spolupráci v ekonomické integraci CEFTA. Maďarská republika také zpočátku podporovala vznik CEFTA, i když neměla nikdy vedoucí úlohu. Když Maďarsko poznalo, že efektivita spolupráce není taková, jaká byla z jeho strany očekávána, zaměřilo své zahraniční obchody směrem k západní Evropě a severní Americe. Zdá se, že členství v CEFTA bylo pro Maďarsko spíše pragmatické, neboť spolupráci vnímalo jako nástroj možné prezentace vůči Evropské unii a následně možného přijetí.²⁹³

Pokud se podíváme na výsledky spolupráce v plodnějších letech 1992 – 1997, pak je nutné zmínit následující. První výsledky se dostavily velmi rychle po zahájení samotné spolupráce. Podařilo se resuscitovat vzájemný obchod, který se brzy začal pohybovat ve výši několika set milionů dolarů. V letech 1992 – 1997 se obchod mezi zeměmi CEFTA více než zdvojnásobil. Tento pozitivní trend byl ovlivněn odbouráváním celních bariér uvnitř států Visegrádské skupiny. Před vstupem do Evropské unie v roce 2003 bylo již 90% obchodu s průmyslovým zbožím bez cla, v letech 1994 – 1996 došlo navíc ke snížení celních tarifů u většiny zemědělských výrobků na polovinu. Je však dobré mít na paměti fakt, že vzájemný obchod uvnitř zemí CEFTA byl svým způsobem

²⁹² LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991 – 2004*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. S. 50.

²⁹³ Tamtéž, s. 51.

až druhořadý, svým významem ho překonával trh orientovaný směrem k vyspělým západním státům s fungující tržní ekonomikou.²⁹⁴

Kapitola zaměřená na plnění cílů CEFTA poukazuje na skutečnost, že vystupování členských zemí nebylo vždy zcela jednotné a nebyl tak dodržen stejný přístup v chápání nastavení pravidel spolupráce. Tento fakt byl do jisté míry ovlivněn vnitřní politickou scénou jednotlivých států, kdy každý z nich měl specifickou představu o liberalizaci vzájemného obchodu, což se projevilo v požadavcích o vydání různých výjimek na průmyslové výrobky a také ve skutečnosti, že se nikdy nepodařilo zcela liberalizovat zemědělský trh.

Určitý rozpor ve vnímání spolupráce byl symbolizován postojem Polska, jehož prioritou v budované integraci bylo zajištění bezpečnosti. Slovensko naopak zastávalo obdobný názor k CEFTA jako Česká republika, tedy především ekonomickou dimenzi spolupráce. Další specifické chápání smyslu spolupráce reprezentovalo Maďarsko, které po zjištění, že efektivita spolupráce nenaplnuje jeho očekávání, nasměrovalo své zahraniční obchody směrem k západní Evropě a severní Americe.

Samotný vznik a vývoj integračního uskupení CEFTA byl motivován ekonomickým, politickým i bezpečnostním hlediskem, nicméně odděleně každý z těchto motivů zároveň představoval očekávání jednotlivých členských zemí.

I přes tuto názorovou roztržičnost je třeba poznamenat, že v nejpłodnějších letech 1992 – 1997 se obchod mezi zeměmi CEFTA více než zdvojnásobil.

²⁹⁴ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991 – 2004*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. S. 49.

5.1.5 CEFTA 2006

Jak již bylo zmíněno, CEFTA ve své původní podobě byla založena v roce 1992 v polském městě Krakov, kdy zakládajícími členy byly Česká republika, Slovenská republika (resp. do konce roku 1992 se jednalo o společný stát ČSFR – Česká a Slovenská Federativní Republika), Maďarská republika a Polská republika. Svůj středoevropský charakter začala měnit již od počátku roku 1996. V této kapitole přiblížím nejen vývoj od tohoto data, ale především její současnou podobu, do které se původní CEFTA transformovala po přijetí některých jejích členů do Evropské unie v letech 2004 a 2007.

1. ledna 1996 přistoupilo do CEFTA Slovinsko, dále pak 1. července 1997 Rumunsko, 1. ledna 1999 Bulharsko a 1. března 2002 Chorvatsko. 19. prosince 2006 byla podepsána přístupová smlouva pro další stát, a to pro bývalou jugoslávskou republiku Makedonii. Zakládající členové a taktéž Slovinsko vystoupily z platformy CEFTA v roce 2004, kdy byly přijaty do Evropské unie. Stejný postup následoval i v případě Rumunska a Bulharska v roce 2007, kdy byly tyto státy taktéž přijaty do Evropské unie. Rumunsko a Bulharsko však oproti zemím Visegrádu a Slovinsku byly dočasně ještě členy tzv. CEFTA 2006, tedy transformované původní středoevropské zóny volného obchodu, která se přesunula geograficky na jihovýchod Evropy, a to zejména do zemí bývalé Jugoslávie.²⁹⁵

CEFTA 2006 vznikla podpisem modernizované Smlouvy o volném obchodu v jihovýchodní Evropě dne 19. prosince 2006 v Bukurešti. Ostatně v průběhu roku 2007 by z původních členů zbyly pouze Chorvatsko a nově přijatá Makedonie, což by pro větší spolupráci a ekonomickou stabilizaci jihovýchodní Evropy bylo opravdu málo. Nová

²⁹⁵ Velvyslanectví České Republiky v Záhřebu. CEFTA 2006 - Středoevropská zóna volného obchodu [online]. *Ministerstvo zahraničních věcí České Republiky*. 29.05.2009 [cit.2013-02-19]. Dostupné z WWW:<http://www.mzv.cz/zagreb/cz/obchod_a_ekonomika/cefta_2006_stredoevropska_zona_volneho.html>

smlouva byla proto podepsaná nejen premiéry Chorvatska, Makedonie, Bulharska, Rumunska, ale nově premiéry Albánie, Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Moldavska, Srbska a též představitelem mise Spojených národů v Kosovu (angl. UNMIK) pro teritorium Kosova. V platnost vešla po ratifikaci národními parlamenty během roku 2007, poté byla prakticky zahájena liberalizace obchodu v tomto regionu.²⁹⁶

Původní kritéria pro případné přijetí v CEFTA předpokládala členství kandidátské země ve Světové obchodní organizaci (WTO), asociační smlouvu s Evropskou unií, která obsahovala ustanovení o budoucím úplném členství v EU a samozřejmě sdružení volného obchodu se současnými členskými státy CEFTA. V roce 2005 byla ale dohodou v Záhřebu pozměněna. Důvodem bylo urychlit vstup Bosny a Hercegoviny, Srbska, Černé Hory a Moldavska do CEFTA. Nové podmínky platné pro koncept CEFTA 2006 pozměnily první dva body. Členství ve Světové obchodní organizaci může být nahrazeno závazkem o respektování všech jejich předpisů. Vztah s Evropskou unií je podmíněn jakoukoliv asociační smlouvou s EU.²⁹⁷

CEFTA 2006 zahrnuje celkem 32 dvoustranných dohod o volném obchodu v jihovýchodní Evropě do jedné platné dohody, která respektuje standardy Světové obchodní organizace.²⁹⁸ Podstatou vzájemné smlouvy je liberalizace trhu podpořená odbouráváním celních bariér. Do režimu volného obchodu jsou zahrnuty všechny průmyslové a zemědělské výrobky. Do roku 2010 měly členské státy možnost ponechat si pro 10% zemědělských výrobků určitá opatření, která byla jednak v souladu s ochranou domácího trhu a jednak v souladu s pravidly

²⁹⁶ Central Free Trade Agreement – CEFTA 2006. Legal texts [online]. *CEFTA 2006*. c2013 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.cefta2006.com/legal-texts>>

²⁹⁷ Velvyslanectví České Republiky v Záhřebu. CEFTA 2006 - Středoevropská zóna volného obchodu [online]. *Ministerstvo zahraničních věcí České Republiky*. 29.05.2009 [cit.2013-02-19]. Dostupné z WWW:<http://www.mzv.cz/zagreb/cz/obchod_a_ekonomika/cefta_2006_stredoevropska_zona_volneho.html>

²⁹⁸ Central Free Trade Agreement – CEFTA 2006. CEFTA agreement [online]. *CEFTA 2006*. c2013 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.cefta2006.com/cefta-agreement>>

Světové obchodní organizace. Veškeré výrobky vyrobené na území CEFTA 2006 jsou takto i označeny. Tento postup umožňuje lepší spolupráci firem a též zjednodušuje vývoz výrobků na jiné trhy. Závěrem dodám, že smlouva o CEFTA 2006 není zaměřena jen na odstraňování celních bariér, dovozních omezení a kvót, ale i na oblast ochrany duševního vlastnictví a pravidla hospodářské soutěže.²⁹⁹

Jestliže srovnáme míru institucionalizace uvnitř CEFTA a CEFTA 2006, tak je nutno dodat, že původní CEFTA odmítala hlubší institucionalizaci vzájemných vztahů a jediným společným orgánem byl Společný výbor a každoroční summity. CEFTA 2006 v tomto trendu pokračuje, navíc však jednotlivé strany na prvním zasedání Společného výboru v září 2007 přijaly postupy nezbytné pro jmenování a fungování předsedy v tomto úřadu. Rozhodnutí vedené pod číslem 1/2007 říká, že pozice předsedy se každoročně mění a je platná vždy od 1. ledna do 31. prosince téhož roku. Pořadí „předsednictví“ CEFTA 2006 není nahodilé, nýbrž je postupně předáváno jednotlivým zemím v abecedním pořadí dle jejich názvů v angličtině. Na základě této dohody se od roku 2007 postupně vystřídali Makedonie (2007), Moldávie (2008), Černá Hora (2009), Srbsko (2010), Kosovo (2011)³⁰⁰ a Albánie (2012). Bosna a Hercegovina předsedá v aktuálním roce 2013, v roce 2014 je na řadě Chorvatsko.³⁰¹

Předseda výboru je zodpovědný za svolání výroční zasedání Společného výboru, též dalších případných schůzek, které jsou

²⁹⁹ Velvyslanectví České Republiky v Záhřebu. CEFTA 2006 - Středoevropská zóna volného obchodu [online]. *Ministerstvo zahraničních věcí České Republiky*. 29.05.2009 [cit.2013-02-19]. Dostupné z WWW:<http://www.mzv.cz/zagreb/cz/obchod_a_ekonomika/cefta_2006_stredoevropska_zona_volneho.html>

³⁰⁰ Pro Kosovo je v dohodě veden název The United Nations Interim Administration Mission in Kosovo on behalf of Kosovo in accordance with United Nations Security Council Resolution (zohledňující mírovou misi Organizace spojených národů).

³⁰¹ Central Free Trade Agreement – CEFTA 2006. CEFTA Joint Committee [online]. *CEFTA 2006*. c2013 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.cefta2006.com/sites/default/files/No.%201%202007%20%20Rules%20of%20Procedures%20of%20Joint%20Committee.pdf>>

považovány za nezbytné. Po konzultaci s jednotlivými stranami také určuje agendu těchto jednání.³⁰²

Ekonomická integrace CEFTA měla přímou souvislost s následnou ekonomickou integrací CEFTA 2006. Lze říci, že byla pro CEFTA 2006 vzorem a inspirací. CEFTA 2006 vznikla především transformací z původní CEFTA, která by v původním složení zanikla, neboť zakládající členové, Slovinsko, Bulharsko a Rumunsko (a brzy pravděpodobně přibude i Chorvatsko) byly postupně přijaty do Evropské unie.

Pokud se podíváme na míru institucionalizace CEFTA a CEFTA 2006, vidíme zde určitý posun a změnu. CEFTA se k vytváření jakýchkoliv forem institucí stavěla negativně, případně nepanovala shoda členských zemí (viz návrh Slovenska ohledně vytvoření stálého sekretariátu a jeho následné zamítnutí) a jediným společným orgánem byl Společný výbor a každoroční summity. CEFTA 2006 pokračuje v konání každoročních summitů, většího významu však nabyl Společný výbor, nově s předsedou z aktuálně předsedající země.

5.1.6 Přínos spolupráce CEFTA

CEFTA je svojí povahou vystavěna na ekonomické spolupráci. Její možná přeměna či doplnění o sféru politické spolupráce byla jednotlivými členy přijímána spíše negativně. Navíc každý stát si vysvětloval odlišně samotnou účast v rámci CEFTA. Převažoval názor, že se jedná o jakýsi subregionální kooperativní režim pro konkrétní oblasti – např. spolupráce v ekonomice, spolupráce v potírání organizovaného zločinu, apod.³⁰³

³⁰² Central Free Trade Agreement – CEFTA 2006. CEFTA Joint Committee [online]. CEFTA 2006. c2013 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<
<http://www.cefta2006.com/sites/default/files/No.%201%202007%20%20Rules%20of%20Procedure%20of%20Joint%20Committee.pdf>>

³⁰³ WAISOVÁ, Šárka. *Mezinárodní organizace a režimy ve středovýchodní Evropě*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. S. 197.

Skutečný přínos CEFTA pro stabilizaci a bezpečnost střední Evropy je však hlubší a je nutné ho chápat v širších souvislostech. CEFTA je společným fórem pro vrcholný politický dialog vedený formou pravidelných summitů, udržuje politickou spolupráci v době stagnace příslušné institucionální formy spolupráce³⁰⁴ a má dostatečně účinné nástroje a mechanismy umožňující řešení případných sporů a nesrovnalostí. V neposlední řadě CEFTA vytváří makroregion v oblasti střední Evropy, který deklaruje společnou identitu a zájmy.³⁰⁵

Kapitola věnovaná ekonomické integraci v prostoru střední Evropy prezentovala platformu pod názvem CEFTA. S odkazem na pasáž v teoretické části, jejímž obsahem byla charakteristika neofunkcionalismu, bych nyní poukázal na souvislosti, resp. aplikaci teoretických poznatků v praxi. Jak již bylo o neofunkcionalismu napsáno, základním hnacím motorem integrace je tzv. přelévání – spillover. Pokud se ukáže integrace v některé oblasti jako prospěšná, užitečná, spolupráce se pak přelévá i na příbuzné oblasti a obory. V případě CEFTA se toto rozšiřování potvrdilo spíše ve smyslu přelévání do dalších geografických oblastí než ve smyslu přelévání do jiných sektorů, což je logicky dáno její povahou. Úspěch v podobě úspěšné transformace průmyslu a zemědělství motivoval další státy tak, že došlo k rozšiřování směrem k dalším trhům. Model spolupráce založeném na principu volného obchodu (CEFTA) byl díky svému přínosu aplikován i v obdobné formě v oblasti jihovýchodní Evropy pod názvem CEFTA 2006, ale byl také inspirací v oblasti Pobaltí, kde byla zavedena Baltská zóna volného obchodu.

Teorie mezivládního přístupu se jeví jako teorie aplikovatelná spíše na politické formy integrace než na ekonomické. Toto tvrzení předkládám na základě předešlé studie, kde bylo evidentní, že v případě spolupráce Visegrádské skupiny a v případě spolupráce pobaltských států byla zcela

³⁰⁴ Např. v České republice byla v letech 1993 – 1997 CEFTA alternujícím článkem spolupráce během „klinické smrti“ Visegrádské spolupráce.

³⁰⁵ WAIŠOVÁ, Šárka. *Mezinárodní organizace a režimy ve středovýchodní Evropě*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. S. 197.

dominantní, kdežto v případě CEFTA se vytrácí, zejména proto, že míra institucionalizace je téměř nulová. Státy, které byly či případně jsou členy CEFTA, resp. CEFTA 2006, se řídily spíše realistickou teorií, která předpokládá, že státy vstupují do ekonomické integrace především proto, aby posílily svá vlastní postavení.

Vznik CEFTA vycházel zcela ze svobodného přesvědčení, které nebylo ovlivňováno postoji a rozhodnutími vyššího mocenského centra. Její vývoj procházel zcela přirozenou a nenásilnou cestou. Její charakter je rozdílný od spolupráce v RVHP, nejedná se o jejího přímého nástupce, jde pouze o možnou alternativu za ztracené východoevropské trhy. Cílem CEFTA byla zejména podpora rozvoje hospodářských vztahů opřená o dodržování zásad tržní ekonomiky. Z dlouhodobějšího hlediska se jednalo o jakýsi mezistupeň na cestě ke členství do Evropské unie. Během samotné spolupráce v CEFTA se však ukázala i názorová roztržštěnost, kdy státy ne vždy dodržovaly jednotný přístup. Rozpolcenost byla dána různorodými očekáváními, která nebyla vždy naplněna. Základní vstupní cíl ale zásadním způsobem pozměněn nebyl.

Zakládající státy CEFTA Česko, Slovensko, Polsko a Maďarsko byly v době vzniku již členy společné politické integrace pod názvem Visegrádská skupina. V obou případech byla spolupráce jednoznačně ovlivněna geografickým, historickým, kulturním a politickým faktorem. Příbuznost a podobný historický osud národů je k tomu svým způsobem předurčující.

Prvotní model spolupráce byl dostatečně úspěšný, za jasně stanovených podmínek byly následně přijímány další postkomunistické státy jihovýchodní Evropy – Slovinsko, Rumunsko, Bulharsko, Chorvatsko a Makedonie. Vzhledem k tomu, že zakladatelské státy byly v roce 2004 přijaty do Evropské unie, došlo k zániku původní ekonomické integrace CEFTA, která byla nahrazena novou platformou nazvanou CEFTA 2006, která aktuálně sdružuje Albánii, Bosnu a Hercegovinu, Černou Horu, Chorvatsko, Makedonii, Moldávii, Kosovo a Srbsko.

CEFTA 2006 se vyznačuje vyšší mírou institucionalizace než její předchůdkyně. Konají se jednak každoroční summity (shodný prvek), na důležitosti však získal Společný výbor, který má nově předsedu z aktuálně předsedající země.

Úspěch CEFTA je nesporný. Liberalizace obchodu v zemích, které procházely socioekonomickou transformací, pozitivně pomohla ke znovuoživení dynamiky ekonomiky a umožnila zvýšení její konkurenceschopnosti. Nástupkyně CEFTA 2006 v současnosti umožňuje uskutečňovat volný obchod v jihovýchodní Evropě, čímž se zároveň posiluje stabilita a identita tohoto regionu.

5.2 Baltská zóna volného obchodu - BAFTA

Považuji za podstatné upozornit v úvodu této kapitoly na následující skutečnost související se zpracováním problematiky týkající se Baltské zóny volného obchodu. Je téměř shodná s upozorněním uvedeným v úvodu 4. kapitoly – Politická integrace severovýchodní Evropy. V případě, že bude v následující studii použit termín baltské země, baltské státy, Pobaltí, pobaltské státy či pobaltské země, je tímto myšleno označení pro geopolitickou oblast pouze severovýchodní Evropy, tedy Estonska, Litvy a Lotyšska. Není sporu o tom, že Baltské moře se dotýká pobřeží i dalších států, a to Ruska, Polska, Německa, Dánska, Finska, Švédska, pro účely této kapitoly se však přidržíím označení baltské země, případně Pobaltí, pouze pro státy Estonska, Litvy a Lotyšska.

Pro tuto kapitolu byly v úvodu diplomové práce formulovány následující klíčové otázky, na které budu zkoumáním spolupráce postupně předkládat adekvátní odpovědi.

1. Vyvíjely členské země snahu k vytvoření integrace přirozenou, nenásilnou cestou?
2. Jaké konkrétní cíle členské země sledovaly?
3. Pomohla účast v integraci členským zemím v dalším ekonomickém, politickém či kulturním vývoji?
4. Byl vznik a následný vývoj integračního uskupení motivován ekonomickým, politickým a bezpečnostním hlediskem?
5. Byl vznik a vývoj integračního uskupení ovlivněn členstvím v tzv. východním bloku? Probíhala zde společná snaha o socioekonomickou transformaci?
6. Do jaké míry je pro daný typ integračního uskupení podstatná míra institucionalizace?

5.2.1 Ekonomická charakteristika baltských států

Estonsko se po získání samostatnosti v roce 1991 potýkalo s poklesem průmyslové výroby. Důvodem bylo omezování a odstavení neefektivních provozů sovětského průmyslového komplexu týkající se zejména výroby vojenské elektrotechniky. Negativním důsledkem bylo prudké zvýšení nezaměstnanosti a vznik sociálního napětí. Celá záležitost měla však ještě politický podtext. Estonská vláda se snažila docílit návratu ruskojazyčného obyvatelstva zpět Ruska, které do Estonska přišlo v době ruské okupace coby experti a dělníci. Záměr se ale nezdařil, na druhé straně došlo k poměrně nízké industrializaci země. Mezi nejúspěšnější estonské podniky patří firmy Elcoteq kompletující mobilní telefony pro finskou Nokii a firma Galvex (vlastníkem je od roku 2008 česká firma ArcelorMittal) produkující pozinkové plechy.³⁰⁶

Mezi důležité služby Estonska patří možnost tranzitu zboží. Ten je uskutečňován po hlavní silničním tahu Via Baltica, další potenciál je v probíhající výstavbě železničního koridoru Rail Baltica (viz kap. 4.5.2 Společná strategie pro začlenění do EU). Velmi perspektivním je pro Estonsko oblast cestovního ruchu. Jeho geografická blízkost k Finsku dává možnost návštěv turistů právě z této země. Ti do Estonska přijíždějí zejména z důvodu nižších pořizovacích cen zboží a služeb.³⁰⁷

Kuriozitou, která však představuje pro Estonsko značný problém, je nadbytečná zásoba cukru (cca 91.464 tun), který byl nakoupen ještě před vstupem země do EU. Evropská komise tvrdí, že byl nakoupen čistě ze spekulativních důvodů, a proto musí být zlikvidován. K tomu ale ze strany Estonska nedošlo, a tak mu byla Evropskou komisí vyměřena pokuta ve výši téměř 51 milionů EUR, ze které Estonsko uhradilo již cca čtvrtinu. Zbytek zatím odmítá uhradit a čeká na výsledek odvolání vůči

³⁰⁶ Zastupitelský úřad ČR v Tallinu. Souhrnná teritoriální informace Estonsko [online]. In: *BusinessInfo.cz – oficiální portál pro podnikání a export*. 01.05.2010 [citováno 30.01.2013]. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme/estonsko.html>>

³⁰⁷ Tamtéž.

zamítavému stanovisku Evropského soudního dvora, který odmítl stížnost Estonska na postup Evropské komise.³⁰⁸

Lotyšsko se i po získání samostatnosti a nezávislosti nadále ekonomicky orientuje na Rusko. Obchod s Ruskou federací je po Evropské unii nejvýznamnějším zdrojem pro lotyšskou ekonomiku. Prozatím není dotvořena společná investiční dohoda ani smluvní rámec. Nicméně obchodní vztahy mezi Ruskem a Evropskou unií jsou ošetřeny Dohodou o partnerství a spolupráci uzavřenou v roce 1997. Protokolem z 27. dubna 2004 byla Dohoda rozšířena o další státy, a to včetně Lotyšska.³⁰⁹ Obchodní politika Lotyšska je zcela liberální. Před vstupem do Evropské unie 1. května 2004 byl praktikován zejména princip volného obchodu, a to s více než dvaceti zeměmi. Z důvodu dodržování unijních opatření na ochranu obchodu, nejsou v současnosti uplatňována nařízení na ochranu obchodu na národní bázi.³¹⁰ Existuje však výjimka potvrzující pravidlo. Na základě bilaterálních jednání s Evropskou unií jsou povoleny čtyři zóny volného obchodu. Jedná se o nezamrzající přístavy Riga, Ventspils, Liepāja a vnitrozemní město Rezekne. Vzhledem k tomu, že tyto zóny nejsou považovány za vnitrostátní území, jsou v nich uplatňovány úlevy při platbě daní.³¹¹

Litevská ekonomika je ovlivněna stavem průmyslu, který nezapře sovětskou minulost a s ní spojené centrální plánování. V Litvě proto nenajdeme podniky střední velikosti, chybí zde těžký průmysl. Mezi silnější obory patří chemický průmysl s výrobou umělých hnojiv a především průmysl zpracování ropy v rafinérii AB Orlen Lietuva, který vytváří zhruba 10% HDP. Mezi společnostmi Orlen Group patří například

³⁰⁸ Zastupitelský úřad ČR v Tallinu. Souhrnná teritoriální informace Estonsko [online]. In: *BusinessInfo.cz – oficiální portál pro podnikání a export*. 01.05.2010 [citováno 30.01.2013]. Dostupné z WWW:<<http://www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme/estonsko.html>>

³⁰⁹ Zastupitelský úřad ČR v Rize. Souhrnná teritoriální informace Lotyšsko [online]. In: *BusinessInfo.cz – oficiální portál pro podnikání a export*. 14.06.2012 [citováno 30.01.2013]. Dostupné z WWW:<<http://www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme/lotycko.html>>

³¹⁰ Tamtéž.

³¹¹ Tamtéž.

i česká rafinérie Unipetrol s výdejními terminály v Litvínově, Kralupech nad Vltavou a Pardubicích. Dominantní je zpracování tabáku, textilu, dřeva, skla a výroba potravin.³¹² V červnu 1995 byl litevským Seimem schválen zákon o založení volných průmyslových zón ve městech Klaipéda, Šiauliai a Kaunas. Místní daňové zvýhodnění má přilákat zahraniční investory, což se daří jen částečně.³¹³

Vznik ekonomické integrace BAFTA byl jednoznačně ovlivněn historickou skutečností, kdy byly baltské státy členy východního bloku a navíc součástí SSSR. Centrálně plánovaná ekonomika negativně postihla region Pobaltí a tak po získání nezávislosti v roce 1991 se Estonsko, Lotyšsko a Litva aktivně zapojily do socioekonomické transformace a přechodu k liberální tržní ekonomice. Moderní forma spolupráce nebyla vynucena, jak tomu bylo v minulosti, ale vznikla na svobodném přesvědčení členských států a její průběh byl zcela přirozený a nenásilný.

5.2.2 Vznik baltské ekonomické integrace

Státy severovýchodní Evropy Litva, Lotyšsko a Estonsko si podobně jako další země východního bloku prošly počátkem 90. let 20. století podobným osudem. Poté, co byla u nich prosazena demokracie a získána samostatnost a nezávislost, baltské státy stály před výzvou, jak nastartovat domácí a zahraniční ekonomiku. Logicky se nabízela užší forma spolupráce, která byla motivována politicko-bezpečnostním a politicko-ekonomickým faktorem. Kooperace v oblasti ekonomiky napomohla k rozvoji jednotlivých států, které byly díky pozitivnímu vývoji hospodářství připraveny k integraci do Evropské unie.

³¹² Zastupitelský úřad ČR ve Vilnius. Souhrnná teritoriální informace Lotyšsko [online]. In: *BusinessInfo.cz*. 01.10.2012 [citováno 30.01.2013]. Dostupné z WWW:

<<http://www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme/litva.html>>

³¹³ Tamtéž.

V rámci hospodářské spolupráce, pomoci a podpory fungovala od roku 1992 mezi pobaltskou trojkou a severskými státy obdoba Evropské zóny volného obchodu (EZVO, angl. EFTA), a to pod názvem Baltská smlouva o volném obchodu – BAFTA (Baltic Free Trade Agreement). Některé prameny užívají zkrácené označení BFTA, což má svůj praktický účel, neboť zkratka BAFTA je používána ještě pro další, zcela odlišnou, organizaci. Tou je Britská akademie filmového a televizního umění, anglicky The British Academy of Film and Television Arts.

Hlavními motivy ke spolupráci v regionu Pobaltí jsou politicko-bezpečnostní a politicko-ekonomické faktory. Po získání nezávislosti na SSSR pomohla Baltská zóna volného obchodu nastartovat regeneraci ekonomiky Pobaltí, na jejímž konci bylo přijetí do Evropské unie.

5.2.3 Dohoda o volném obchodu baltských zemí

Obsahem této kapitoly je prezentace konkrétních a hmatatelných výsledků spolupráce baltských států na poli ekonomické spolupráce. Zásadním dokumentem, ze kterého budu vycházet, je Dohoda mezi Estonskem, Lotyšskem a Litvou o zavedení principů volného obchodu do společného hospodářství. Jejím základem jsou ustanovení rozvoje vzájemného obchodu a zajištění spravedlivé hospodářské soutěže tak, aby přispěly k odstraňování obchodních bariér nejen mezi pobaltskými státy, ale i mezi státy v prostoru Baltského moře.³¹⁴

Trojstranná dohoda o volném obchodu mezi Estonskem, Lotyšskem a Litvou, která byla podepsána 13. září 1993 v Tallinnu, vstoupila v platnost v dubnu 1994. Jejím cílem byla podpora obchodu mezi státy

³¹⁴ Teisės Actus Registras. Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos Ir Lietuvos Respublikos Laisvos prekybos sutartis [online]. *Teisės Actus Registras*. c2004 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW: <<http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=65D4C3F4-E76D-4785-A4F8-3BDEB74FFB67>>

Pobaltí, ale také podpora v dalších oblastech společného zájmu, kterými byly zvýšení produktivity, zlepšení životní úrovně, finanční stabilita a hospodářský růst.³¹⁵ Dohoda čítá zhruba dvě stě stránek, technicky je podobná dohodě o vytvoření Evropské zóny volného obchodu. Citlivou stránkou se ukázal segment zemědělských surovin a produktů, který si vyžádal vytvoření samostatné dohody v roce 1996. Vzhledem k různým obchodním politikám pobaltských zemí se jednalo o jednu z nejsložitějších oblastí spolupráce.³¹⁶

Mezi hlavní cíle, které země BAFTA sledovaly, patřily podpora vzájemného obchodu a podpora v dalších oblastech společného zájmu, tj. zvýšení produktivity, zlepšení životní úrovně, finanční stabilita a hospodářský růst.

Estonsko bylo celkově nejliberálnější. Oproti Lotyšsku a Litvě, kde tradičně funguje protekcionistická politika, nedocházelo z jeho strany k omezování obchodu. Baltská dohoda o volném obchodu se vztahovala pouze na zboží, které splňovalo pravidla původu. Mezi členskými státy existovaly určité výjimky vztahující se k vývozním omezením. Ty byly odůvodněny potřebou jednotlivých zemí na omezení vývozu některých surovin, které by mohly být použity v domácím průmyslu. Důvodem byla samozřejmě podpora domácího zpracovatelského průmyslu. Všeobecně se zákaz nebo omezení dovozu a vývozu týkal zboží ohrožující veřejnou mravnost, pořádek a bezpečnost, lidský život a zdraví, bezpečnost zvířat a rostlin, ochranu národních kulturních památek s uměleckou, historickou

³¹⁵ Teisés Actus Registras. Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos Ir Lietuvos Respublikos Laisvos prekybos sutartis [online]. *Teisés Actus Registras*. c2004 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=65D4C3F4-E76D-4785-A4F8-3BDEB74FFB67>>

³¹⁶ PAUTOLA, Nina. Review of Economies in Transition – Intra-Baltic Trade and Baltic Integration [online]. In: *Suomen Pankki.fi*. c2002 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<http://www.suomenpankki.fi/bofit/tutkimus/tutkimusjulkaisut/idantalouksien_katsauksia/Documents/0396NP.PDF>

nebo archeologickou hodnotou.³¹⁷ Důležitým bodem je také případ, ve kterém se stanoví, že suroviny vyrobené v jedné zemi a zpracované v jakémkoliv jiném pobaltském státě, budou na trh EFTA exportovány s označením „Baltského původu“ (Baltic origin). Tento krok měl posílit obchodní možnosti v prostoru Baltského moře a také s členskými státy EFTA.³¹⁸

Pokud se zaměřím na institucionální zaštitění spolupráce, pak musím konstatovat, že zde byla určitá shoda se strukturálním zajištěním CEFTA, resp. CEFTA 2006. Zatímco společnou institucí CEFTA byl Společný výbor, v případě BAFTA byl založen obdobný orgán, tzv. Smíšený výbor, který byl zodpovědný za řízení a kontrolu spolupráce. Zvláštní pozornost věnoval rozvoji obchodu a hospodářské spolupráce mezi členskými zeměmi a činil potřebné kroky ke zlepšení a rozvoji obchodních vztahů. Z důvodu zajištění úspěšného naplnění Dohody bylo nutné, aby si jednotlivé strany vyměňovaly informace. Společné konzultace se proto konaly minimálně jednou ročně na summitu Smíšeného výboru. Přijetí platných a závazných rozhodnutí o pozměňovacích návrzích, případně vydávání různých doporučení, bylo možné pouze na základě konsenzu Smíšeného výboru. Na závěr dodám, že ve Smíšeném výboru rotovalo mezi členskými státy jmenování předsedy, vždy s jednoroční platností.³¹⁹

Vzhledem k přijetí Estonska, Lotyšska a Litvy do Evropské unie pozbyla Baltská dohoda o volném obchodu platnosti. Vypovězena byla již koncem roku 2003, k faktickému zrušení došlo bezprostředně po vstupu

³¹⁷ Teisės Actus Registras. Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos Ir Lietuvos Respublikos Laisvos prekybos sutartis [online]. *Teisės Actus Registras*. c2004 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=65D4C3F4-E76D-4785-A4F8-3BDEB74FFB67>>

³¹⁸ PAUTOLA, Nina. Review of Economies in Transition – Intra-Baltic Trade and Baltic Integration [online]. In: *Suomen Pankki.fi*. c2002 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<http://www.suomenpankki.fi/bofit/tutkimus/tutkimusjulkaisut/idantalouksien_katsauksia/Documents/0396NP.PDF>

³¹⁹ Teisės Actus Registras. Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos Ir Lietuvos Respublikos Laisvos prekybos sutartis [online]. *Teisės Actus Registras*. c2004 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=65D4C3F4-E76D-4785-A4F8-3BDEB74FFB67>>

do EU, a to k 5. květnu 2004.³²⁰ Tímto krokem došlo k zániku Baltské zóny volného obchodu a na pobaltské státy se tak vztahují závazná práva a povinnosti plynoucí z členství v Evropské unii.

Míra institucionalizace BAFTA byla poměrně nízká. Jediným společným řídicím a kontrolním orgánem byl Smíšený výbor, do jehož čela byl na principu rotace mezi členskými státy jmenován předseda.

5.2.4 Plnění cílů BAFTA

Tripartitní dohoda o volném obchodu mezi Estonskem, Lotyšskem a Litvou, která byla podepsána 13. září 1993 v Tallinnu potvrzovala pevný závazek k zásadám tržní ekonomiky a volného obchodu mezi členskými státy. Cestou liberalizace obchodu bylo možné dosáhnout ekonomického růstu. Došlo k odstraňování celních překážek, které se zpočátku týkaly pouze průmyslových výrobků, od 1. ledna 1997 byla společná dohoda o volném obchodu rozšířena i na všechny zemědělské a potravinářské výrobky. V listopadu 1997 byla podepsána dohoda, která odstraňovala i netarifní překážky. V roce 1998 byl tak vytvořen společný hospodářský prostor volného trhu zboží a služeb.³²¹

5.2.5 Přínos spolupráce BAFTA

Vytvoření Baltské zóny volného obchodu bylo z hlediska růstu ekonomiky velmi významným krokem. Zvláště v případě Estonska je patrný nárůst exportu a importu se Švédskem a Finskem a naopak pokles aktivit s Ruskem. V Litvě i Lotyšsku se tato transformace také projevila, ne však v takovém měřítku, jako v Estonsku. Důvody jsou nejspíš

³²⁰ Teisés Actus Registras. Dėl tarptautinių sutarčių negaliojimo [online]. *Teisés Actus Registras*. c2004 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://tar.tic.lt/Default.aspx?Id=2&Item=results&susije=65D4C3F4-E76D-4785-A4F8-3BDEB74FFB67>>

³²¹ SUMILO, Erika. Trade and Trade Policy Developments in the Baltic States after Regaining Independence before Joining the EU [online]. In: *Helsinki.fi*. c2006 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z:<<http://www.helsinki.fi/iehc2006/papers3/Sumilo.pdf>>

geografická poloha Estonska, historické vazby, ale též aktivní obchodní politika v porovnání s ostatními pobaltskými státy.³²² Obecně lze tvrdit, že estonská orientace na západ byla oproti ostatním státům Pobaltí radikálnější.³²³ Důvody, které vedly k vytvoření zóny volného obchodu již pominuly, nicméně spolupráce mezi severskými státy a Pobaltím na bázi tržní ekonomiky je stále společným zájmem.

Praktická část věnovaná ekonomickým integracím ve střední a severovýchodní Evropě prezentovala dvě organizace – CEFTA a BAFTA. Zatímco CEFTA prošla transformací a existuje v pozměněné formě pod názvem CEFTA 2006 dodnes, byť v geograficky v odlišném evropském regionu, tak BAFTA přijetím Estonska, Litvy a Lotyšska do Evropské unie ztratila svůj původní význam a zanikla. Základní princip fungování obou zón volného obchodu byl však totožný. Členské státy se maximálně snažily pracovat především na odstraňování celních a dalších bariér vzájemného obchodu, které se týkaly, až na drobné výjimky a omezení, veškerých průmyslových, zemědělských (potravinářských) výrobků.

³²² PAUTOLA, Nina. Review of Economies in Transition – Intra-Baltic Trade and Baltic Integration [online]. In: *Suomen Pankki.fi*. c2002 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW: <http://www.suomenpankki.fi/bofit/tutkimus/tutkimusjulkaisut/idantalouksien_katsauksia/Documents/0396NP.PDF>

³²³ Tamtéž.

6 ZÁVĚR

Tématem této diplomové práce je teorie evropské integrace na příkladu regionu střední a severovýchodní Evropy. V teoretické části jsem se zaměřil na integrační teorie, které popisují principy utváření různých forem spolupráce. Více prostoru ve zpracování je věnováno integračním teoriím, které se přímo dotýkají praktické části, tj. liberální mezivládní přístup a víceúrovňové vládnutí. Ostatní, které nemají přímou souvislost s praktickou částí, jsou zařazeny z důvodu ucelenosti předmětu teoretické pasáže. Jsem přesvědčen, že pouze jednotlivé části prezentované v odpovídajícím celku mohou dávat smysl a jasný přehled. Jednotlivá část vytržená z příslušného celku může být při studiu předmětem nejasností, nepochopení či nesrovnalostí.

V praktické části diplomové práce jsem se zabýval politickou integrací střední a severovýchodní Evropy, následně pak ekonomickou integrací ve stejné oblasti. Základní hypotézou, nutnou pro dosažení cíle této diplomové práce, bylo potvrzení mezivládní spolupráce v těchto geopolitických regionech. Sledováním vývoje a vzájemně podstatných souvislostí, prezentací hmatatelných výsledků kooperace v souladu s předem vytýčenými cíly, byla průběžně ve zpracování praktické části potvrzena mezivládní spolupráce na liberálním principu v obou sledovaných regionech. Abych skutečně potvrdil existenci mezivládní spolupráce, byly v úvodu vytýčeny klíčové otázky, jejichž odpovědi napomohly k prokázání přítomnosti mezivládní spolupráce.

Zatímco politická integrace vykazuje značné rozdíly, ekonomická integrace v těchto regionech fungovala na obdobném principu. Politická integrace Pobaltí je charakteristická značnou mírou institucionalizace, což je jeden z nejmarkantnějších rozdílů oproti integraci Visegrádské skupiny. Spolupráce tak působí harmonicky, organizovaně. I když se jedná o formu liberální mezivládní spolupráce, tak v případě baltských států přerostla v mnoha případech na víceúrovňové vládnutí na regionální úrovni.

Společné orgány uzavírají dohody, které jsou po ratifikaci národními parlamenty přijaty jako platné a závazné.

Oba dva regiony však sledovaly v novodobé spolupráci shodné cíle. Poté, co došlo v revolučních letech konce 80. let a počátku 90. let 20. století k zásadním politickým změnám, byly státy bývalého východního bloku před výzvou, jak zajistit bezpečnost a stabilitu regionu a jeho hospodářský růst. Tato transformace měla cíl v podobě integrace do složek Evropské unie a Severoatlantické aliance. V horizontu přibližně čtrnácti let byl tento cíl i naplněn. I nadále se však ukazuje regionální forma spolupráce jako přínosná a prospěšná. Vzájemnou podporou v sektorové politice, vhodně zvolenou komunikací, výměnou informací či vytvářením různých podpůrných projektů dochází permanentně k posilování kvalitní spolupráce.

Pro zpracování tématu diplomové práce byla použita tištěná literatura a elektronické zdroje informací. Rešerše zdrojové literatury přinesla zjištění, že je opravdu nezbytné provádět komparaci jednotlivých informací tak, aby byla pro zpracování diplomové práce přínosem a ne naopak. Příkladem za vše, je kniha Iivy Zájedové s názvem Pobaltská regionální spolupráce. Dílo působí celkově neuceleným dojmem, autorka mění názvy mezinárodních organizací, obsahy uzavřených smluv, jednotky UNIFIL posílá do Lisabonu místo do Libanonu, apod. Pro účely citace, je tak nutné pečlivě vybírat použitelnost informací.

Zvláštní poděkování patří jednotlivým velvyslanectvím České republiky v Estonsku, Lotyšsku a Litvě, a to za poskytnutí cenných informací a odkazů ke zdrojové literatuře, které byly výraznou pomocí při zpracování témat týkajících se států Pobaltí. Jmenovitě děkuji panu Otu Wenigerovi, zástupci velvyslance v Litvě, paní Marii Krumina, asistentce velvyslance v Lotyšsku a paní Zuzaně Martinákové, asistentce velvyslance v Estonsku.

Slogan Evropské unie říká „In varietate concordia“, jednota v rozmanitosti. Je v něm reflektována skutečnost, Evropa je složena z rozličných regionů. A nejde jen o geografickou odlišnost, ale i o jazykovou, kulturní, politickou a historickou podobu jednotlivých regionů. Přes zdánlivou nejednotnost však v prostoru Evropy koexistujeme při respektování základních pravidel a případné spory řešíme mírovou cestou. Na příkladu politické a ekonomické integrace v prostoru střední a severovýchodní Evropy bylo prokázáno, že pokud je spolupráce smysluplná, lze díky cílevědomému a svědomitému úsilí dosáhnout dlouhodobě uspokojujících výsledků, které jsou tmelícím a posilujícím prvkem regionu.

7 SEZNAM ZKRATEK

BA	Baltské shromáždění (z angl. Baltic Assembly)
BAFTA	Baltská zóna volného obchodu (z angl. Baltic Free Trade Area)
BALTBAT	Baltský prapor (z angl. Baltic Battalion)
BALTDEFCOL	Baltská obranná akademie (z angl. Baltic Defence College)
BALTNET	Kontrolní síť baltského vzdušného prostoru (z angl. Baltic Air Surveillance Network)
BALTRON	Baltská námořní flotila (z angl. Baltic Naval Squadron)
BALTSEA	Fórum baltské bezpečnostní podpory (z angl. Baltic Security Assistance Forum)
BC	Baltská rada (z angl. Baltic Council)
BCM	Baltská rada ministrů (z angl. Baltic Council of Ministers)
BPC	Baltská prezidentská rada (z angl. Baltic Presidential Council)
CBSS	Rada států Baltského moře (z angl. Council of The Baltic Sea States)
CEFTA	Středoevropská zóna volného obchodu (z angl. Central Europe Free Trade Area)
EHS	Evropské hospodářské společenství
ESUO	Evropské společenství uhlí a oceli
EU	Evropská unie
EURATOM	Evropské společenství pro atomovou energii
GATT	Všeobecná dohoda o clech a obchodu (z angl. General Agreement on Tariffs and Trade)

NATINADS	integrovaný systém NATO na obranu vzdušného prostoru (z angl. North Atlantic Integrated Air Defence System)
NATO	Severoatlantická aliance (z angl. North Atlantic Treaty Organization)
NB-8	Nordicko-Baltská osmička, tj. označení spolupráce pěti severských a tří baltských států (z angl. Norden-Baltic-Eight)
RASCC	Regionální kontrolní koordinační středisko vzdušného prostoru (z angl. Regional Airspace Surveillance Co-ordination Centre)
RTA	Regionální obchodní dohody (z angl. Regional trade agreements)
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
UNESCO	Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (z angl. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
V4	Visegrádská čtyřka, ozn. pro státy Visegrádské skupiny
WTO	Světová obchodní organizace (z angl. World Trade Organization)

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

BORCHARDT, Klaus-Dieter. *ABC Práva Evropské unie*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2011. ISBN 978-92-7840726-1

ČERNOCH, Pavel. Česká integrační politika. In: WEIDENHOFFEROVÁ, Iva. *Zahraniční politika ČR*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004. ISBN 80-86506-39-8.

Česká republika, Slovenská republika, Polská republika, Maďarská republika. Deklarace o spolupráci České a Slovenské Republiky, Polské republiky a Maďarské republiky na cestě evropské integrace. In: *Visegrad Declaration*. 1991. Dostupné také z WWW: <http://visegradgroup.eu/main.php?folderID=1014>

DANČÁK, Břetislav. *Pobaltí v transformaci*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 1999. ISBN 80-210-2248-5.

DANČÁK, Břetislav; HLOUŠEK, Vít. *Víceúrovňové vládnutí v Evropě: Zkušenosti, problémy a výzvy*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-210-4458-6.

DOBROVOLNÁ, Věra, et al. *Školní atlas světa*. Praha: Kartografie Praha, 2001. ISBN 80-7011582-3.

FIALA, Petr; PITROVÁ, Markéta. *Evropská unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-015-2

FIALA, Vlastimil. *Teoretické a metodologické problémy evropské integrace*. Olomouc: Periplum, 2008. ISBN 9788086624372.

HANDL, Vladimír. Politika sousedství a středoevropské spolupráce. In: WEIDENHOFFEROVÁ, Iva. *Zahraniční politika ČR*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004. ISBN 80-86506-39-8.

HAVELKA, Miloš; CABADA, Ladislav. *Západní, východní a střední Evropa jako kulturní a politické pojmy*. Plzeň: ZČU Plzeň, 2000. ISBN 80-7082-706-8.

KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha : Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-467-0.

LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991 – 2004*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. ISBN 978-246-1859-3.

PAVLÍK, Petr. Integrační procesy ve světě. In: JEHLIČKA, P., TOMEŠ, J., DANĚK, P. *Stát, prostor, politika - vybrané kapitoly z politické geografie*. Praha: KSGRR Př UK, 2000. ISBN 80-238-5566-2.

ROMANCOV, Michael; ROMANCOVOVÁ, Eva. *Evropské politické a ekonomické instituce*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. ISBN 80-86432-27-0.

ŠVEC, Luboš. Balticko-severský prostor. In: VYKOUKAL, Jiří. *Možnosti a meze Visegrádské spolupráce*. Praha: Dokořán, 2003. ISBN 80-86569-34-9.

ŠVEC, Luboš. Estonsko. In: KUBÁT, Michal. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-864-90-4.

VALEŠ, Lukáš. *Dějiny politických teorií*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-031-4.

VYKOUKAL, Jiří. *Visegrád – možnosti a meze středoevropské spolupráce*. Praha: Dokořán, 2003. ISBN 80-86569-34-9.

WAISOVÁ, Šárka. *Mezinárodní organizace a režimy ve středovýchodní Evropě*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-46-7.

WAISOVÁ, Šárka. *Mezinárodní organizace a režimy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 978-80-7380-109-0.

WAISOVÁ, Šárka. *Regionální integrační procesy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-232-5.

ZÁJEDOVÁ, Ivi. *Pobaltská regionální spolupráce*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1135-X.

ZEMAN, Miloš. *Vzestup a pád české sociální demokracie*. Zvole u Prahy: Andrej Šťastný, 2006. ISBN 80-86739-22-8.

BAHENSKÝ, František. Etnická mapa Evropy. In: *Kompendium – multimediální učebnice* [online]. c2011 [cit. 2012-10-31]. Dostupné z WWW: <https://www.esf.kfi.zcu.cz/kompendium/?course=ksa_eme>

Baltic Assembly. Committees of the Baltic Assembly [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/structure/comitees>>

Baltic Assembly. Decision making procedure of the Baltic Assembly [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/structure/decision-making-procedure>>

Baltic Assembly. Delegations to the Baltic Assembly [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/structure/national-delegations>>

Baltic Assembly. European and transatlantic integration, 1995 – 2002 [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/history/integration>>

Baltic Assembly. Formation of the Baltic States' regional organisations, 1988 – 1991 [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/history/pre-history>>

Baltic Assembly. International inclusion, 1992 – 1995 [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/history/international-inclusion>>

Baltic Assembly. Organisational Structure of the Baltic Assembly [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/structure>>

Baltic Assembly. Presidium of the Baltic Assembly in 2012 [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<www.baltasam.org/en/structure/presidium>

Baltic Assembly. Priorities and Working activities 2013 [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/structure/presidium>>

Baltic Assembly. Secretariat of the Baltic Assembly [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/structure/secretariat>>

Baltic Assembly. Organisational Structure of the Baltic Assembly [online]. *Baltic Assembly*. c2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW:<<http://www.baltasam.org/en/structure>>

Blahušiak, Igor. Výbor regionů [online]. *Euroskop.cz*. c2013 [cit. 2013-03-06]. Dostupné z WWW:<<https://www.euroskop.cz/86/sekce/vybor-regionu/>>

- BUDIL, Ivo. Podklady pro KFS - Kulturní dějiny Evropy [online]. In: *Ksa.zcu.cz*. 25.1.2007 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z: <http://www.ksa.zcu.cz/studium/podklady-kfs/kde2/KDE1_2_opory/KDE1/>
- CEF-nástroj pro propojení Evropy. In: *BusinessInfo.cz – oficiální portál pro podnikání a export* [online]. 14.1.2012 [citováno 30.01.2013]. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/cef-nastroj-pro-propojeni-evropy-5170.html> >
- Central Free Trade Agreement – CEFTA 2006. CEFTA agreement [online]. *CEFTA 2006*. c2013 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.cefta2006.com/cefta-agreement>>
- Central Free Trade Agreement – CEFTA 2006. CEFTA Joint Committee [online]. *CEFTA 2006*. c2013 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.cefta2006.com/sites/default/files/No.%201%202007%20%20Rules%20of%20Procedure%20of%20Joint%20Committee.pdf>>
- Central Free Trade Agreement – CEFTA 2006. Legal texts [online]. *CEFTA 2006*. c2013 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.cefta2006.com/legal-texts>>
- Estonia.eu. Integration in Estonian society [online]. *The Official Gateway of Estonia*. 2012-06-12 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://estonia.eu/about-estonia/society/integration-in-estonian-society.html>>
- Estonian Foreign Ministry. BALTDEFCOL Development Plan 2010-2016 [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=node/4105>>
- Estonian Foreign Ministry. Baltic Council of Ministers [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z <<http://www.vm.ee/?q=en/node/4096>>
- Estonian Foreign Ministry. Baltic Defence College (BALTDEFCOL) [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=node/4105>>
- Estonian Foreign Ministry. Baltic Military Co-operation [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=node/4105>>
- Estonian Foreign Ministry. Co-ordination between Supporting Countries and the Baltic states – BALTSEA [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=node/4105>>
- Estonian Foreign Ministry. The Baltic Air Surveillance Network (BALTNET) [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=node/4105>>
- Estonian Foreign Ministry. The Baltic Battalion (BALTBAT) [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=node/4105>>
- Estonian Foreign Ministry. The Baltic Naval Squadron (BALTRON) [online]. *Estonian Foreign Ministry*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.vm.ee/?q=node/4105>>
- European Commission. EUROBAROMETR - Social values, Science and Technology [online]. *European commission*. 2005-06, [cit. 2013-01-07]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_225_report_en.pdf>
- Gančarčíková, Ida. Visegrád (1) - Střední Evropa a spolupráce [online]. In: *E-polis.cz*. 1. březen 2007 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z WWW:<<http://www.e-polis.cz/print.php?id=186>>
- Gančarčíková, Ida. Visegrád (2) – Postoje států k V4 a paralely [online]. In: *E-polis.cz*. 11. březen 2007 [cit. 2012-11-30]. Dostupné na:<<http://www.e-polis.cz/print.php?id=186>>

HAVLÍK, Vlastimil; MAJERČÍK, Ľubomír. Integrovaní paradigma – Multi-Level Governance [online]. In: *Global politics*. 27.10.2003 [cit. 30.1.2013]. Dostupné z: <<http://www.globalpolitics.cz/clanky/multi-level-governance>>

HOŘEJŠOVÁ, Tereza. Visegrád a Pobaltí – jsou tyto regiony srovnatelné? [online]. In: *Visegrád EU portál*. 30.11.1999 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z WWW:<<http://www.euractiv.cz/evropa-dnes0/clanek/visegrd-a-pobalt--jsou-tyto-regiony-srovnateln-komparace-dvo>>

International Visegrad Fund. About the Visegrad Group [online]. *The Visegrad Group:the Czech republic, Hungary, Poland and Slovakia*. 21.10.2003 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z WWW: <<http://visegradgroup.eu/main.php?folderID=858>>

International Visegrad Fund. Inovativní Visegrád – program českého předsednictví [online]. *The Visegrad Group:the Czech republic, Hungary, Poland and Slovakia*. 21.6.2011 [cit. 2012-10-20]. Dostupné z WWW:<<http://www.visegradgroup.eu/2011-2012-czech>>

KARLAS, Jan. Liberalismus a velké teorie mezinárodních vztahů [online]. In: *Mezinárodní vztahy*. 02/2004 [cit. 30.1.2013]. Dostupné z WWW: <<http://www.mezinarodnivztahy.com/article/view/112>>

Lietuvos Respublikos Seimas. Apie Baltijos Asamblėją [online]. *Lietuvos Respublikos Seimas*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=8134&p_k=1>

Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Deklaracija dėl Lietuvos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Estijos Respublikos santarvės ir bendradarbiavimo [online]. *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*. 2010-09-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.urm.lt/index.php?2959598085>>

Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl bendradarbiavimo valstybių sienos apsaugos srityje [online]. *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*. 2010-09-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.urm.lt/index.php?2959598085>>

Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės bendradarbiavimo aplinkos apsaugos srityje [online]. *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*. 2010-09-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.urm.lt/index.php?2959598085>>

Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl bendros švietimo erdvės Baltijos šalyse sukūrimo vidurinio bendrojo lavinimo paskutinės pakopos ir profesinio mokymo lygiu (neapimant aukštojo mokslo) [online]. *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*. 2010-09-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.urm.lt/index.php?2959598085>>

Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl išsimokslinimo pripažinimo Baltijos valstybių aukštojo mokslo erdvėje [online]. *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*. 2010-09-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.urm.lt/index.php?2959598085>>

Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl bendros aukštojo mokslo erdvės sukūrimo Baltijos šalyse [online]. *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*. 2010-09-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.urm.lt/index.php?2959598085>>

Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl Baltijos jūrų eskadros įkūrimo [online]. *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*. 2010-09-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.urm.lt/index.php?2959598085>>

Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl Baltijos gynybos koledžo [online]. *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*. 2010-09-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.urm.lt/index.php?2959598085>>

Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl išsimokslinimo pripažinimo Baltijos valstybių aukštojo mokslo erdvėje [online]. *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*. 2010-09-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.urm.lt/index.php?2959598085>>

Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Flora and fauna [online]. *The Official Gateway of Lithuania*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<http://lietuva.lt/en/about_lithuania/flora_fauna>

Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Geography and climate [online]. *The Official Gateway of Lithuania*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<http://lietuva.lt/en/about_lithuania/geography_climate>

Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Lithuanian language [online]. *The Official Gateway of Lithuania*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<http://lietuva.lt/en/about_lithuania/lithuanian_language>

Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Unesco heritage [online]. *The Official Gateway of Lithuania*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<http://lietuva.lt/en/tourism/what_to_see/unesco_heritage>

Ministerstvo obrany České republiky. Ministři obrany Visegrádské čtyřky schválili vznik společného bojového uskupení [online]. *Ministerstvo obrany ČR*. 04.05.2012 [cit. 04.12.2012]. Dostupné z WWW:<<http://www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/ministri-obrany-visegradske-ctyry-schvalili-vznik-spolecneho-bojoveho-uskupeni-68217/>>

Ministerstvo obrany České republiky. Ministři zahraničí a obrany V4 představili společnou deklaraci [online]. *Ministerstvo obrany ČR*. 18.04.2012 [cit. 04.12.2012]. Dostupné z WWW:<<http://www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/ministri-zahranici-a-obrany-zemi-v4-predstavili-spolecnou-deklaraci-67533/>>

Ministerstvo zahraničních věcí. Litva - Zahraničně politická orientace [online]. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*. 17.01.2011 [cit. 04.12.2012]. Dostupné z WWW:<http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/litva/politika/zahranicne_politicka_orientace.html>

Ministerstvo zahraničních věcí. Předsednictví V4 [online]. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*. 20.06.2011 [cit. 2012-11-04]. Dostupné z WWW:<http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/predsednictvi_v4>

Ministerstvo zahraničních věcí. Zpráva o českém předsednictví [online]. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*. 31.08.2012 [cit. 04.12.2012]. Dostupné z WWW:<http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/visegrad/predsednictvi_v4/zprava_o_cekem_predsednictvi_ve.html>

Ministry of Defence of Latvia . BALTNET (Joint Baltic Air-space Surveillance System) [online]. *Ministry of Defence of Latvia*. c2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<http://www.mod.gov.lv/en/Par_aizsardzibas_nozari/Politikas_istenosana/Baltijas_valst_u_milit_sadarbiba/Baltnet.aspx>

Ministry of Foreign Affairs of Latvia. Co-operation between the Baltic and Nordic countries [online]. *Ministry of Foreign Affairs of Latvia*. c2013 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW: <<http://www.mfa.gov.lv/en/policy/4595/cooperation-between-the-baltic-and-nordic-countries/>>

North Atlantic Treaty Organization. NATO Integrated Air and Missile Defence [online]. *North Atlantic Treaty Organization*. 2012-05-10 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_8206.htm>

NOVÁK, Tomáš. Možnosti visegrádske spolupráce v EU [online]. In: *Visegrád EU portál*. 11.11.2003 [cit. 2012-10-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.euractiv.sk/rozširovanie/analyza/moznosti-visegradske-spoluprace-v-eu>>

NOVÁKOVÁ, Martina. Analýzy zahraniční politiky Slovenské republiky 1994 - 1998 [online]. In: *E-polis.cz*. 18. března 2008 [cit. 2012-11-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.e-polis.cz/print.php?id=248>>

Novinky.cz. Barosso chce EU změnit ve federaci [online]. *Novinky.cz*. 12.9.2012. [cit. 2013-01-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/278512-barroso-chce-eu-zmenit-ve-federaci.html>>

Novinky.cz. Visegrádská čtyřka ve Varech dohodla podporu Polsku a Maďarsku v čele EU [online]. *Novinky.cz*. 5.11.2010 [cit. 2012-11-27]. Dostupné z WWW: <<http://www.novinky.cz/domaci/216097-visegradska-ctyrka-ve-varech-dohodla-podporu-polsku-a-madarsku-v-cele-eu.html>>

Novinky.cz. Země Visegrádu se chtějí zaměřit na energetiku a problematiku Romů [online]. *Novinky.cz*. 5.11.2010 [cit. 2010-11-27]. Dostupné z WWW: <<http://www.novinky.cz/domaci/216116-zeme-visegradu-se-chteji-zamerit-na-energetiku-a-problematiku-romu.html>>

PAUTOLA, Nina. Review of Economies in Transition – Intra-Baltic Trade and Baltic Integration [online]. In: *Suomen Pankki.fi*. c2002 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW: <http://www.suomenpankki.fi/bofit/tutkimus/tutkimusjulkaisut/idantalouksien_katsauksia/Documents/0396NP.PDF>

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. *Středoevropská dohoda o volném obchodu mezi Českou republikou, Maďarskou republikou, Polskou republikou a Slovenskou republikou* [online]. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*. c2013 [cit. 2013-03-06]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t0277_01.htm>

PROCHÁZKOVÁ, Laila. Stavební práce pro Litevské železnice (Rail Baltica) [online]. In: *BusinessInfo.cz – oficiální portál pro podnikání a export*. 18.02.2013 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/stavebni-prace-pro-litevske-zeleznice-rail-baltica-29286.html>>

Romani population (most recent) by country. In: *NationMaster – World statistics, Country comparisons* [online]. c1997 [cit. 2013-01-28]. Dostupné z WWW: <http://www.nationmaster.com/graph/peo_rom_pop-people-romani-population>

Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011. In: *Štatistický úrad Slovenskej republiky* [online]. 2.07.2012 [cit. 2013-01-29]. Dostupné z WWW: <<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=50048>>

Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011. In: *Štatistický úrad Slovenskej republiky* [online]. 29.02.2012 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW: <<http://portal.statistics.sk/files/tab-15.pdf>>

Sociální geografie. In: *Zeměpis.com: geografický portál* [online]. c2012 [citováno 30. 03. 2012]. Dostupný z WWW: <<http://www.zemepis.com/jazyky.php>>

Statistiky – sčítání lidí, domů a bytů. In: *Český statistický úřad* [online]. 23.01.2013 [cit. 2013-01-29]. Dostupné z WWW:<<http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30629&th=&v=&vo=null&vseuzemi=null&void=>>

Střední Evropa, In: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. c2012 [citováno 30. 11. 2012]. Dostupný z WWW:<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=St%C5%99edn%C3%AD_Evropa&oldid=8313383>

SUMILO, Erika. Trade and Trade Policy Developments in the Baltic States after Regaining Independence before Joining the EU [online]. In: *Helsinki.fi*. c2006 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z:<<http://www.helsinki.fi/iehc2006/papers3/Sumilo.pdf>>

Teisés Actus Registras. Dėl tarptautinių sutarčių negaliojimo [online]. *Teisés Actus Registras*. c2004 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://tar.tic.lt/Default.aspx?Id=2&Item=results&susije=65D4C3F4-E76D-4785-A4F8-3BDEB74FFB67>>

Teisés Actus Registras. Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos Ir Lietuvos Respublikos Laisvos prekybos sutartis [online]. *Teisés Actus Registras*. c2004 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=65D4C3F4-E76D-4785-A4F8-3BDEB74FFB67>>

The Council of the Baltic Sea States. The Council [online]. *The Council of the Baltic Sea States*. c2011 [cit. 2013-01-31]. Dostupné z WWW:<<http://www.cbss.org/CBSS-The-Council/the-council>>

The Estonian Language. In: *Estonica: Encyclopedia about Estonia* [online]. c2012 [citováno 30. 11. 2012]. Dostupný z WWW:<http://www.estonica.org/en/Society/The_Estonian_Language/>

The results of the 2000 Population and Housing Census. In: *Statistics Estonia* [online]. c2013 [cit. 2013-01-29]. Dostupné z WWW:<<http://www.stat.ee/26266>>

Velvyslanectví České Republiky v Záhřebu. CEFTA 2006 - Středoevropská zóna volného obchodu [online]. *Ministerstvo zahraničních věcí České Republiky*. 29.05.2009 [cit.2013-02-19]. Dostupné z WWW:<http://www.mzv.cz/zagreb/cz/obchod_a_ekonomika/cefta_2006_stredoevropska_zona_volneho.html>

World Trade Organisation. Regional Trade Agreements [online]. In: *WTO*. c2013 [cit. 30.1.2013]. Dostupné z WWW:<https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm>

ZÁJEDOVÁ, Ivi. Spolupráce pobaltských a severských států. In: *Středoevropské politické studie* [online]. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně, 2005. 1.2.2005 [cit. 2013-03-08]. ISSN 1212-7817. Dostupné z WWW:<<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=224>>

Zastupitelský úřad ČR v Rize. Souhrnná teritoriální informace Lotyšsko [online]. In: *BusinessInfo.cz – oficiální portál pro podnikání a export*. 14.06.2012 [citováno 30.01.2013]. Dostupné z WWW:<<http://www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme/lotysko.html>>

Zastupitelský úřad ČR v Tallinu. Souhrnná teritoriální informace Estonsko [online]. In: *BusinessInfo.cz – oficiální portál pro podnikání a export*. 01.05.2010 [citováno 30.01.2013]. Dostupné z WWW:<<http://www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme/estonsko.html>>

Zastupitelský úřad ČR ve Vilniusu. Souhrnná teritoriální informace Lotyšsko [online]. In: *BusinessInfo.cz – oficiální portál pro podnikání a export*. 01.10.2012 [citováno 30.01.2013]. Dostupné z WWW:<<http://www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme/litva.html>>

9 RESUMÉ

The topic of this thesis is the theory of European integration on the example of Central and Northeastern Europe. In the theoretical part I focused on the integration theories that describe the principles of creating different forms of cooperation.

In the practical part of my thesis I dealt with the political integration of the Central and Northeastern Europe, followed by economic integration in the same area. The basic hypothesis, necessary to achieve the objective of this thesis, was confirming intergovernmental cooperation in these geopolitical regions. Monitoring the development and mutually essential context, presentations tangible results of cooperation in accordance with the objectives outlined in advance, was continuously in the practical part confirmed intergovernmental cooperation in the liberal principle in both regions.

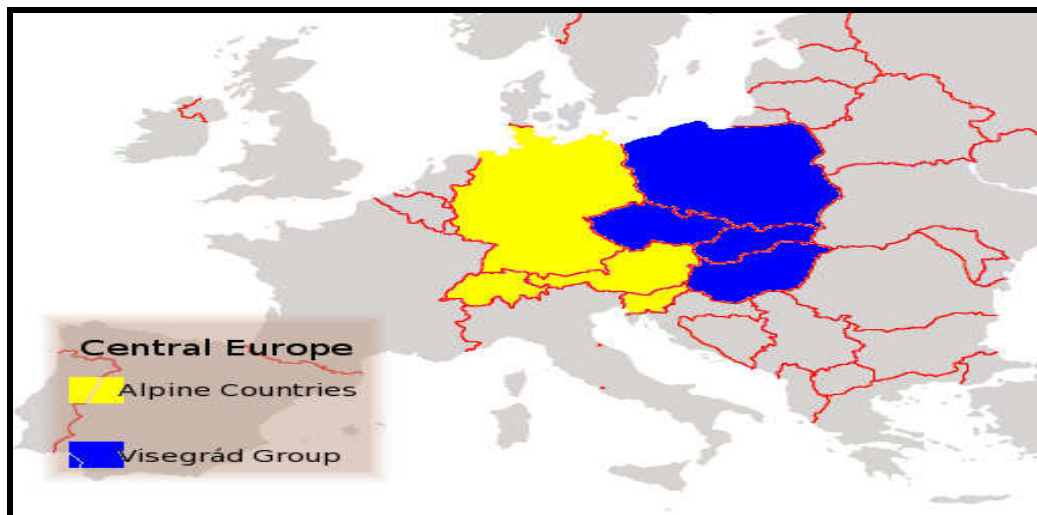
Processing thesis topic was found that while political integration shows considerable differences, economic integration in these regions operate on a similar principle. Political integration of the Baltic States is characterized by a considerable degree of institutionalization, which is one of the most striking differences from the integration of the Visegrad Group. Even though it is a form of liberal intergovernmental cooperation, and in the case of the Baltic states in many cases grown into a multi-level governance at the regional level. Joint institutions enter into agreements that are accepted as a valid and binding after ratification by the national parliaments.

Both regions have followed in recent cooperation same goal. After the revolutionary years occurred in the late eighties and early nineties of the twentieth century to the major political changes, the post-communist states sought a way to ensure the safety and stability of the region and also its economic growth. The aim of this socio-economic transformation was the integration into the European Union and NATO. In the horizon of approximately fourteen years this goal was

achieved. Still, it is confirmed that regional cooperation is beneficial. Regional cooperation is permanently strengthened by the mutual support in the sectoral policies, exchanging information and generating support projects.

10 PŘÍLOHY

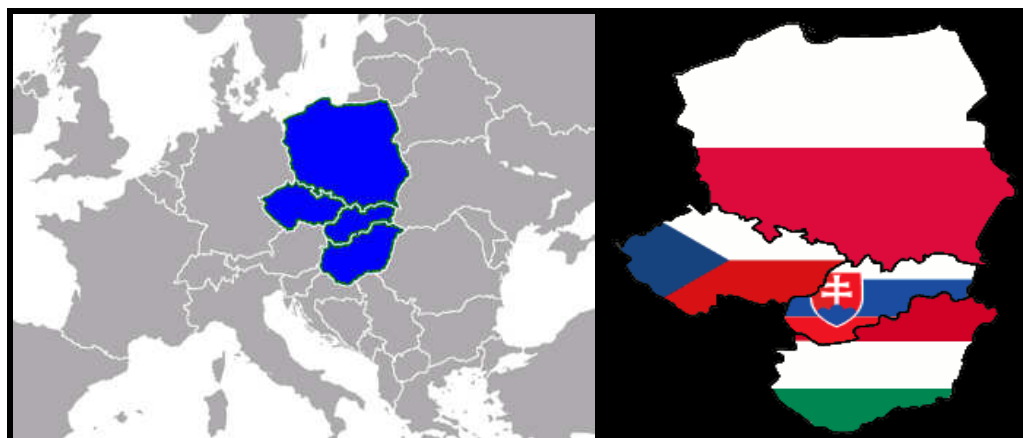
Příloha č. 1

zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Central_Europe.png

Mapa znázorňuje region střední Evropy rozdělený na alpské státy (Německo, Lichtenštejnsko, Rakousko, Slovinsko a Švýcarsko) a státy Visegrádské skupiny (Česká republika, Maďarská republika, Polská republika a Slovenská republika)

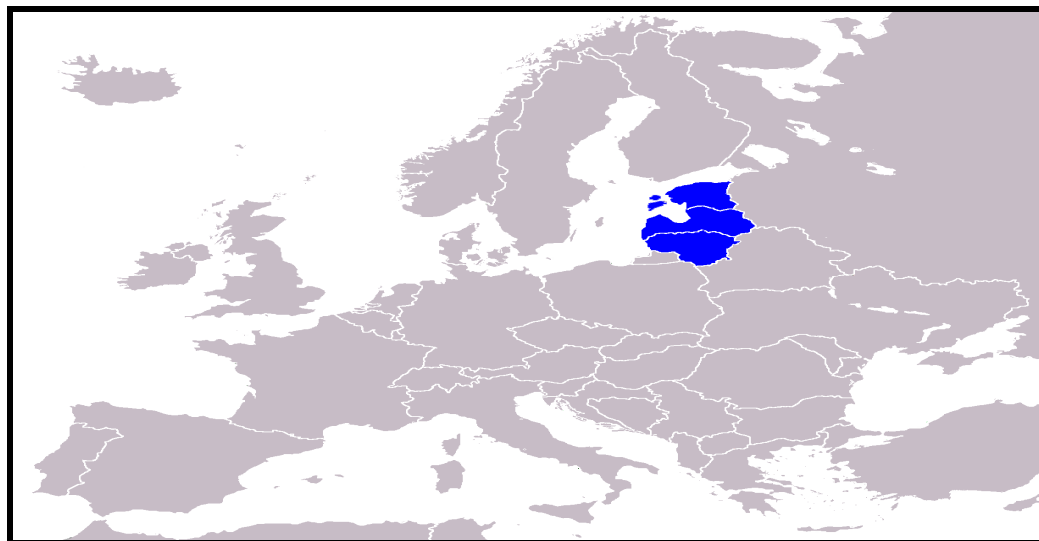
Příloha č. 2

zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Visegrad_group.png

Státy Visegrádská skupiny zaujímají v evropském prostoru celkem 533.611 km², celkový počet obyvatel je cca 64.000.000.

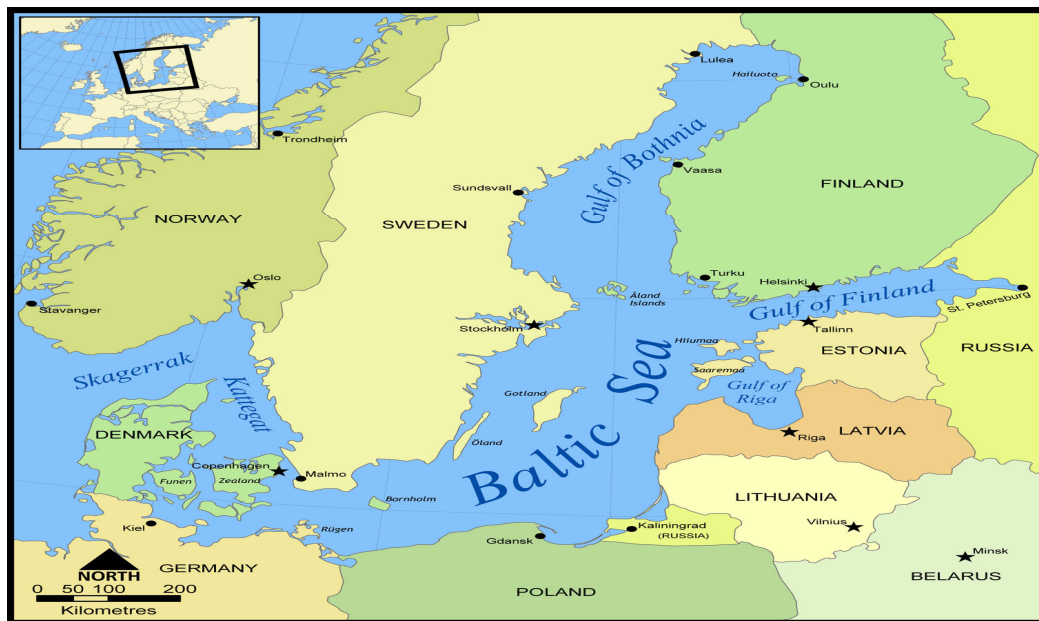
Příloha č. 3

zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Baltic_States.png

Baltské státy zaujímají v evropském prostoru celkem 175.000 km², celkový počet obyvatel je cca 7.000.000.

Příloha č. 4

zdroj: http://www.rahubasu.com/blog/wp-content/uploads/2008/05/baltic_sea_map.png

Baltský region je označením pro státy, které se svým pobřežím dotýkají Baltského moře, tj. Estonsko, Litva, Lotyšsko, Rusko, Polsko, Německo, Dánsko, Finsko a Švédsko.

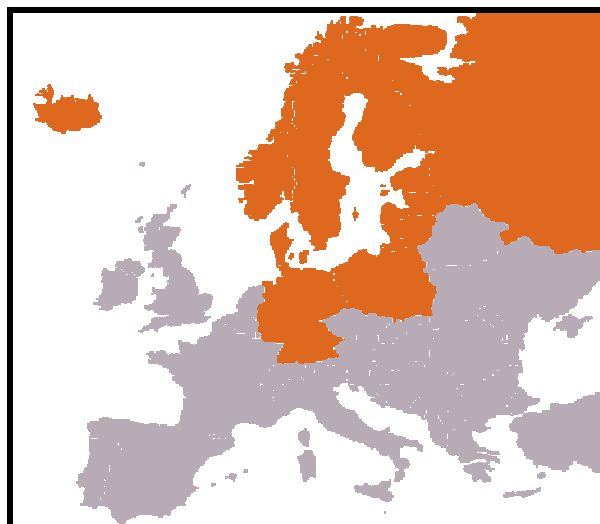
Příloha č. 5

zdroj: <http://vilnews.com/wp-content/uploads/2012/05/nordic.jpg>

Mapa znázorňuje státy, které jsou členy organizace NB-8 (Nordic-Baltic Eight), tj. Litva, Lotyšsko, Estonsko, Dánsko, Island, Norsko, Švédsko a Finsko.

Příloha č. 6

zdroj: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:CBSS-members.png>; <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Cbsslogo.jpg>

Mapa znázorňuje oblast působnosti mezinárodní organizace Rady států Baltského moře, tj. celého baltského regionu spolu s Norskem a Islandem.

Příloha č. 7

zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:E67_route.svg; <http://www.rail-baltica.com/pub/>

Na mapě vlevo je zaznamenána trasa mezinárodní silnice E67, která vede z Prahy v České republice až do Helsinek ve Finsku přes Polsko, Litvu, Lotyšsko, a Estonsko. Úsek mezi polskou Varšavou a estonským Tallinnem se nazývá Via Baltica a je důležitým silničním spojením baltských států. Závěrečný úsek mezi Tallinnem a Helsinkami je veden trajektem. Na mapě vpravo je znázorněna trasa železničního koridoru Rail Baltica spojující Německo, Polsko, baltské státy a Finsko.

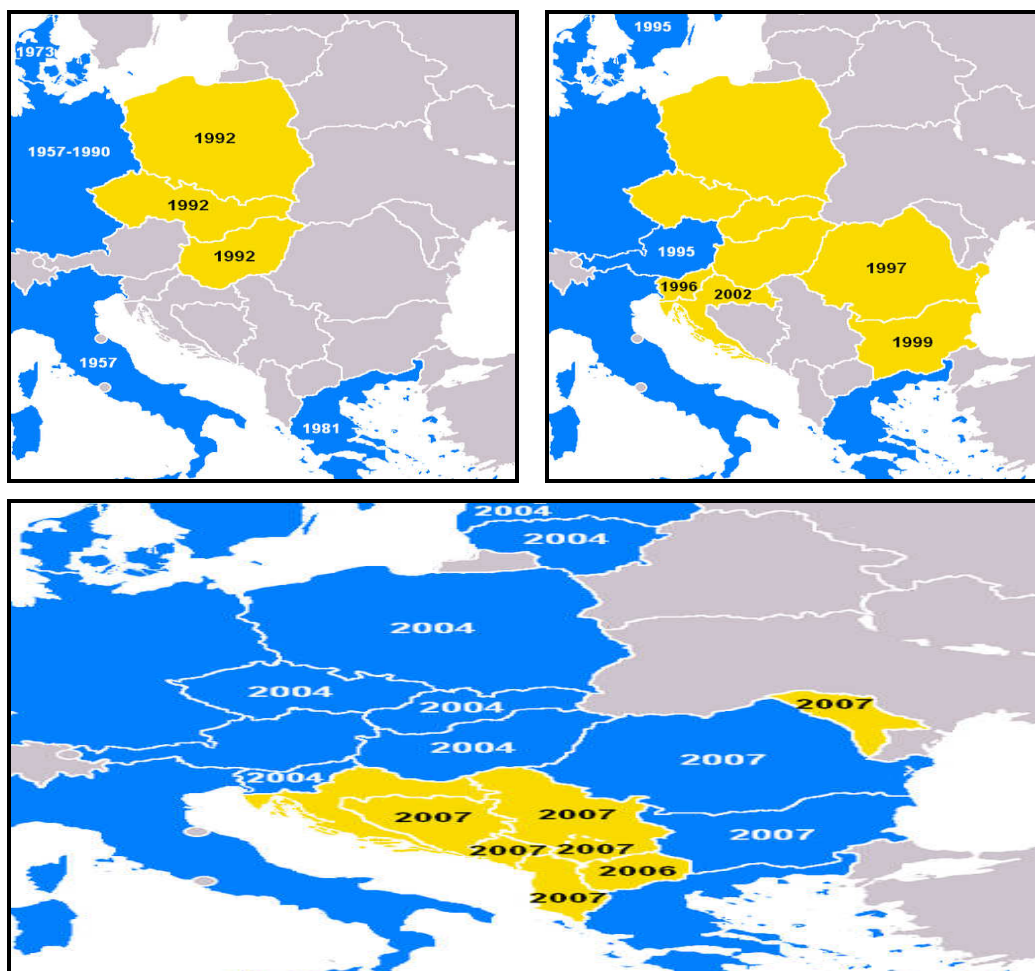
Příloha č. 8

zdroj: <http://www.bdcol.ee/?id=33>

Na levé straně je vlajka BALTFECOL, která je ze 2/3 složena z národních vlajek pobaltských států a z 1/3 pak z modré barvy symbolizující vlajku NATO. Reálná velikost této vlajky je 120x190 cm. Na pravé straně je zobrazen znak BALTDEFCOL používaný v oficiálních dokumentech, který se skládá z prokládaných vlajek pobaltských států nabodnutých na trojúhelníkovém štítě. Za štítem se nachází přeškrtný zlatý meč a generální obušek.

Příloha č. 9

zdroj: http://sk.wikipedia.org/wiki/Súbor:CEFTA_1992.PNG; http://sk.wikipedia.org/wiki/Súbor:CEFTA_2003.PNG;
http://sk.wikipedia.org/wiki/Súbor:CEFTA_2007.PNG

Mapy zobrazujú históriu rozširovania CEFTA a EU. Žlutě jsou zvýrazněny státy CEFTA (včetně roku přistoupení), modře státy EU (včetně roku přistoupení). Na první mapě (zleva doprava) jsou zakládající státy CEFTA Československo, Polsko a Maďarsko. Na druhé mapě je patrné rozšíření CEFTA o Slovinsko, Rumunsko, Bulharsko a Chorvatsko. Třetí mapa reflektuje zatím největší vlnu rozšíření EU v roce 2004 a také následný vstup Rumunska a Bulharska do EU v roce 2007. CEFTA byla transformována do organizace CEFTA 2006. Členy jsou Makedonie, Albánie, Bosna a Hercegovina, Moldavsko, Srbsko, Černá Hora a Kosovo. Členským státem je také Chorvatsko, vzhledem k jeho očekávanému přijetí do EU v roce 2013 bude jeho členství v CEFTA 2006 ukončeno.